

पी. एण्ड एस. बैंक

राजभाषा अंकुर

सितम्बर - 2019

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਪंजाब एण्ड सिंध बैंक
Punjab & Sind Bank
ਪੰਜਾਬ ऐंड सਿੰਧ ਬੈਂਕ
(भारत सरकार का उपक्रम / A Govt. of India Undertaking)
(राजभाषा विभाग)

"पी. एण्ड एस.बी. राजभाषा अंकुर" का विमोचन

बैंक की गृह-पत्रिका पीएसबी राजभाषा अंकुर का विमोचन करते हुए, बैंक के प्रबंध निदेशक एवं मुख्य कार्यकारी अधिकारी श्री एस.हरिशंकर जी एवं बैंक के निदेशक श्री बी.पी. विजेन्द्र जी।

पत्रिका के विमोचन पर उपस्थित बैंक के कार्यकारी निदेशक डॉ. फरीद अहमद जी तथा श्री गोविंद एन डॉंगे जी।

पत्रिका के विमोचन के उपरांत पत्रिका के नवीनतम अंक को दर्शाते हुए बैंक के प्रबंध निदेशक एवं मुख्य कार्यकारी अधिकारी, निदेशक, कार्यकारी निदेशक तथा राजभाषा विभाग के उप महाप्रबंधक सह मुख्य राजभाषा अधिकारी।

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਹਿੱਤੀ ਪ੍ਰਤਿਕਾ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

(ਕੇਵਲ ਆਂਤਰਿਕ ਵਿਤਰਣ ਹੇਤੁ)

'ਬੈਂਕ ਹਾਊਸ' ਪ੍ਰਥਮ ਤਲ, 21, ਰਾਜੇਨਦ ਪਲੇਸ, ਨੰਡ ਦਿਲਲੀ-110 125

ਜੁਲਾਈ-ਸਿਤਾਬਰ, 2019

ਮੁਖ ਸੰਰਕਕ

ਏਸ. ਹਰਿਸ਼ਕਰ

ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਏਵੇ

ਮੁਖ ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਸੰਰਕਕ

ਡਾਕ. ਫਰੀਦ ਅਹਮਦ

ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਏਨ ਡੋਗੇ

ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ

ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਸੰਜੀਵ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ

ਉਪ ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਹ

ਮੁਖ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਸੰਪਾਦਕ ਏਵੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਜੀਵ ਕੁਮਾਰ ਰਾਧ

ਵਰਿਛ ਪ੍ਰਬੰਧਕ (ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ)

ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ

ਡਾਕ. ਨੀਰੂ ਪਾਠਕ

ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਕੌਸ਼ਲੇਨਦ ਕੁਮਾਰ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਈ-ਮੇਲ : hindipatrika@psb.co.in

ਪੰਜੀਕਰਣ ਸੰ.: ਏਫ. 2(25) ਪ੍ਰੈਸ. 91

(ਪ੍ਰਕਿਤਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤਿਥਿ : 15/11/2019)

'ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ' ਮੈਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਮੈਂ ਦਿੱਦੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਲੇਖਕਾਂ ਕੇ ਅਪਨੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸੇ ਸਹਮਤ ਹੋਣਾ ਜੁਝੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕੀ ਸੈਲਿਕ ਏਵੇ ਕੌਪੀ ਰਾਇਟ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਭੀ ਲੇਖਕ ਸਥਾਨ ਤੁਤਰਦਾਵੀ ਹੈਂ।

ਮੁਦ्रਕ : ਸੁਧੀਰ ਪ੍ਰਿੰਟਸ

151, ਵੇਂਕਾਬੁਧੂ ਗੁਰਤਾ ਮਾਕੌਂਟ,

ਕਰੋਲ ਬਾਗ, ਨੰਡ ਦਿਲਲੀ - 110005

ਫੋਨ: 011-23522683, ਮੋ. 9810334493

ਈ-ਮੇਲ: sudhirprinters1971@gmail.com

ਵਿ਷ਯ-ਸੂਚੀ

ਕ੍ਰ. ਸਾ.	ਵਿਵਰਣ	ਪ੃ਛ ਸਾ.
1.	ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ/ਵਿ਷ਯ ਸੂਚੀ	1
2.	ਗ੍ਰਹਮੰਤੀ ਕਾ ਸਦੇਸ਼	2-3
3.	ਵਿਤਤਮੰਤੀ ਕਾ ਸਦੇਸ਼	4
4.	ਸੰਪਾਦਕੀਯ	5
5.	ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਵਾਸਥਾ-ਯੋਗ ਏਵੇ ਰਾਜਯੋਗ ਕਾ ਸਮਨਵਿ	6-7
6.	ਮੇਰੀ ਨੇਲਾਂਗ ਯਾਤ੍ਰਾ	8
7.	ਦਿਲਲੀ ਬੈਂਕ ਨਰਾਕਾਸ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ	9
8.	ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾਏਂ	10-11
9.	ਅਰਥ ਸਾਗਰ ਮੈਂ ਬਸਾ ਮੂੰਗੇ ਕੇ ਦ੍ਰਵੀਪਾਂ ਕਾ ਗੁਲਦਸਤਾ ਹੈ ਲਕ਷ਦ੍ਰਵੀਪ	12-14
10.	ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਕੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਮੈਂ ਧ੍ਰੂਮ	15
11.	ਸਾਰਾਗਢੀ ਦਿਵਸ-12 ਸਿਤਮਾਬ	16-17
12.	ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਗੀਤ ਪਰਾਂਪਰਾ	18-19
13.	ਉਪਭੋਕਤਾ ਸੰਰਕਣ ਅਧਿਨਿਯਮ ਏਵੇ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੇਵਾਏਂ	20
14.	ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਸਮਾਰੋਹ	21
15.	ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਵਿਤਰण	22-23
16.	ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਰ੍ਯਸ਼ਾਲਾ	24
17.	ਫੁਲ ਸਕਿਲ	25-26
18.	ਕਵਿਤਾ (ਸ਼ਾਹੀਦ-ਤੀਨ ਜਵਾਨ ਬੇਟੇ)	27
19.	ਗੁਰੂਦਕਿਣਿਆ (ਬਾਂਗਲਾ. ਕਹਾਨੀ ਹਿੰਦੀ ਰੂਪਾਂਤਰ ਸਹਿਤ)	28-29
20.	ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ ਮੈਂ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਆਯੋਜਨ	30-31
21.	ਭਾਰਤੀਯ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਪਰ ਬੈਂਕਾਂ ਕੇ ਵਿਲਾਅ ਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵ/ਕਲਪਨਾ	32-34
22.	ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੇ ਸੁਖ ਸੇ	35
23.	ਚਲੋ ਦਿਲਦਾਰ ਚਲੋ, ਚਾਁਦ ਕੇ ਪਾਰ ਚਲੋ	36-39
24.	ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੇ ਤਥਾਂ	40
25.	ਕਾਰ੍ਟੂਨ ਕੋਨਾ/ਜਗਾ ਸੋਚਿਏ	41
26.	ਕਾਵਿ ਮੰਜੂਸ਼	42-43
27.	ਆਪਕੀ ਕਲਮ ਸੇ....	44

ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ
ਗ੍ਰਹ ਮੰਤ੍ਰੀ
ਭਾਰਤ

ਪ੍ਰਿਯ ਦੇਸ਼ਵਾਸਿਯੋ !

ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਕੇ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਰ ਪਰ ਆਪ ਸਭੀ ਕੋ ਮੇਰੀ ਓਰ ਸੇ ਹਾਰਦਿਕ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਏ !

ਹਮਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਵਿਧ ਭਾਸ਼ਾਓਂ, ਬੋਲਿਆਂ ਏਵਾਂ ਸੰਸਕ੃ਤਿਆਂ ਕਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਯ ਸਭਿਤਾ, ਸੰਸਕ੃ਤਿ, ਸਹਿਤਿ ਏਵਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਾ ਗੈਰਵਪੂਰਣ ਇਤਿਹਾਸ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਸਭੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਭਾਖਿਆਂ ਦੇ ਮਧਿ ਭਾਵਾਂ ਔਝੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਕਾ ਏਕ ਸ਼ਕਤ ਮਾਧਿਮ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਸਕ੃ਤ ਔਝੇ ਅਨ੍ਯ ਭਾਰਤੀਯ ਭਾਸ਼ਾਓਂ ਤਥਾ ਬੋਲਿਆਂ ਦੀ ਭਾਵ ਜੀਵਤ ਹੈਂ। ਭਾਰਤੀਯ ਸਭਿਤਾ ਦੀ ਅਵਿਰਲ ਧਾਰਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਪ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਜੀਵਤ ਤਥਾ ਸੁਰਕਿਤ ਰਹ ਪਾਈ ਹੈ।

ਕਿਸੀ ਭੀ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦਾ ਜਨਤਾ ਔਝੇ ਸਾਸਨ ਦੇ ਮਧਿ ਜਨ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਸੰਪਰਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦਾ ਸਾਰਥਕ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅਧਿਕ ਬੋਲੀ ਔਝੇ ਸਮਝੀ ਜਾਨੇ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਏਕ ਉਨ੍ਨਤ, ਸਮੁੱਛ ਔਝੇ ਵੈਜਾਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਉਚਚਾਰਿਤ ਹੋਣੇ ਵਾਲੀ ਧਵਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਕਤ ਕਰਨਾ ਬਡਾ ਸਰਲ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਵਹੀ ਲਿਖਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਇਨ ਵਿਸ਼ੇ਷ਤਾਓਂ ਏਵਾਂ ਸਵਾਰਥਿਕ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਦੀ ਧਿਆਨ ਮੌਜੂਦਾ ਰਖਣੇ ਹੁਏ ਹੀ ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ 14 ਸਿਤਾਬਰ, 1949 ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਏਵਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੌਜੂਦਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੁਚਿਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਕਿਏ ਗਏ।

ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਜੂਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਲੇਖਨ ਔਝੇ ਕਾਮਕਾਜ ਦੇ ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਜ ਔਝੇ ਸਰਲ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਜ ਆਵਥਿਕਤਾ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਸਰਲਤਮ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪਨਾਕਰ ਰਾਜਕੀਯ ਕਾਮਕਾਜ ਮੌਜੂਦਾ ਅਧਿਕ ਸੇ ਅਧਿਕ ਇਸਕਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਯਾ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਭੀ ਮੰਤ੍ਰਾਲਾਂ/ਵਿਭਾਗਾਂ/ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਲਾਂ/ਉਪਕਰਮਾਂ/ਵੈਕਾਂ ਵਿਖੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਲ ਪ੍ਰਮੁਖਾਂ ਏਵਾਂ ਵਰਿ਷਼ਟ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਰੋਧ ਕਰਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵੇਂ ਅਪਨੇ ਵੈਨਿਕ ਔਝੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਮਕਾਜ ਮੌਜੂਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੋ ਤਾਕਿ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਲ ਦੀ ਅਨ੍ਯ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ/ਕਰਮਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਅਪਨਾ ਕਾਰ੍ਯ ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਮਿਲੇ।

ਉਦਾਰੀਕਰਣ, ਭੂਮਂਡਲੀਕਰਣ ਔਰਾ ਉਪਭੋਕਤਾਵਾਦ ਕੇ ਇਸ ਯੁਗ ਮੌਜੂਦਾ ਦੇਸ਼ ਕੋ ਆਰਥਿਕ ਰੂਪ ਸੇ ਸ਼ਕਤਿਸ਼ਾਲੀ ਬਨਾਨੇ ਤਥਾ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ ਕੋ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦੇਤੇ ਹੁਏ ਆਮ ਜਨਤਾ ਕੋ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰੋਧੋਗਿਕੀ, ਕ੃਷ਿ ਅਭਿਯਾਂਤ੍ਰੀਕੀ ਔਰਾ ਸ਼ਵਾਸਥਾ ਸੇਵਾਓਂ ਜੈਂਸੇ ਕ੍਷ੇਤਰਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਮਾਧਿਅਮ ਸੇ ਸ਼ਿਕਿਤ ਕਰਨੇ ਕੀ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ ਆਵਖਾਨ ਕੇਂਦਰੀ ਹੈ। ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੋ ਧਿਆਨ ਮੌਜੂਦਾ ਰਖਤੇ ਹੁਏ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰੋਧੋਗਿਕੀ ਕੇ ਮਾਧਿਅਮ ਸੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਕੋ ਔਰਾ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਸਮੂਤਿ ਆਧਾਰਿਤ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਂਠਸਥ ਕਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਮੂਤਿ ਆਧਾਰਿਤ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਰਥ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇ਷ਤਾ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੌਜੂਦਾ ਅਨੁਵਾਦਕ ਪੂਰ੍ਵ ਮੌਜੂਦਾ ਕੀ ਗਈ ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕੋ ਪੁਨਰਾਗ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਸਮਾਂ ਕੀ ਕਾਫੀ ਬਚਤ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀਆਂ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਣ ਕੇ ਲਿਏ ਲੀਲਾ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਮੋਬਾਇਲ ਐਪ ਤੈਤੀਅਰ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕੇ ਮਾਧਿਅਮ ਸੇ 14 ਵਿਭਿੰਨ ਭਾਸ਼ਾ-ਭਾਸ਼ੀ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਮਾਤ੍ਰਾਭਾਸ਼ਾਓਂ ਮੌਜੂਦਾ ਹਿੰਦੀ ਸੀਖ ਸਕਤੇ ਹੈਂ।

ਸੰਘ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਕੀ ਆਧਾਰ ਸਦ੍ਭਾਵਨਾ, ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਔਰਾ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਹੈ। ਸੰਘ ਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਹਮ ਸਭੀ ਕਾ ਯਹ ਸੰਵੈਧਾਨਿਕ ਦਾਇਰਤ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਨੁਦੇਸ਼ਾਂ ਕੀ ਅਨੁਪਾਲਨ ਉਸੀ ਵ੍ਰੁਢਤਾ ਔਰਾ ਤਤਪਰਤਾ ਕੇ ਸਾਥ ਕਰੋਂ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨ੍ਯ ਸਰਕਾਰੀ ਅਨੁਦੇਸ਼ਾਂ ਕੀ ਅਨੁਪਾਲਨ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਹਮ ਸ਼ਵਯਾਂ ਅਧਿਕ ਸੇ ਅਧਿਕ ਕਾਰਥ ਹਿੰਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹੋਏ ਅਨ੍ਯ ਅਧਿਕਾਰਿਯਾਂ/ਕਰਮਚਾਰਿਯਾਂ ਸੇ ਭੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਨਿਯਮਾਂ ਕੀ ਅਨੁਪਾਲਨ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਾਏਂ ਤਾਕਿ ਆਮ ਆਦਮੀ ਸਭੀ ਸਰਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾਓਂ ਵੱਖ ਕਾਰਥਕਮਾਂ ਕੀ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ।

ਆਇਏ ! ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਕੀ ਇਸ ਅਵਸਾਨ ਪਰ ਹਮ ਯਹ ਪ੍ਰਤਿਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਹਮ ਸਾਰੀ ਮਿਲਕਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਕੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸੇ ਸ਼ਵਦੇਸ਼ੀ ਵਿਜਾਨ ਕੀ ਸਮੂਛਦ ਪਰਿਪਰਾ ਕੀ ਜਨ-ਜਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਕਰ ਸ਼ਿਕਿਤ, ਸ਼ਕਤਿਸ਼ਾਲੀ ਏਂਵਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਕੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰੋਂਗੇ। ਮੁੜ੍ਹੇ ਪੂਰ੍ਣ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮੂਹਿਕ ਏਂਵਾਂ ਸਾਰਥਕ ਪ੍ਰਯਾਸਾਂ ਕੀ ਹਿੰਦੀ ਨ ਕੇਵਲ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀਯ ਸਤਰ ਪਰ ਅਧਿਕਾਰਿਤ ਵਿਸ਼ਵ ਪਟਲ ਪਰ ਜਾਨ-ਵਿਜਾਨ ਕੀ ਪਰਿਪੂਰਣ ਏਂਵਾਂ ਸਮੂਛਦ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਸ਼ਾ ਬਨੇਗੀ।

ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਕੀ ਸ਼ੁਭ ਅਵਸਾਨ ਪਰ ਆਪ ਸਭੀ ਕੀ ਮੇਰੀ ਓਰਾ ਸੇ ਪੁਨਰਾਗ : ਹਾਰਦਿਕ ਸ਼ੁਭਕਾਮਨਾਏਂ !

ਜਧ ਹਿੰਦ !

੩੨੨
(ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ)

ਨਵੀਂ ਦਿਲ੍ਲੀ,
14 ਸਿਤਾਬਹ, 2019

निर्मला सीतारामन
वित्त एवं कार्यपालिका मंत्री
भारत सरकार

Nirmala Sitharaman
Minister of Finance and Corporate Affairs
Government of India

14 सितंबर, 2019

संदेश

हिंदी दिवस के अवसर पर आप सभी को मेरी हार्दिक शुभकामनाएं।

भारतीय संविधान सभा द्वारा 14 सितंबर, 1949 को हिंदी भाषा को राजभाषा के रूप में स्वीकार किया गया। हिंदी भाषा को संविधान के अनुच्छेद 343 के अंतर्गत भारत की आधिकारिक भाषा के रूप में स्वीकार किया गया। हिंदी भाषा विश्व में चौथी सबसे ज्यादा बोली जाने वाली भाषा है। भारत में हिंदी ही एक मात्र ऐसी भाषा है जो एक ओर देश में सर्वाधिक लोगों द्वारा बोली, पढ़ी और समझी जाने वाली भाषा है। आज सूचना प्रौद्योगिकी के उपकरणों की सहायता से सरकारी नीतियों और योजनाओं के बारे में जनता को अवगत कराने और इस प्रकार सरकारी तंत्र में पारदर्शिता लाने में हिंदी महत्वपूर्ण भूमिका निभा रही है। हिंदी जनसंपर्क और राष्ट्रीय संपर्क की भाषा के रूप में भी एक सशक्त कड़ी का काम कर रही है।

भाषा जितनी सहज और सरल होनी, विद्यार्थों का आदान-प्रदान उतना ही सरल होगा। सरकारी कामकाज में बोलचाल की हिंदी का प्रयोग करें ताकि वह जनता की भाषा बनी रहे। आज हिंदी भाषा को पूरे विश्व भर में सम्मान की नजरों से देखा जाता है। यहाँ तक कि टेक्नोलॉजी के जमाने में आज विश्व की सबसे बड़ी कंपनियां जैसे गूगल, फेसबुक, हिंदी सिनेमा, विज्ञापनों आदि भी हिंदी भाषा को बढ़ावा दे रही हैं। हिंदी दिवस के अवसर पर वित्त मंत्रालय के सभी विभागों, सम्बद्ध और अधीनस्थ कार्यालयों, उपक्रमों, बैंकों, बीमा कंपनियों, वित्तीय संस्थाओं एवं विनियामक निकायों के सभी अधिकारियों और कर्मचारियों से आग्रह है कि वे अपने सरकारी कामकाज में हिंदी का अधिक से अधिक प्रयोग करें।

हिंदी दिवस के इस शुभ अवसर पर हम सभी अपना अधिकाधिक कार्य हिंदी में करें और न केवल भारत में बल्कि पूरे विश्व में हिंदी भाषा का प्रकाश फैलाने में अपना योगदान दें।

(निर्मला सीतारामन)

ਸਾਂਧਾਦਕੀਯ

ਸਾਥਿਯੋ,

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਆਪਸੇ ਸੰਵਾਦ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਔਰ ਅਪਨੇ ਮਨ ਕੀ ਬਾਤ ਆਪ ਸਭੀ ਕੇ ਸਮਝ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਰਨੇ ਮੌਜੂਦੇ ਬੇਹਦ ਪ੍ਰਸ਼ੱਨਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਵਸਤੁਤ: ਹਿੰਦੀ ਮਾਤਰ ਏਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੀ ਸਬਲ, ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਤਥਾ ਸਮਰਥ ਸੰਵਾਹਿਕਾ ਹੈ। ਇਸੀਲਿਏ 14 ਸਿਤਾਬਰ 1949 ਕੋ ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਕੋ ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦੇ ਸ਼ੀਕਾਰ ਕਿਯਾ ਔਰ ਤਭੀ ਸੇ ਯਹ ਦਿਨ “ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ” ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਜੂਦੇ ਮਨਾਯਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਰ਷ ਭੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਈਲਾਈ ਮੌਜੂਦੇ ਹਿੰਦੀ ਪਖਵਾਡੇ ਮੌਜੂਦੇ ਆਧੋਜਿਤ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾਓਂ ਮੌਜੂਦੇ ਸਟਾਫ ਸਦਸ਼ਾਂ ਨੇ ਬਡੀ ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਮੌਜੂਦੇ ਸਹਭਾਗਿਤਾ ਕੀ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਕੀ ਓਰ ਸੇ ਆਭਾਰ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਆਵਾਦ ਕਰਤਾ ਹੈ।

ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਮੇਰਾ ਆਪ ਸਭੀ ਸੇ ਅਨੁਰੋਧ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿ਷ਾ ਮੌਜੂਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰਾਈਲਾਈ ਅੰਪਚਾਰਿਕਤਾਓਂ ਸੇ ਊਪਰ ਉਠਕਰ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਸਾਥ ਰੂਪ ਕੋ ਸ਼ੇਵਚਾ ਸੇ ਨਿ਷ਾਧਪੂਰਵਕ ਅਪਨੇ ਕਾਮਕਾਜ ਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਨਾਏ ਅੰ ਸੰਸਥਾ ਕੀ ਉਨਤਿ ਕੇ ਲਿਏ ਕਾਰਘ ਕਰੋ।। ਭਾਰਤੇਨ੍ਦੁ ਹਰਿਸ਼ਚੰਦ ਕੀ ਯਹ ਪੱਕਿਆਂ ਯਹੀ ਚਰਿਤਾਰਥ ਕਰਤੀ ਹੈਂ ਕਿ

ਨਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਉਨਤਿ ਅਹੈ, ਸਥ ਉਨਤਿ ਕਾ ਮੂਲ।

ਪੈ ਨਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਨ ਕੇ, ਮਿਟਤ ਨ ਹਿੰਦ ਕੋ ਸ਼ੂਲ॥

ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਅੰਕ ਮੌਜੂਦੇ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਤਥਾ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੇ ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਲੇਖ, ਕਹਾਨੀ, ਕਵਿਤਾ ਕੇ ਸਾਥ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਵਿਭਿੰਨ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਤਥਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਈਲਾਈ ਤਥਾ ਵਿਭਿੰਨ ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰਾਈਲਾਈਆਂ ਮੌਜੂਦੇ ਆਧੋਜਿਤ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਸੇ ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਛਾਡਿਆਚਿਤ੍ਰਾਂ ਕੋ ਸਮਾਹਿਤ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੇ ਮੁਖ ਸੇ, ਜਾਨ ਸੋਚਿਏ, ਕਾਰਟੂਨ ਕੋਨਾ ਤਥਾ ਭਾਸ਼ਿਕ ਏਕਤਾ ਸੂਤ੍ਰ ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਕੀ ਕਡੀ ਮੌਜੂਦੇ ਇਸ ਬਾਰ ਬਾਂਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਕਹਾਨੀ (ਹਿੰਦੀ ਰੂਪਾਂਤਰ ਸਹਿਤ) ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਕਰਣ ਹੈ।

ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੇ ਗੌਰਵ ਤਥਾ ਨਿਰਾਂਤਰਤਾ ਕੋ ਬਨਾਏ ਰਖਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਆਪਕੀ ਸਹਭਾਗਿਤਾ ਤਥਾ ਸੁਝਾਵ ਹੀ ਇਸਕੀ ਸਫਲਤਾ ਕੀ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਆਪਕੀ ਕੈਸੀ ਲਗੀ, ਕ੃ਪਿਆ ਹਮੌ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਤਾ ਸੇ ਅਵਵਾਸ ਅਵਗਤ ਕਰਾਏ ਜਿਸਦੇ ਕਿ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਕੀ ਓਰ ਸੁਰੂਚਿਪੂਰਣ ਬਨਾਯਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਸਾਂਖ੍ਯਕੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਕਾਰੀ

सम्पूर्ण स्वास्थ्य-योग एवं राजयोग का समन्वय

इस सृष्टि पर बौद्धिक स्तर पर सबसे अधिक विकसित मानव आज तनाव, भय, चिंता, अनिश्चितता के आगे इतना असहाय हो गया है कि इसी को नियति मान, इसका कोई समाधान न पाकर व्यसनों एवं दवाइयों के गहरे दलदल में फँसता जा रहा है। आज हम सभी जितना उस प्राचीन काल में से चली आ रही राजयोग आधारित जीवन शैली से दूर होते जा रहे हैं, उतना ही इन परेशानियों से ग्रसित होते जा रहे हैं। समय की इसी मांग को देखते हुए संयुक्त राष्ट्र संघ ने भी वैश्विक स्तर पर योग को स्वीकारा है।

योग आध्यात्मिक अनुशासन एवं अत्यन्त सूक्ष्म विज्ञान पर आधारित ज्ञान है। जो मान और शरीर के बीच सामन्जस्य स्थापित करता है। यह स्वस्थ जीवन जीने की कला एवं विज्ञान है। 11 दिसम्बर 2018 को संयुक्त राष्ट्र महासभा में 193 सदस्यों ने रिकार्ड 166 सह समर्थक देशों के साथ 21 जून को अंतर्राष्ट्रीय योग दिवस मनाने का संकल्प सर्वसम्मति से अनुमोदित किया। अपने संकल्प में संयुक्त राष्ट्र महासभा ने स्वीकार किया कि योग स्वास्थ्य एवं कल्याण के लिए पूर्णतावादी दृष्टिकोण प्रदान करता है। योग विश्व की जनसंख्या के स्वास्थ्य के लिए तथा उनके लाभ के लिए विस्तृत रूप में कार्य करेगा। योग जीवन के सभी पहलुओं में सामन्जस्य बैठाता है और इसलिए बीमारी रोकथाम, स्वास्थ्य संवर्धन और जीवन शैली सम्बन्धी कई विकारों के प्रबंधन के लिए जाना जाता है।

योग शब्द सुनते ही अनेक शारीरिक क्रियायें मानस पटल पर आने लगती हैं, जो शरीर को स्वस्थ रखने के लिए आवश्यक है। ठीक उसी प्रकार अपने मन को सशक्त बनाने के लिए राजयोग भी अति आवश्यक है। 'राजयोग' मन द्वारा आंतरिक आध्यात्मिक यात्रा है। जिससे हमारे मानसिक एवं आत्मिक बल की वृद्धि होती है। राजयोग अति सहज विधि है। जिसमें इस शरीर को चलाने वाली चैतन्य शक्ति 'आत्मा' को सर्वशक्तियों के स्रोत 'परमात्मा' से लगाकर उनसे सम्बन्ध जोड़ 'ईश्वरीय स्मृति' द्वारा परमात्मा की गुणों एवं शक्तियों का स्वयं में अनुभव करते हैं। जैसे एक शक्तिशाली चम्बक

के प्रभाव से लोहे में भी उसके चुम्बकीय गुण आ जाते हैं, ऐसे ही राजयोग में सर्वशक्तिमान परमात्मा पिता से सम्बन्ध जोड़ने पर उनके गुण व शक्तियाँ हमारे अंदर समाती जाती हैं।

राजयोग द्वारा सर्वांगीण स्वास्थ्य:-

अनिल कुमार गुप्ता

1. मन का स्वास्थ्यः- मन का स्वास्थ्य अति अमूल्य है क्योंकि मन अर्थात् आत्मा की एक शक्ति जो संकल्पों को उत्पन्न करता है। संकल्प जीवन रूपी नईया की पतवार है। जैसे संकल्प मन में उठते हैं, उसी अनुसार कर्मेन्द्रियाँ कर्म करती हैं और कर्म ही जीवन है। मन स्वस्थ है तो संकल्प तथा कर्म यथार्थ होंगे। मन को स्वस्थ रखने की खुराक है शान्ति। शान्ति, आत्मा का मूल गुण है। स्वयं को आत्मिक भाव में स्थित कर जब हम परमपिता परमात्मा शिव, जो शान्ति के सागर है, को याद करते हैं तब हम गहरी शान्ति व शीतलता की अनुभूति करते हैं। यह अनुभव हर प्रकार की मानसिक बीमारियों के लिए रामबाण अर्थात् सर्वोत्तम औषधि है। नकारात्मक संकल्प ही मानसिक बीमारी का कारण बनते हैं। सहज राजयोग द्वारा हम परमात्मा से बुद्धि का संबंध जोड़ते हैं। जिसमें बुद्धि रूपी तार द्वारा परमात्मा की शक्तियाँ आत्मा की तरफ प्रवाहित होती हैं। राजयोग हमारे विचारों को इतनी सकारात्मक ऊर्जा देता है जिससे कठिन परिस्थितियों को भी श्रेष्ठ अवसर में परिवर्तित किया जा सकता है।

2. तनाव मुक्त जीवन- राजयोग से मानव को अपनी वास्तविक पहचान मिलती है। उसमें बहुत सी शक्तियाँ जैसे परखने की शक्ति, निर्णय शक्ति, सहन शक्ति, सामना करने व सामने की शक्ति आ जाती है। इससे उसकी कार्यक्षमता तो बढ़ती ही है, साथ-साथ कोई भी अप्रिय बात या घटना उसे तनाव में नहीं लाती है। उसे इस बात का निश्चय रहता है कि इस सृष्टिनाटक में हम सब अभिनेता हैं। सबको अपनी-अपनी भूमिका मिली हुई है। इस समझ से औरों को दोषी बनाने का दृष्टिकोण बदल जाता है। परखने, निर्णय

ਕਰਨੇ ਔਰ ਏਕਾਗ੍ਰ ਕਰਨੇ ਕੀ ਕਸ਼ਮਤਾ ਸੇ ਬੁਦ਼ਿ ਕੇ ਸ਼ਵਾਸਥ ਕੋ ਨਾਪਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਬੁਦ਼ਿ ਕੀ ਸ਼ਿਖਰਤਾ ਤੱਪਰੋਕਤ ਤੀਨਾਂ ਸ਼ਕਤਿਆਂ ਕਾ ਬੀਜ ਹੈ। ਸਹਜ ਰਾਜਯੋਗ ਕੇ ਨਿਧਿਮਿਤ ਅਭਿਆਸ ਸੇ ਵਰਥ ਵਿਚਾਰੋਂ ਵ ਸ਼ਵਾਰਥ ਕੋ ਤਾਗਨਾ ਸਹਜ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਵਾਸਤ ਰਹਤੇ ਹੁਏ ਭੀ ਬੁਦ਼ਿ ਕੋ ਸ਼ਿਖ ਰਖਨੇ ਕੀ ਕਸ਼ਮਤਾ ਆ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਖਰਤਾ ਸੇ ਹੀ ਤੀਨਾਂ ਸ਼ਕਤਿਆਂ ਕਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਤਾ ਹੈ।

3. ਸ਼ਾਰੀਰਿਕ ਸ਼ਵਾਸਥ- ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿਜ਼ਾਨ ਕਾ ਮਾਨਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤਨ ਕੀ ਅਧਿਕਤਰ ਬੀਮਾਰਿਆਂ ਕਾ ਸੀਧਾ ਸਮੱਭਵ ਹਮਾਰੇ ਮਨ ਮੌਤ ਨੇ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਹੈ। ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਬਲਡ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਰ, ਡਾਯਬਿਟੀਜ, ਤਨਾਵ ਅਵਸਾਦ, ਚਿੰਤਾ, ਅਨਿਦ੍ਰਾ ਆਦਿ ਬੀਮਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਤਤਕਾਲ ਦਿਖਾਈ ਪਢ़ੀ ਹੈ ਤਥਾ ਅਨ੍ਯ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਬਾਦ ਪਰਿਲਕਿਤ ਹੋਤੀ ਹੈ। 'ਰਾਜਯੋਗ' ਦੀਆਂ ਹਮਾਰਾ ਜੀਵਨ ਸ਼ਵਾਸਥ ਏਵਾਂ ਦੀਰਘਾਧੀ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਰੀਰ ਕੋ ਸ਼ਵਾਸਥ ਰਖਨੇ ਮੌਤ ਹਮਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਾਰੀਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਤ੍ਰਾਵਿਤ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਹਾਮੌਨਸ ਭੀ ਮੁਖਾਂ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਤੇ ਹਨ। ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿਜ਼ਾਨ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭੀ ਯੇ ਸਭੀ ਹਾਮੌਨਸ ਤਚਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸ਼ਤ੍ਰਾਵਿਤ ਹੋਤੇ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗਹਰੀ ਨੀਂਦ ਮੌਤ ਮੈਂ ਮਨ ਦੇ ਡੇਲਟਾ ਤਰੰਗੇ ਨਿਕਲਤੀ ਹੈ। ਵੈਜ਼ਾਨਿਕ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੇ ਯਥ ਸਿੱਫ਼ ਹੁਆ ਹੈ ਕਿ 'ਸਹਜ ਰਾਜਯੋਗ' ਕੇ ਅਭਿਆਸ ਕੇ ਸਮਾਂ ਮਨ ਦੀ ਗਹਰੀ ਸ਼ਾਨਤੀ ਕਾ ਅਨੁਮੂਤਿ ਕਿਏ ਜਾਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਭੀ ਸਾਬਕੇ ਅਧਿਕ ਡੇਲਟਾ ਤਰੰਗੇ ਨਿਕਲਤੀ ਹੈ ਜੋ ਹਾਮੌਨਸ ਦੇ ਸ਼ਤ੍ਰਾਵ ਕੋ ਸਨ੍ਤੁਲਿਤ ਰਖਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾ ਭੀ ਜਾਤਾ ਹੈ "ਸ਼ਵਾਸਥ ਤਨ ਮੌਤ ਹੀ ਸ਼ਵਾਸਥ ਮਨ ਦਾ ਵਾਸ ਹੋਤਾ ਹੈ।" ਤਨ ਦੀ ਸ਼ਵਾਸਥ ਰਖਨੇ ਮੌਤ ਸ਼ੁਦ਼ਦੀ ਏਵਾਂ ਸਨ੍ਤੁਲਿਤ ਆਹਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਧੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਬਨਾਨੇ ਵਾਲੇ ਕੀ ਮਾਨਸਿਕ ਤਰੰਗੇ ਦੀ ਦੂਬਿਤ ਹੈ ਤੋ ਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਹਾਰ ਵੱਡੇ ਤਰੰਗੇ ਦੀ ਸ਼ੁਦ਼ਦੀ ਏਵਾਂ ਸਨ੍ਤੁਲਿਤ ਆਹਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਧੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਸਹਜ ਰਾਜਯੋਗ ਮੌਤ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਯਾਦ ਮੌਤ ਰਹਕਰ ਭੋਜਨ ਬਨਾਨਾ ਆਂਦੇ ਤੁਹਾਨੀ ਸ਼ਿਖਿਤ ਦੀ ਸਾਥ ਤਨ ਦੀ ਸ਼ੁਦ਼ਦੀ ਏਵਾਂ ਸਨ੍ਤੁਲਿਤ ਆਹਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਧੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਦੀਵੇਂ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਭੋਜਨ ਦੀ ਵਰਹਿਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਦੀਵੇਂ ਵਿਧੀ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਸ਼ਾਰੀਰ ਮੈਂਦਿਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮੂਰਤਿ ਆਤਮਾ ਹੈ। ਮੈਂਦਿਰ ਦੀ ਹੋਰ ਤਰੰਗ ਦੀ ਸ਼ਵਚਛ ਰੱਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਵੈਂਤੇ ਹੀ ਰਾਜਯੋਗੀ ਵਿਕਿਤ ਅਧਿਕਤਰ ਖਾਨ-ਪਾਨ ਆਂਦੇ ਅਤੇ ਅਸ਼ਵਚਛਤਾ ਦੀ ਦੂਰ ਰੱਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰਿਆਂ ਨੇ ਭੀ ਕਹਾ ਹੈ "ਆਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ੁਦ਼ਦੀ ਦੇ ਅੰਤ: ਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁਦ਼ਦੀ ਹੋਤੀ ਹੈ।

ਅੰਤ:ਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁਦ਼ਦੀ ਦੇ ਸਮੂਤਿ ਸ਼ਿਖਰ ਹੋਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਤਿ ਦੀ

ਸ਼ਿਖਰਤਾ ਦੇ ਜੀਵ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਮੱਭਵ ਮੌਤ ਹੀ ਦੇ ਪਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਂਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਗ-ਫੇਝਾਤਮਕ ਗਾਂਠੇ ਖੁਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵ ਬਧੂਤਵ ਏਵਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸ਼ਾਂਤਿ- ਅਸ਼ਾਨਤਿ, ਭਵਿਤਵ, ਅਸੁਰਕਾ ਆਦਿ ਮਹਸੂਸ ਹੋਨੇ ਦੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਅਪਨੇਪਨ ਦੀ ਅਭਾਵ। ਜਾਤਿ, ਮਤ, ਧਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ, ਦੇਸ਼, ਊੰਚ-ਨੀਚ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿਤ ਮਾਨਵ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਦੀ ਮਹਤਵ ਦੀ ਖੋਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੁਖਾਂ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਏਕ ਸਚਵਾਈ ਨ ਜਾਨਨਾ ਕਿ ਹਮ ਸਾਰੇ ਕਿਸਦੇ ਬਚ੍ਚੇ ਹੈਂ। ਸਹਜ ਰਾਜਯੋਗ ਦੀਆਂ ਸਚਵਾਈ ਦੀ ਦਰਸਾਵਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਸਾਰੇ ਏਕ ਪਰਮਪਿਤਾ ਦੀ ਸਾਂਤਾਨ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਹੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਨਤੀ ਹੈ ਕਿ 'ਸਾਰਵ ਸ਼ਕਤਿਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ' ਇਸ ਸੂਚਿਤ ਰੂਪੀ ਵ੃ਕਤ ਦੀ ਬੀਜ ਹੈ। ਹਮ ਸਾਰੀ ਅਨੇਕ ਦੇਸ਼, ਧਰਮ, ਜਾਤਿ, ਰੰਗ, ਰੂਪ ਮੌਤ ਦੀ ਸੁਨਦਰ ਵ੃ਕਤ ਦੀ ਤਨੇ ਵੱਡਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰੀਖ ਮੌਤ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਮੌਤ ਦੀ ਹੋਤੇ ਹੁਏ ਭੀ ਉਸ ਬੀਜਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਾਂਤਾਨ ਆਪਸ ਮੌਤ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਹੈਂ। ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਏਕ ਪਰਿਵਾਰ ਹੈ। ਈਤਵਰੀਧ ਨਾਤੇ ਦੇ ਭਾਈ-ਭਾਈ ਦੀ ਸਮੂਤਿ ਅਨੇਕ ਭਿੰਨਤਾਓਂ ਏਵਾਂ ਅਸ਼ਾਨਤਿ ਮੌਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਏਵਾਂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਲਾਤੀ ਹੈ।

ਸਹਜ ਰਾਜਯੋਗ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?

"ਮੈਂ ਜਾਤਿਬੰਦੁ ਆਤਮਾ ਹੁੰਹਾਂ। ਨ ਕਿ ਸ਼ਾਰੀਰ। ਮੇਰਾ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਭੂਕੁਟੀ ਦੀ ਮਧਿ ਹੈ। (ਜਹਾਂ ਮਾਥੇ ਪਰ ਟੀਕਾ ਲਗਾਵਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)" ਇਸ ਸਤਿ ਦੀ ਜਾਨਨਾ ਆਂਦੇ ਅਤੇ ਅਤਿਮਿਕ ਅਨੁਮੂਤਿ ਮੌਤ ਦੀ ਰਹਕਰ ਪਰਮਪਿਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਿਵ-ਜੀ ਹੈ। ਹਮ ਸਾਰੀਆਂ ਆਤਮਾਓਂ ਦੀ ਪਰਮਪਿਤਾ ਹੈਂ, ਕੋ ਯਾਦ ਕਰਨਾ। ਇਸਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੀ ਸਹਜ ਰਾਜਯੋਗ ਹੈ।

ਧੂਤ ਹਮ ਸਾਰੀਆਂ 'ਧੋਗ' ਅਤੇ 'ਰਾਜਯੋਗ' ਦੀ ਸਾਮਨਜ਼ਿਵ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਤੁਹਾਨੀ ਜੀਵਨਸੈਲੀ ਦੀ ਅੰਗ ਬਣ ਲੈਂ ਤੋਂ ਵਹ ਦੀਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਯਹ ਭਾਰਤਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਨ: ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸੂਤ੍ਰ ਮੌਤ ਦੀ ਬੰਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਆਨੇ ਵਾਲੀ ਪੀਂਫਿਲੀਆਂ ਏਕ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਸਮੂਦਾਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

ਊੰ ਸਰੋ ਭਵਨ੍ਤੁ ਸੁਖਿਨ: ਸਰੋ ਸਨ੍ਤੁ ਨਿਰਾਮਯਾ:
ਸਰੋ ਭਦ੍ਰਾਣਿ ਪਸ਼ਚਨ੍ਤੁ, ਮਾ ਕਸਿਚਦ੍ਦੁ:ਖਭਾਗਭਵੇਤ्

। ਊੰ ਸ਼ਾਨਤਿ ।

ਆਂਚਲਿਕ ਨਿਰੀਕਣਾਲਾਯ, ਲਖਨਾਊ

ਸਫਲ ਹੋਨੇ ਦੀ ਲਿਏ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਬਡੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਲਿਏ ਸ਼ਤ੍ਰੁਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਥਿਤਾਓਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਤੀ ਹੈ।

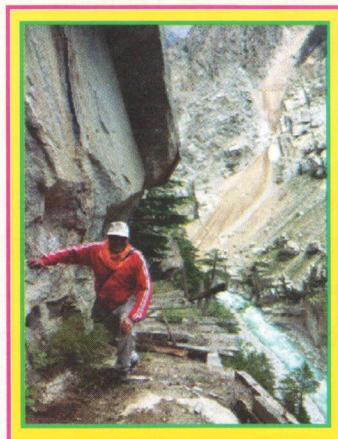
नो. एस. बा.

पंजाब एण्ड सिंध बैंक

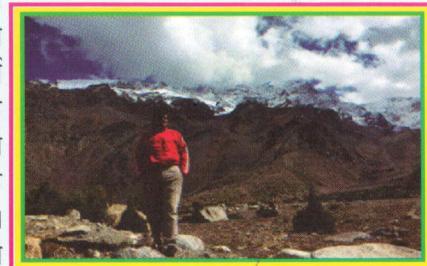
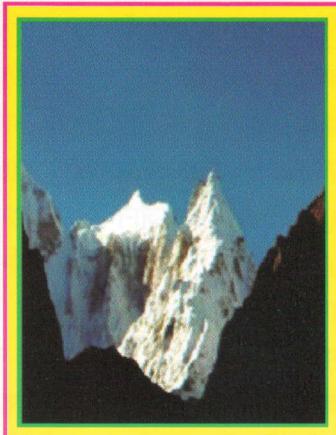
शार्जभाषा अंकुर

मेरी नेलांग यात्रा

उत्तराखण्ड के उत्तरकाशी जिले में 1100 फीट से अधिक ऊँचाई पर नेलांग, तिब्बत के पठारी क्षेत्र का वह हिस्सा जो भारत के पास है। ऊँची व दुर्गम चोटियों से घिरा यह घाटी क्षेत्र समयातीत प्रतीत होता है। सुबह-सुबह यात्रा के दौरान पहाड़ों की लेटी हुई परछाइयाँ सूरज के ऊपर बढ़ने के साथ-साथ सिमट रही थीं मानो कि उनके उठने का समय हो रहा हो, पहाड़ों के जंगलों के बीच गुजरने वाली पवन सबको एक संगीत सुना रही थी मानो कि सुबह होने का संदेश सुना रही हो ऐसे शांत और मनोरम प्राकृतिक वातावरण देखकर मेरा मन प्रफुल्लित हो गया। प्रकृति माँ के आशीर्वाद से भरपूर व विकराल शक्तियों का साक्षी नेलांग पथरीली व शुष्क वातावरण के साथ अपने ही अलग रंग में रंगा है मानो कि किसी ने दृश्य को रंग दिया हो। इसके नीले घोड़े और सफेद रंग कितने कड़क हैं कि आंखों को बांध कर रख देते हैं।

पैदल तय किया करते थे। इसे साल्ट रूट के नाम से भी जाना जाता था। यह मार्ग इतना अधिक लोकप्रिय था कि व्यापारियों व स्थानीय भोटिया लोगों ने मिलकर खड़ी चट्टान को काट कर उसके बीच लकड़ी का एक संकरा लटकता हुआ मार्ग बनाया जिस पर याक व खच्चर चल सकें। यह मार्ग आधुनिक इंजीनियरिंग के लिहाज से भी एक अजूबा है व इसको गरतां-गली के नाम से भी जाना जाता है। हालांकि यह अब चलने योग्य स्थिति में नहीं है किन्तु जिला अधिकारी व वन विभाग से अनुमति लेकर इसके मुंहाने तक जाया जा सकता है तथा यह घाटी के दूसरी तरफ के पहाड़ से भी स्पष्ट

दिखाई पड़ता है। अतः 26 से 28 सितंबर को उत्तरकाशी निवासी साहसिक व मेरे परिचित मित्र द्वारा गरतां घाटी भ्रमण कर हम सबने पर्यटन दिवस मनाया।

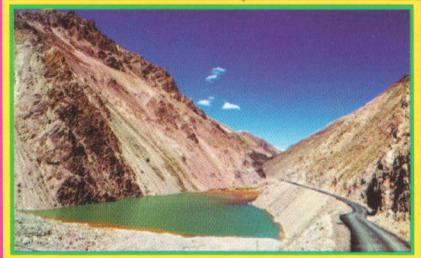
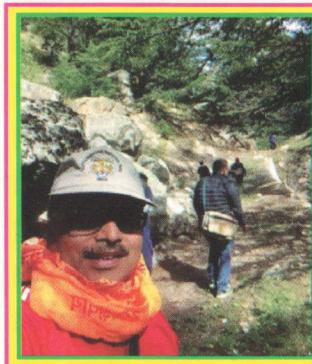
इसके लिए उत्तरकाशी प्रशासन व वन विभाग और भारतीय सीमा तिब्बत पुलिस से कुछ सीमित लोगों के लिए अनुमति प्राप्त कर ली गई और इस अवसर को मैं किसी की कीमत पर नहीं गंवा सकता था। अतः 26 सितंबर को मैं बस द्वारा उत्तरकाशी पहुंच गया। आगे की यात्रा जीप द्वारा की गई उसके बाद हम लोग भैरवघाटी पुल से पैदल दो किलोमीटर चल कर गए रास्ते में कई छावनी स्थित थीं उनको पार करते समय रास्ते में पागलताला पड़ा, वह अपने नाम को चरितार्थ कर रहा था। इस दौरान हम जीप से यात्रा कर रहे थे और हमारी जीप रास्ते में फंस गई थी। हम सबके संयुक्त प्रयास ने जीप को बाहर निकालकर सफर को आगे बढ़ाया। रात होने को थी हम लोग रात्रि विश्राम के लिए उचित स्थान की तलाश में थे। उचित स्थान मिलते ही हमने फाइबर का तम्बू लगाया और

रात्रि 10.00 बजे खाना खाकर सो गए। सुबह सूर्योदय के साथ ही मेरी एक तमन्ना पूरी हुई जब मैंने पहाड़ पर नीले घुरड़ हिरन का एक झुंड घास चरते हुए देखा जोकि सभी के लिए आकर्षण का केंद्र था।

नेलांग कालजयी इतिहास का साक्षी व भौगोलिक-सामाजिक अजायबघर है जिसकी वन्य पृष्ठभूमि में नीले हिरण, बर्फीला तेंदुआ व अनगिनत पक्षी है। नितांत निर्जन भूमि व पहाड़ों पर हवाओं के द्वारा खींचे निशानों के साथ ठंडा पानी और बर्फ लिए यह जादुई भूमि मुग्ध कर देती है। वर्ष के 4 महीनों के आलावा यहाँ जीवन दुष्कर है।

अमित मोहन अस्थाना

वास्तव में मेरे लिए यह एक साहसिक यात्रा थी। उत्तराखण्ड की इस जगह में प्रकृति ही वास करती है नेलांग यात्रा मेरे जीवन की अद्भुत यात्रा रही है और सदैव अविस्मरणीय भी रहेगी।

प्रधान कार्यालय, सामान्य प्रशासन विभाग

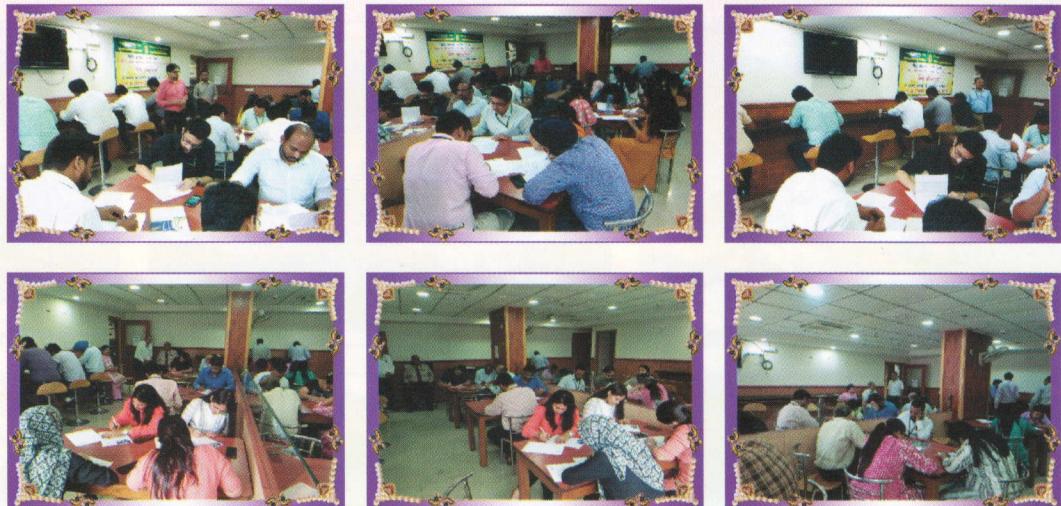
ਦਿਲਲੀ ਬੈਂਕ ਨਗਰ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਕਾਰ੍ਯਾਨਵਧਨ ਸਮਿਤੀ ਕੇ ਤਤਵਾਵਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਹਿੱਤੀ ਵਧੀਂ ਵਿੱਖੀ ਕਾਵਿ ਪਾਠ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਕਾ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਕੇ ਨਿਰਾਧਿਕ ਮੰਡਲ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਡਾਕਿਆ ਕੌਰ ਨਾਰਾਯਣ ਤਿਵਾਰੀ, ਪ੍ਰੋਫੇਸਰ, ਦਿਲਲੀ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਤਥਾ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਾਮ ਸੁਂਦਰ ਕਥੂਰਿਆ, ਸਾਂਘਕਤ ਨਿਵੇਸ਼ਕ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਰਾਜਿ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ ਥੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਤੁਤ ਹਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਕੀ ਝਾਲਕਿਯਾਂ

ਹਿੰਦੀ ਪੜਖਾਵਾਡੇ ਮੌਲਿਕ ਵਿਭਿੰਨ

ਹਿੰਦੀ ਜਾਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ

ਕਾਵਯ ਪਾਠ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ

ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾਓਂ ਕੀ ਡਾਲਕਿਯਾਂ

ਪ੍ਰਸ਼ਨਮਚ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ

ਮੀਤ ਗਾਇਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ

अरब सागर में बसा मुँगे के द्वीपों का गुलदस्ता है लक्षद्वीप

एक यात्रा लक्ष्मीप की

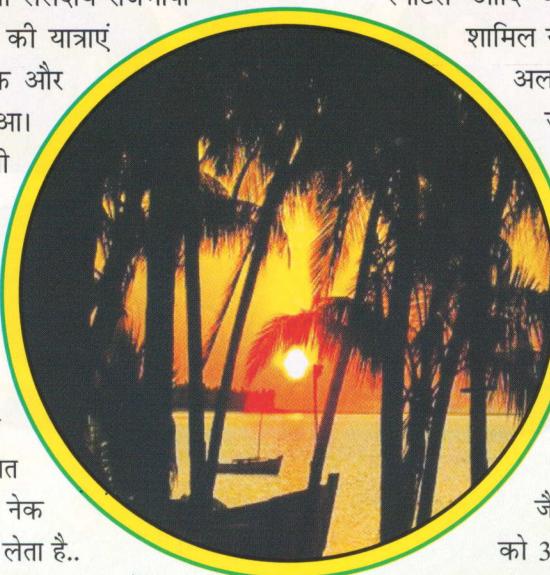
कहते हैं किताबों से वह ज्ञान नहीं
मिल पाता जो यात्राएं दे देती हैं।
बैंक ने मुझे जीवन में इतनी यात्राएं
कराई हैं, इतने शहर दिखाए हैं कि मेरे पास शब्द नहीं जिनसे मैं बैंक का
शुक्रिया अदा कर सकूँ। कभी निरीक्षण, कभी संसदीय राजभाषा
समितियाँ और कभी एलएफसी। एलएफसी की यात्राएं
होती भी तनावरहित हैं। पूर्व से पश्चिम तक और
उत्तर से दक्षिण तक, कहाँ कहाँ नहीं जाना हुआ।
लेकिन इस बार की यात्रा पिछली सभी
यात्राओं से अलग थी।

सुना जरूर था लक्ष्मीप के बारे में कि बहुत अनोखा है, लेकिन कोई भी साथी ऐसा नहीं मिला जो वहाँ स्वयं होकर आया हो। यात्रा के एक हफ्ता पहले ही लक्ष्मीप में औखी तूफान आकर हटा था और उस पर सुनामी की चेतावनी के चलते क्रूज सर्विस भी स्थगित कर दी गई थी, लेकिन कहते हैं ना, जब इरादे नेक और पक्के हों तो भगवान् भी आपके साथ हो लेता है...

.. हमारे साथ भी कुछ ऐसा ही हुआ। हमने विमान द्वारा वहाँ पहुँचने का कार्यक्रम बनाया। लक्ष्यद्वीप का मौसम सालभर खुशनुमा बना रहता है तापमान 30 डिग्री से ऊपर नहीं जाता, लेकिन अक्तूबर से अप्रैल के बीच यात्रा करना सबसे सुखद रहता है। इसलिए हमने दिसंबर के महीने में लक्ष्यद्वीप जाने की सोची ताकि मौसम बहुत ही खशनमा मिले।

सोचना आसान था लेकिन अमल करने में थोड़ी सी परेशानी भी हुई। लक्ष्यद्वीप में जाने के लिए लक्ष्यद्वीप सरकार से परमिट लेना होता है जिसके लिए अपने शहर से पुलिस वैरिफिकेशन करवानी होती है। है ना अजीब सी बात, अपने देश के लिए ही पुलिस वैरिफिकेशन! और तो और जब तक रहने के लिए आपका कमरा लक्ष्यद्वीप में बुक नहीं होगा तब तक आपको कोचीन से बोर्डिंग पास भी नहं मिलेगा।

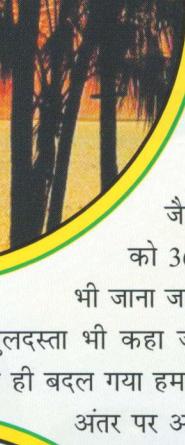
वैसे जानकारी के लिए बताता चलूँ कि कोचीन से लक्ष्मीपुर के पर्यटकों के लिए एक क्रूज भी जाता है जो कावारत्ती, मिनिकॉय और कलपेनी आइलैंड का 5 दिन और 4 रातों का टर करवाता है। इसका प्रति

पर्यटक किराया लगभग रुपए 30,000/- होता है जिसमें तीन समय का खाना और सुबह-शाम की चाय, फस्ट क्लास रुम, वैलकम ड्रिंक्स, परिमिट व हैरिटेज फीस आदि शामिल है लेकिन वाटर

स्पोर्ट्स आदि के व्यय इस खर्चे में
शामिल नहीं होते। क्रूज के लिए
अलग से परमिट लेने की
जरूरत भी नहीं होती।

A portrait photograph of Dr. B. S. Dhillon, a man with a full grey beard and mustache, wearing dark-rimmed glasses and a black turban. He is dressed in a dark suit jacket over a white shirt and a blue tie. The background is slightly blurred, showing what appears to be an indoor setting with warm lighting.

दिल्ली से कोच्ची दोपहर को पहुँच गए और एक दिन कोच्ची का सुंदर शहर देखने के बाद अगले दिन सुबह लगभग सवा घण्टे की उड़ान के बाद हम दोपहर सवा बारह बजे अगाती द्वीप पर पहुँच गए जो दुनियाँ का 5वाँ सबसे खतरनाक हवाई अड्डा है। बहुत ही छोटा रनवे और खतरनाक लैंडिंग। ऐसा लगा जैसे समुद्र में ही लैंडिंग हो रही हो। अगाती द्वीप को 36 द्वीपों वाले लक्षद्वीप के प्रवेश द्वार के नाम से भी जाना जाता है। लक्षद्वीप को अरब सागर में मूँगे के द्वीपों का गुलदस्ता भी कहा जाता है। अगाती में कदम रखते ही संसार का नजारा ही बदल गया हमारे लिए। सड़क के दोनों ओर 15-20 मीटर के अंतर पर अरब महासागर के बहुत ही छोटे से इस द्वीप में कदम रखते ही हमने अपनी बाँहें फैला दीं तकि कुदरत के इस नजारे को हम अपने आगोश में भर

सकें। यह जगह आज भी व्यावसायीकरण की दृष्टि से बिलकुल अछूती है। सफेद रेतीले समुद्र तट, अपरिवर्तित स्वच्छ पानी और फिरोजी नीले लैगून फिल्मों में जितने लुभावने लगते हैं, असल जिंदगी में भी यहाँ उतने ही लुभावने हैं। अगाती द्वीप में पानी के नीचे की कई गतिविधियों मौजूद हैं जैसे स्कूबा डाइविंग, गोता लगाना, श्वास नली लगा कर गोता लगाना, मजे की बात ये है कि ये सब खेल यहाँ बहुत सस्ते हैं जिस कारण यहाँ आने वाले इन खेलों का पूरा लुत्फ उठा सकते हैं। यहाँ आने वाले कुछेक पर्यटकों को केवल एक बात निराश करेगी वो ये, कि यहाँ आकर वे शराब नहीं पी सकते। इस पूरे द्वीप में शराब का प्रयोग

ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਦ੍ਰੀਪ ਕੀ ਲੰਬਾਈ 6 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਔਰ ਅਧਿਕਤਮ ਚੌਡਾਈ ਕੇਵਲ 1000 ਮੀਟਰ ਹੈ। 4 ਕਾਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਸੇ ਕਮ, ਅਗਾਮੀ ਦ੍ਰੀਪ ਸਿਰਫ 2 ਸੈਰਗਾਹਾਂ ਵਾਲਾ ਏਕ ਛੋਟਾ ਸਾ ਢੀਪ ਹੈ।

ਜਾਨੇ ਕਾ ਦਿਲ ਤੋ ਨਹੀਂ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੀ ਓਰ ਮੋਟਰ ਬੋਟ ਕਾਵਰਤੀ ਲੇ ਜਾਨੇ ਕੀ ਹਮਾਰਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਥੀ। ਜਾਨਾਤਰ ਪਰਿਟਕਾਂ ਕੀ ਯੇ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਮੌਕੇ ਕੋਈ ਇਤਨੀ ਅੱਢੀ ਜਗਹ ਭੀ ਹੋ ਸਕਤੀ ਹੈ ਜਹਾਂ ਆਪ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ... ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀਂ।

ਖੈਰ ਹਮ ਮੋਟਰ ਬੋਟ ਪਰ ਬੈਠੇ ਔਰ ਨਿਕਲ ਪਡੇ ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ ਕੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਵਾਰਤੀ..... ਹਮਾਰੇ ਅਗਲੇ ਪਡਾਵ ਕੇ ਲਿਏ।

ਵਾਤਾਨੁਕੂਲਿਤ ਸਪੀਡ ਬੋਟ ਕੀ ਅਪਨਾ ਹੀ ਆਨਦ ਥਾ। ਅੰਦਰ ਜਲਪਾਨ ਕੀ ਭੀ ਅੱਢੀ ਵਾਵਸਥਾ ਥੀ। ਸਫਰ ਕਾਫੀ ਆਨਦਦਾਇਕ ਥਾ ਜੋ ਥਕਾਨ ਕੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਰਿਟਕਾਂ ਕੀ ਆੱਖੇ ਮੂੰਦਨੇ ਸੇ ਰੋਕੇ ਹੁਏ ਥਾ। ਸਮੁਦਰ, ਸਮੁਦਰ ਔਰ ਕੇਵਲ ਸਮੁਦਰ..... ਲਗਭਗ 2 ਘੰਟੇ ਔਰ 30 ਮਿਨਟ ਕੀ ਯਾਤਰਾ ਕੇ ਬਾਦ ਹਮ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ ਕੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਵਾਰਤੀ ਮੌਕੇ। ਮੋਟਰ ਬੋਟ ਪਹੁੰਚਨੇ ਪਰ ਹਮਾਰਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਰਹਾ ਥਾ, ਸਪੋਰਟਸ ਏਂਡ ਟੂਰਿਜ਼ਮ ਵਿਭਾਗ ਕੀ ਲਡਕਾ 'ਨਿਸ਼ਾਂਤ' ਉਸਨੇ ਹਮੇਂ ਕੈਬ ਮੌਕੇ ਬਿਠਾਯਾ ਔਰ 10 ਮਿਨਟ ਕੇ ਬਾਦ ਹੀ ਹਮ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਪਨੇ ਟੂਰਿਸਟ ਰਿਜਾਰਟ ਪਰ। ਜੈਂਸੇ ਹੀ ਹਮੇਂ ਕੇਨ ਚੇਯਸ ਪਰ ਬਿਠਾਕਰ ਵੈਲਕਮ ਡਿੰਕਸ ਸਰਵ ਕੀ ਗਿਆ....

ਸਾਮਨੇ ਕੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਨ ਭੂਲਨੇ ਵਾਲਾ ਥਾ। ਜੀ ਚਾਹਾ ਕਿ ਹਮ ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਸਾਂਸ ਲੇ ਲੇ ਔਰ ਅਗਰ ਬਨ ਪਾਏ ਤੋ ਫੇਰ ਸਾਰੀ ਆੱਕਸੀਜਨ ਝੋਲੇ ਮੌਕੇ ਭਰਕਰ ਦਿੱਲੀ ਵਾਪਿਸ ਲੇ ਆਏ। ਔਰ ਬਸ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਜੈਂਸੇ ਹਮਾਰੀ ਸੁਨ ਲੀ... ਔਰ ਸਮਧ ਕੀ ਰੋਕ ਦਿਯਾ, ਤੀਨ ਦਿਨਾਂ ਕੇ ਲਿਏ, ਔਰ ਜਬ ਤਕ ਹਮਾਰੀ ਵਾਪਸੀ ਕੀ ਬੋਟ ਕੀ ਸਮਧ ਨਹੀਂ ਹੁਆ ਠੀਕ ਉਸੀ ਜਗਹ ਪਰ ਏਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸਾ ਸ਼ਵੀਟ(2 ਕਮਰਾਂ ਕੀ ਸੈਟ) ਹਮੇਂ ਦਿਲਵਾ ਦਿਯਾ।

ਨਿਸ਼ਾਤ ਨੇ ਹਮੇਂ ਬਤਾਯਾ ਕਿ ਇਸ ਕਾਵਾਰਤੀ ਮੌਕੇ ਨਾਹਿਲ, ਨਾਹਿਲ ਕੀ ਲਕਡੀ ਔਰ ਨਾਹਿਲ ਕੀ ਪਤੌਂ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਜੋ ਕੁਛ ਭੀ ਆਪ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੈਂ, ਸਭੀ ਕੁਛ ਬਾਹਰ ਸੇ ਲਾਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਹਮੇਂ ਯਹ ਭੀ ਬਤਾਯਾ ਕਿ ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ ਕੀ ਨਾਹਿਲ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਬੇਹਤਰੀਨ ਨਾਹਿਲ ਹੈ ਜਿਸਮੈ ਸੇ ਲਗਭਗ 72% ਅੱਢੀ

ਕਵਾਲਿਟੀ ਕੀ ਤੇਲ ਨਿਕਾਲਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਇਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋ ਤੇਲ ਨਿਕਾਲਨੇ ਕੀ ਮਿਲੇ ਭੀ ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ ਮੌਕੇ ਲਗ ਲੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਛ ਹੀ ਦੂਰੀ ਪਰ ਮਛੁਆਰੇ ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਥੇ। ਨਿਸ਼ਾਤ ਨੇ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੀ ਕਿ ਅਰਥ ਮਹਾਸਾਗਰ ਮੌਕੇ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਬੇਹਤਰੀਨ ਮਛਲੀ ਟੁਨਾ ਕੀ ਲਗਭਗ 1 ਲਾਖ ਟਨ ਕੀ ਤਥਾ ਲਗਭਗ ਇਤਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਰਕ ਮਛਲੀ ਕੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਕੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਹਤਰ ਗੁਣਵਤਾ ਕੀ ਟੁਨਾ ਯਹੁੰ ਸੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹਮਨੇ ਅਪਨੇ ਕਮਰਾਂ ਮੌਕੇ ਸਾਮਾਨ ਰਖਾ ਔਰ ਆਗੇ ਕਮਰੇ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਕੇ ਲੈਗੂਨ ਪਰ। ਲੈਗੂਨ (Lagoon) ਔਰ ਬੀਚ (Beach) ਮੌਕੇ ਯਹ ਅੰਤਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀਚ ਪਰ ਸਮੁਦਰ ਕੀ ਲਹੜੇ ਸੀਧੇ ਟਕਰਾਤੀ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਲੈਗੂਨ ਲਗਭਗ ਝੀਲ ਜੈਸਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਦੂਰ ਸਮੁਦਰ ਮੌਕੇ ਸਾਮਨੇ ਲਹੜੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈਂ ਕਿਨ੍ਤੁ ਵੇਂ ਕਿਨਾਰੇ ਪਰ ਆਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਹੀ ਏਕ ਪ੍ਰਾਕਤਿਕ ਦੀਵਾਰ ਸੇ ਟਕਰਾਤੀ ਹੈਂ ਜੋ ਕਿ ਮਛਲਿਆਂ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਔਰ ਸ਼ਿਥਰ ਸਮੁਦ੍ਰੀ ਜੀਵਾਂ ਸੇ ਬਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈ.... ਜਿਨ੍ਹੇ ਕੋਰਲਸ ਕਹਤੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਦੀਵਾਰ ਪਰ ਟਕਰਾਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਲਹੜੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ ਔਰ ਅੰਦਰ ਵਾਲਾ ਸਮੁਦਰ ਕਾ ਹਿੱਸਾ ਏਕ ਪ੍ਰਾਕਤਿਕ ਝੀਲ ਜੈਸਾ ਬਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਹੋਤਾ ਸਮੁਦਰ ਹੀ ਹੈ।

ਵਹੁੰ ਕੋਰਲ ਸੈਂਡ ਥੀ, ਅਥਾਹ ਸਮੁਦਰ (ਅਰਥ ਮਹਾਸਾਗਰ) ਥਾ ਔਰ ਥੇ ਹਮ। ਬਸ ਫਿਰ ਤਨਾਵ ਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਸੇ ਦੂਰ ਆਗਾਮ ਸੇ ਲੈਗੂਨ ਮੌਕੇ ਆਗੇ ਬਢਾਵੇ ਹੁਏ ਨਿਹਾਰੇਨੇ ਲਗੇ ਰੰਗ ਬਿਰਾਂਗੀ ਮਛਲਿਆਂ ਕੋ.... ਸ਼ੀਂਝੇ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਕਰ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕ ਖੁਦ ਮਛਲਿਆਂ ਜੈਂਸੇ ਹੀ ਬਨ ਕਰ। ਕਿਤਨੀ ਸੁਨਦਰ ਹੋਤੀ ਹੈ ਪ੍ਰਕਤਿ, ਕਿਤਨੀ ਸੁਨਦਰ ਹੋਤੀ ਹੈ ਮਛਲਿਆਂ, ਕਿਤਨਾ ਸਾਫ ਥਾ ਵਹਾਂ ਕਾ ਪਾਨੀ... ਯੇ ਤਸੀਂ ਦਿਨ ਪਤਾ ਚਲਾ। ਫਿਰ ਕੋਰਲ ਰੇਤ ਪਰ ਲੇਟਕਰ, ਰੇਤ ਕੇ ਮਕਡੀ ਜੈਂਸੇ ਕੋਕਡੀਂ ਕੋ ਦੇਖਨਾ ਤਨਕੀ ਫੋਟੋ ਖੀਂਚਨਾ, ਤਨਕੇ ਹਾਥਾਂ ਪਰ ਬਿਠਾਨਾ.... ਵਾਹ। ਬਨਾਨਾ ਰਾਇਡ, ਨੌਕਾਧਨ, ਔਰ ਫਿਰ ਸ਼ਕੂਬਾ ਡਾਇਵਿੰਗ... ਕਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਨਹੀਂ ਥਾ ਵਹਾਂ। ਸਚ ਪ੍ਰਕਤਿ ਅਪਨੇ ਪੂਰੇ ਯੈਕਨ ਮੌਕੇ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਥੀ ਵਹਾਂ। ਸ਼ਕੂਬਾ ਡਾਇਵਿੰਗ ਕੀ ਆਨਦ ਲੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਹਮੇਂ ਏਕ ਛੋਟੀ ਬੋਟ ਪਰ ਬਿਠਾਯਾ ਗਿਆ ਔਰ ਦੂਰ ਖੜ੍ਹੀ ਬਡੀ ਬੋਟ ਪਰ ਤਤਾਰਾ ਗਿਆ ਜਿਸਮੈ ਕਿਵੇਂ ਆਂਕਸੀਜਨ ਸਿਲੋਂਡਰ ਪਡੇ ਥੇ। ਟ੍ਰੈਨਿੰਗ ਤੋ ਹਮੇਂ ਪਹਲੇ ਭੀ ਦੇ ਦੀ ਗਿਆ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਬੋਟ ਪਰ ਫਿਰ ਸੇ ਏਕ ਬਾਰ ਪ੍ਰੈਕਿਟਕਲ ਟ੍ਰੈਨਿੰਗ ਦੀ ਗਿਆ ਔਰ ਫਿਰ ਹਮ ਸਿਲੋਂਡਰ ਲਗਾਕਰ ਤਤਾਰ ਗਿਆ ਅੱਕਸੀਜਨ ਕੀ ਬੀਚ ਔਰ

ਯਦੀ ਆਪ ਐਸੀ ਜਗਹਾਂ ਪਰ ਜਾਨ

ਚਾਹਤੇ ਹੈਂ ਜਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤਿ ਹੋ, ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਹੋ, ਪੇਡੇ ਹੋਂ,
ਸਫਾਈ ਹੋ, ਗੰਦੀ ਹਵਾ ਬਿਲਕੁਲ ਭੀ ਨ ਹੋ ਔਰ

ਕੇਵਲ ਆਪ ਹੋਂ, ਤੋ ਫਿਰ ਜ਼ਰੂਰ

ਜਾਇए.... ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ।

ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ

(ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤ: ਲਕ्ष: ਲਾਖ + ਦ੍ਰੀਪ)

ਭਾਰਤ ਕੀ ਦਕਖਿਣ-ਪਾਂਡਿਚਿ ਮੌਕੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਿਥਰ

ਏਕ ਭਾਰਤੀਯ ਦ੍ਰੀਪ-ਸਮੂਹ ਹੈ। ਸਮਸਤ ਕੇਂਦ੍ਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ

ਮੌਕੇ ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ ਸ਼ਬਦ ਸੇ ਛੋਟਾ ਕੇਂਦ੍ਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹੈ। ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ

ਦ੍ਰੀਪ-ਸਮੂਹ ਕੀ ਤਜਪਤਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨਕਾਲ ਮੌਕੇ ਹੈ। ਯਹ ਭਾਰਤ ਕੀ ਮੁਖਾਭੂਮਿ ਸੇ ਲਗਭਗ

300 ਕਿ.ਮੀ. ਦੂਰ ਪਾਂਡਿਚਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੌਕੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਿਥਰ ਹੈ।

ਲਕ਷ਦ੍ਰੀਪ ਦ੍ਰੀਪ-ਸਮੂਹ ਮੌਕੇ ਕੁਲ 36 ਦ੍ਰੀਪ ਹੈਂ ਪੱਧਰਤੁ। ਜਨਜੀਵਨ ਕੇਵਲ

7 ਦ੍ਰੀਪਾਂ ਪਰ ਹੈ। ਵੇਖੀ ਪਾਰਿਟਕਾਂ ਕੋ 6 ਦ੍ਰੀਪਾਂ ਪਰ ਜਾਨੇ ਕੀ

ਅਨੁਮਤਿ ਹੈ ਜਾਕਿ ਵਿਵੇਖੀ ਪਾਰਿਟਕ ਕੇਵਲ 2 ਦ੍ਰੀਪਾਂ

(ਅਗਾਮੀ ਵ ਬਾਂਗਾਰਮ) ਪਰ ਹੀ

ਜਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ।

रंगबिरंगी मछलियों और विभिन्न प्रकार के सुंदर से सुंदर समुद्री जीवों को नजदीक से निहारने का नजारा इससे सुंदर क्या हो सकता है हम सोच भी नहीं सकते। मछलियों को कुछ खिलाने का और उन्हें हाथ में लेने का सुंदर मौका। पानी के बीचों बीच मुंह से साँस लेने का यह हमारा पहला अनुभव था। फिर जब बाहर निकले तो ट्रेनर्स ने हमें आँखें खिलाए, समुद्र में डुबोकर, समुद्र के नमक का मजा लेते हुए। सच कुदरत कितनी सुंदर होती है।

पूरा दिन गुजारने के बाद शाम को लाइट हाउस देखने का कार्यक्रम बनाया। शाम 4 बजे के करीब कैब आई और हम चल चल पड़े लाइट हाउस देखने। सड़क के दोनों ओर हमारे बहुत ही करीब अरब महासागर, कैसे रहते हैं वे लोग, डर नहीं लगता उन्हें! हमने नोट किया कि वहाँ एक भी कुत्ता नहीं था। बताया कि वहाँ की शत् प्रतिशत आबादी मुसलिम है और वे कुत्ते नहीं पालते। उत्तर भारत में कुत्ते तो हमारे बहुत नजदीकी दोस्त होते हैं इसलिए उनके बिना वहाँ कुछ अजीब सा लगा। यह भी पता चला कि लक्ष्मीप में कोई पैट्राल पंप भी नहीं है। इस में से एक कार को महीने में 20 लिटर और एक स्कूटर को 10 लिटर पैट्रोल मिलता है।

यह जानकर बहुत ही रुचिकर लगा कि शादी के बाद लड़का, लड़की के घर, घर जमाई बनकर रहता है। इसलिए सास-बहु की लड़ाई वहाँ बिलकुल नहीं होती, क्योंकि सास, बहु के साथ रहती ही नहीं है। वैसे वहाँ लड़कियां, लड़कों से अधिक पढ़ी लिखी होती हैं। अधिकाँश लड़के मछली या नारियल के व्यवसाय से जुड़े हैं।

कावारती का लाइट हाउस आ चुका था। 37 मीटर ऊँचा और सबसे ऊँचे स्थान से पूरे कावारती का विहंगम दृश्य सामने था। दिखने में लगभग एक पैर की शक्ति का। ऊपर से केवल और केवल नारियल का जंगल और उसके चारों ओर अरब सागर। लाइटहाउस की इतनी ऊँचाई से नीचे देखने में डर भी लगता था और रुह काँप सी उठती थी लेकिन नजारा इतना खूबसूरत कि शब्दों में बयां नहीं किया जा सकता।

उसके बाद हम चले हैलीपैड देखने जो बिलकुल ही नीचे के किनारे पर था। अद्भुत और अविस्मरणीय। वहाँ का सूर्यास्त देखने लायक था। एक

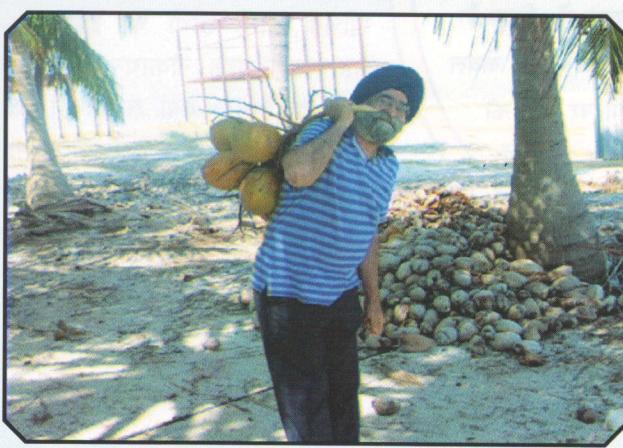
लड़की (सबीना) से हमारी पारिवारिक दोस्ती हो गई और शाम को उनके घर हमें आमंत्रित किया गया। सबीना वहाँ के स्कूल में हिंदी पढ़ाती थीं। दिखिए हिंदी ने कहाँ जोड़ दिया। यहाँ आपको बताता चलूँ कि लक्ष्मीप की मुख्य भाषा मलयालम है और कम लोग ही हिंदी जानते हैं जिनमें से सबीना एक थी। शाम को कितना इंतजार था उन्हें हमारा, कितना प्यार था उनकी सादगी में। पॉलिथिन से बहुत दूर थे हम... नारियल के पत्ते में पैक किए हुए नारियल के बहुत ही स्वादिष्ट लड्डू बहुत ही प्यार से खिलाए भी गए और घर के लिए दिए भी गए। घर के निकले शुद्ध तेल की चार बोतलें भी हमें उपहारस्वरूप दी गईं।

पता ही नहीं चला कब तीन दिन निकल गए। एक-एक पल सँजोने लायक, एक-एक पल खूबसूरत। बस दिन आ गया वापिस बोट में बैठने का.... स्पीड बोट की वही रफ्तार थी और कावारती तेजी से पीछे छूटता जा रहा था...। फिर पहुँच गए अगात्ती। कावारती वाले कुछ पर्यटक हमें हवाई अड्डे पर मिले जो बंगारम द्वीप होकर आए थे। उन्होंने हमें बताया कि बंगारम का अलग ही मजा है और वहाँ की स्कूबा तो बिलकुल ही निराली थी.... खासियत यह थी कि समुद्र में पैदल चलते-चलते अचानक से नीचे पानी में और फिर समुद्री जीवों के साथ बहुत ही आनंददायक लगा उन्हें। थोड़ा अफसोस भी हुआ कि हम बंगारम नहीं देख सके। अगाती पहुँचने के बाद पर्यटक बंगारम द्वीप जरूर जाएं जो यहाँ का आकर्षण होने के अलावा एक बेमिसाल जगह है बंगारम ही लक्ष्मीप का वो एक मात्र द्वीप है जहाँ मदिरापान भी किया जा सकता है। इस टापू पर शार्क मछली और समुद्री कछुए भी देखे जा सकते हैं। यहाँ विंडसर्फिंग, स्कूबा डाइविंग, पेरासेलिंग, स्नोर्कलिंग, कयाकिंग का आनंद लिया जा सकता है।

द्वीप इतने हैं कि किसी न किसी को कहीं न कहीं तो अफसोस रहेगा ही। कितना भी घूम लीजिए फिर भी कुछ न कुछ तो छूटेगा ही। बहरहाल, जो देखा उन्हीं यादों में कुछ साल बसे रहना ही अपने आप में पूरा आनंद है। कभी मौका मिले तो आप भी जरूर जाइएगा...।

पूर्व सहा, महाप्रबन्धक (राजभाषा)

नारियल के सिवा लक्ष्मीप में अपना कुछ भी नहीं है किंतु नारियल पानी पीने के लिए आपको मुश्किल पेश आएगी क्योंकि हर छार में तीन-चार पेंड़ नारियल के होते हैं और पर्यटक वहाँ ही नहीं, तो किसके लिए बेचेंगे वे नारियल। हाँ किसी को कहकर आप नारियल तुड़वा सकते हैं और जितना चाहें, मुफ्त में पी सकते हैं।

ਵਿਵਿਧ ਸਮਾਚਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਮੋਹਰੀ

ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਮੋਹਰੀ ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਪੀ.ਏਸ.ਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਕਾਰਮਿਕਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ 150 ਪਰਿਵਾਰ ਜੋ ਕਿ ਗ੍ਰੇਟਰ ਟੋਰੋਨਟੋ, ਕਨਾਡਾ ਮੋਹਰੀ ਰਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਯਹ ਸਭੀ ਪਰਿਵਾਰ ਪੀ.ਏਸ.ਬੀ ਸੀਨਿਯਰ ਕਲਬ ਕਨਾਡਾ ਦੀ ਮਾਨਨੀਯ ਸਦਸ਼ੀ ਹਨ। ਯਹ ਕਲਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸ਼ਹਿਰ, ਆਨਟਾਰੀਓ, ਟੋਰੋਨਟੋ ਦੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। 30 ਜੂਨ 2019 ਨੂੰ ਇਸ ਕਲਬ ਦੀ ਤਤਵਾਧਾਨ ਮੋਹਰੀ ਹਟਲੇਕ, ਕਨਾਡਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਸਾਂਕ੍ਰਿਤਿਕ ਕਾਰਧਕਮਾਂ ਤੇ ਕਨਾਡਾ ਦਿਵਸ ਦੀ ਆਯੋਜਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਨਾਡਾ ਸਥਿਤ ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਕਾਰਮਿਕਾਂ ਦੀ 150 ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਸਕਿਯ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਆਯੋਜਨ ਦੀ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਦੀ ਚਿਤ੍ਰਾਂ ਸਹਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਚਾਰ ਪਤ੍ਰ ਸਿੱਖ ਸਪੋਕਸਮੈਨ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਆਯੋਜਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਯਹ ਤੋਂ ਸਪ਷ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਕਾਰਮਿਕਾਂ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਭੀ ਰਹ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਸੀ ਭਾਈ-ਚਾਰਾ, ਸਦ੍ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਅਪਨੀ ਸੱਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿੱਚ ਉਤਸਾਹ ਬਹੁਕਾਰ ਹੈ।

ਵਕਤ ਕਿਸੀ ਦੀ ਪਸ ਹੋਤਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਿਸੀ ਦੀ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਟਾ ਨਹੀਂ।

ਸਾਰਾਗਢੀ ਦਿਵਸ-12 ਸਿਤਾਮਾਰ

ਸਾਰਾਗਢੀ ਦਿਵਸ ਇੱਕ ਸਿਖ ਸੈਨ੍ਯ ਸਮਰਣ ਦਿਵਸ ਹੈ ਹਰ ਸਾਲ 12 ਸਿਤਾਮਾਰ ਕੋ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਿਖ ਸੈਨ੍ਯਕਰੀ ਔਰ ਨਾਗਰਿਕ, ਦੁਨਿਆ ਭਰ ਮੌਂ ਸਾਰਾਗਢੀ ਕੀ ਲਡਾਈ ਵ ਬਹਾਦੁਰ ਬੀਰਾਂ ਕੀ ਕੁਬਾਨੀ ਕੀ ਯਾਦ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। 12 ਸਿਤਾਮਾਰ 1897 ਕੋ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤੀਧ ਸੇਨਾ ਔਰ ਅਫਗਾਨ ਓਰਾਕਜ ਜਾਤਿਆਂ ਕੇ ਮਧਿ ਤਿਰਾਹ ਅਭਿਯਾਨ ਸੇ ਪਹਲੇ ਲਡਾ ਗਿਆ। ਯਹ ਉਤਰ-ਪਸ਼ਿਚਮ ਫ਼ਰਣਿਟਿਅਰ ਪ੍ਰਾਨਤ (ਵਰਤਮਾਨ ਖੈਬਰ-ਪਖ਼ਤੁਨਖ਼ਵਾ, ਪਾਕਿਸ਼ਤਾਨ ਮੌਂ) ਮੌਂ ਹੁਆ। ਕ੍ਰਿਤਾਨੀ ਸੈਨ੍ਯਦਲ ਮੌਂ 36 ਸਿਖ ਬਟਾਲਿਅਨ (ਸਿਖ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਚੌਥੀ ਬਟਾਲਿਅਨ) ਕੇ 21 ਸਿਖ ਥੇ, ਜਿਨ ਪਰ 12000 ਅਫਗਾਨਾਂ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਿਆ। ਸੇਨਾ ਕਾ ਨੇਤ੃ਤਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹਵਲਦਾਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿਂਹ ਨੇ ਸੂਤ੍ਯ ਪਰਿਨ ਯੁਦਧ ਕਰਨੇ ਕੀ ਨਿਰਣ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਸੈਨ੍ਯ ਇਤਿਹਾਸ ਮੌਂ ਇਤਿਹਾਸ ਕੇ ਸਥਾਨੇ ਬਡੇ ਅਨੱਤ ਵਾਲੇ ਯੁਦਧਾਂ ਮੌਂ ਸੇ ਏਕ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਯੁਦਧ ਕੇ ਦੋ ਦਿਨ ਬਾਦ ਅਨ੍ਯ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੇਨਾ ਦੀਆਂ ਤਥਾਂ ਪਰ ਪੁਨ: ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਯੁਦਧ ਕੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿਂਹ ਕੀ ਅਗੁਵਾਈ ਮੌਂ ਲਡਾ ਗਿਆ ਥਾ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਮੌਂ 36ਵੀਂ ਸਿਖ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਸਭੀ ਜਵਾਨ ਸਿਖ ਹੁਆ ਕਰਤੇ ਥੇ। ਇਸ ਬਟਾਲਿਅਨ ਮੌਂ ਕੇਵਾਂ ਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਕੀ ਰਖਾ ਜਾਤਾ ਥਾ। ਈਸ਼ਰ ਸਿਂਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੇਨਾ ਮੌਂ ਏਕ ਹਵਲਦਾਰ ਕੀ ਰੂਪ ਮੌਂ ਕਾਰ੍ਯ ਕਰਤੇ ਥੇ। ਵਹੀਂ ਤਨਕੇ ਅਲਾਵਾ ਇਸ ਯੁਦਧ ਮੌਂ ਤਨਕਾ ਸਾਥ ਲਾਂਸ ਨਾਯਕ ਚੰਦ ਸਿਂਹ, ਨਾਯਕ ਲਾਲ ਸਿਂਹ ਸਹਿਤ ਕੰਈ ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਦਿਯਾ ਥਾ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਿਖ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਸਭੀ ਟੁਕੁਡਿਆਂ ਹਰ ਸਾਲ ਸਾਰਾਗਢੀ ਦਿਵਸ ਕੀ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਬੈਟਲ ਆਂਨਸ ਫੇ ਕੀ ਰੂਪ ਮੌਂ ਮਨਾਤੀ ਹੈਂ। ਬ੍ਰਿਟੇਨ ਔਰ ਦੁਨਿਆ ਮੌਂ ਆਜ ਭੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਖਾਸਕਰ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰਾਗਢੀ ਦਿਵਸ ਬਡੇ ਗਰੰ ਸੇ ਮਨਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਸਾਰਾਗਢੀ ਯੁਦਧ ਮੌਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁਏ ਸਭੀ 21 ਸੈਨਿਕਾਂ ਕੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਇੰਡਿਆ ਦੀਆਂ 'ਇੰਡਿਆਨ ਑ਂਡਰ ਑ਫ ਮੇਰਿਟ' ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਸੇ ਸਮਾਨਿਤ ਕਿਆ ਗਿਆ ਥਾ। ਇਸੇਂ ਯਹ ਭੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕੀ ਤਥਾਂ ਸਮਾਨ ਦਿਏ ਗਏ ਸਿਖ ਸੈਨਿਕਾਂ ਕੀ ਬਲਿਦਾਨ ਕੀ ਕਦਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਭੀ ਕੀ ਥੀ ਇਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੁਨਿਆਂ ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਮੌਂ ਯਹ ਪਹਲੀ ਬਾਰ ਹੁਆ ਥਾ ਜਿਥੇ ਕਿਸੀ ਏਕ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਦਸ਼ ਕੀ ਯੁਦਧ ਮੌਂ

ਕੀਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਪਰ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਯੇ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਇਸ ਸਮਾਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਪਰਵੀਰ ਚੜ੍ਹ ਕੀ ਸਮਤੁਲਿਅਤ ਹੈਂ।

ਅਫਰੀਦੀ ਔਰ ਕਾਈ ਕਾਬਾਲਿਅਨਾਂ ਨੇ ਤਥਾਂ ਸਮਾਨ ਗੁਲਿਸ਼ਾਨ ਔਰ ਲੋਖਾਰਟ ਕੀ ਕਿਲਾਂ ਪਰ ਕਿਵਾ ਕਰਨੇ ਕੀ ਮਕਸਦ ਸੇ ਯੇ ਯੁਦਧ ਕਿਆ ਥਾ। ਯੇ ਦੋਨਾਂ ਕਿਲੇ ਭਾਰਤ ਔਰ ਅਫਗਾਨ ਕੀ ਸੀਮਾ ਕੀ ਪਾਸ ਸਥਿਤ ਥੇ ਔਰ ਇਨ ਦੋਨਾਂ ਕਿਲਾਂ ਕੀ ਨਿਰਮਾਣ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿਂਹ ਦੀਆਂ ਕਿਲੇ ਅੰਕਹਾਰਟ ਕੀ ਕਿਲੇ ਔਰ ਗੁਲਿਸ਼ਾਨ ਕੀ ਕਿਲੇ ਕੀ ਪਾਸ ਹੀ ਸਾਰਾਗਢੀ ਚੌਕੀ ਹੁਆ ਕਰਤੀ ਥੀ, ਵਹੀ ਜਵਾਨ ਦੀਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਸੇ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨੇ ਕੀ ਲਿਏ ਯੇ ਏਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕੰਦ੍ਰ ਹੁਆ ਕਰਤਾ ਥਾ। ਸਾਰਾਗਢੀ ਚੌਕੀ ਕੀ ਜਿਸਦਾਰੀ 36 ਵੀਂ ਸਿਖ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਸਿਪਾਹਿਯਾਂ ਕੀ ਦੀ ਗਈ ਥੀ ਵਹੀਂ 21 ਸਿਤਾਮਾਰ ਕੀ ਪਸ਼ਤੂਨਾਂ (ਅਫਰੀਦੀ ਔਰ ਔਰਕਜਈ) ਨੇ ਲੋਖਾਰਟ ਕਿਲੇ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿਆ ਥਾ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਕੀ ਖ਼ਬਰ ਜਵਾਨ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿਂਹ ਦੀਆਂ ਅਪਨੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਗਈ ਥੀ, ਮਗਾਰ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਵਹਾਂ ਪਰ ਸੇਨਾ ਕੀ ਭੇਜ ਪਾਨਾ ਅਸਮਭਵ ਸਾ ਥਾ। ਵਹੀਂ 36 ਵੀਂ ਸਿਖ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਸਿਪਾਹਿਯਾਂ ਨੇ ਇਸ ਯੁਦਧ ਕੀ ਮੌਰਚ ਸੰਭਾਲਾ ਔਰ ਕਰੀਬ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਪਸ਼ਤੂਨਾਂ ਸੇ ਯੁਦਧ ਕਿਆ ਔਰ ਕਰੀਬ 600 ਲੋਗਾਂ ਕੀ ਮਦਦ ਸੇ ਕਿਆ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਹਮਲੇ ਮੌਂ 36 ਵੀਂ ਸਿਖ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਸਭੀ 21 ਜਵਾਨ ਭੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਥੇ। ਵਹੀਂ ਪਸ਼ਤੂਨਾਂ ਕੀ ਆਂਦੇ ਸੇ ਕੋਈ ਔਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਪਾਤਾ, ਇਸੇਂ ਪਹਲੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸੇਨਾ ਨੇ ਵਹਾਂ ਜਾਕਰ ਮੌਰਚ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਔਰ ਇਸ ਯੁਦਧ ਕੀ ਜੀਤ ਲਿਆ। ਵਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰਹ ਸੇ ਕੇਵਲ 21 ਸਿਪਾਹਿਯਾਂ ਨੇ ਇਨ ਪਸ਼ਤੂਨਾਂ ਕੀ ਬਹਾਦੁਰੀ ਸੇ ਰੋਕੇ ਰਖਾ, ਤਥਾਂ ਕੀ ਬਦੀਲਤ ਇਨਕੀ ਹਟਾਨੇ ਮੌਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਕੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਹਾਯਤਾ ਮਿਲੀ। ਇਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕੀ ਇਨ 21 ਸਿਪਾਹਿਯਾਂ ਕੀ ਪਾਸ ਜਾਬ ਬੰਦੂਕਾਂ ਕੀ ਗੋਲਿਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਤੋਂ ਤਨਹੀਂ 10,000 ਦੁਸ਼ਮਾਨਾਂ ਕੀ ਸਾਮਨਾ ਚਾਕੂ ਕੀ ਮਦਦ ਸੇ ਕਿਆ।

ਸਾਰਾਗਢੀ ਸਮਾਨਾ ਰੇਂਜ ਪਰ ਸਥਿਤ ਕੋਹਾਟ ਜਿਲੇ ਕੀ ਸੀਮਾਵਰਤੀ ਇਲਾਕੇ ਕੀ ਏਕ ਛੋਟਾ ਸਾ ਗੱਲ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਸਮਾਨ ਵਰਤਮਾਨ ਪਾਕਿਸ਼ਤਾਨ ਮੌਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਲੇ ਕੀ 21 ਅਪ੍ਰੈਲ 1894 ਕੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੇਨਾ ਕੀ 36ਵੀਂ ਸਿਖ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਕੰਨੈਲ ਜੇ ਕੁਕੁ ਕੀ ਕਮਾਨ ਮੌਂ ਬਨਾਯਾ ਗਿਆ ਥਾ। ਅਗਸਤ 1897 ਮੌਂ ਲੇਫਿਟਨੇਂਟ ਕੰਨੈਲ ਜੋਨ ਹੈਟਨ ਕੀ ਕਮਾਨ ਮੌਂ 36ਵੀਂ ਸਿਖ ਰੇਜਿਮੈਂਟ ਕੀ ਪਾਂਚ ਕੰਪਨੀਆਂ ਕੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਇੰਡਿਆ (ਵਰਤਮਾਨ ਮੌਂ ਖੈਬਰ ਪਖ਼ਤੁਨਵਾ) ਕੀ ਉਤਰ-ਪਸ਼ਿਚਮੀ ਸੀਮਾ ਪਰ ਭੇਜਾ ਗਿਆ ਥਾ ਔਰ ਸਮਾਨਾ ਹਿਲਸ, ਕੁਰਾਗ, ਸਾਂਗਰ, ਸਹਟੱਪ ਧਰ ਔਰ ਸਾਰਾਗਢੀ ਮੌਂ ਤਨਕੀ ਤੈਨਾਤੀ ਕੀ ਗਈ।

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਇਸ ਅਸਥਿਰ ਔਰ ਅਸ਼ਾਂਤ ਕ੍਷ੇਤਰ ਪਰ ਨਿਯਾਂਤਰ ਪਾਨੇ ਮੌਂ ਆਂਸ਼ਿਕ ਰੂਪ ਸੇ ਤੋਂ ਸਫਲ ਰਹੇ, ਲੇਕਿਨ ਵਹੀਂ ਕੀ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ ਪਸ਼ਤੂਨਾਂ ਨੇ ਸਮਾਨ-ਸਮਾਨ ਪਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸੈਨਿਕਾਂ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰਖਾ। ਇਸਲਾਏ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਨੇ ਕਿਲੇ ਕੀ ਏਕ ਸ਼੍ਰੀਖਲਾ ਕੀ ਮਰਮਿਤ ਕਰਕੇ ਅਪਨੀ ਸ਼ਿਥਿਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ, ਯੇ ਕਿਲੇ ਥੇ ਜੋ ਮੂਲ ਰੂਪ ਸੇ ਸਿਖ ਸਾਮਾਜਿਕ ਕੀ ਸ਼ਾਸਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿਂਹ ਦੀਆਂ ਬਨਾਏ ਗਏ ਥੇ। ਇਨਮੌਂ ਸੇ ਦੋ ਕਿਲੇ ਫੋਰਟ ਲੋਕਹਾਰਟ (ਹਿੰਦੂ ਕੁਝ ਪਹਾਡਾਂ ਕੀ

ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਖੁਰਾਨਾ

समाना रेंज पर) और फोर्ट गुलिस्तान (सुलेमान रेंज) ऐसे थे जो एक-दूसरे से कुछ मील की दूरी पर स्थित थे। इन किलों को एक-दूसरे से दिखाई नहीं देने के कारण सारागढ़ी को इन किलों के मध्य में बनाया गया था और इसका प्रयोग एक हेलिओग्राफिक संचार पोस्ट के रूप में किया जाने लगा। सारागढ़ी पोस्ट को एक चट्टानी पहाड़ी की चोटी पर बनाया गया, जिसमें एक छोटा सा ब्लॉक हाउस, किले की दीवार और एक सिग्नलिंग टॉवर का निर्माण किया गया।

1897 में अफगानों और आदिवासीयों द्वारा अंग्रेजों के खिलाफ विद्रोह शुरू हुआ और 27 अगस्त से 11 सितंबर के बीच पश्तूनों द्वारा किलों को कब्जा करने के कई जोरदार प्रयासों को ब्रिटिश सेना की 36वीं सिख रेजिमेंट द्वारा विफल कर दिया गया। 1897 में भारत में अंग्रेजों के खिलाफ विद्रोह और आकस्मिक गतिविधियां बढ़ गई थीं और 3 तथा 9 सितंबर को अफरीदी आदिवासियों ने अफगानों के साथ मिल कर अंग्रेज सेना पर फोर्ट गुलिस्तान पर हमला किया। दोनों हमलों को नाकाम कर दिया गया था। पश्तूनों और अफगानों का नेतृत्व गुल बादशाह कर रहा था।

सारागढ़ी की लड़ाई के विवरण को काफी सटीक माना जाता है, क्योंकि ब्रिटिश जवान गुरमुख सिंह ने युद्ध के दौरान फोर्ट लॉकहार्ट को हेलियोग्राफ संकेतों के रूप में किले में होने वाली घटनाओं का संकेत दिया था। सारागढ़ी युद्ध का विवरण, गुरमुख सिंह हेलीकॉफ से फोर्ट लॉकहार्ट की संकेतों के अनुसार यथार्थता से ज्ञात माना जाता है।

सुबह 9.00 बजे के लगभग, लगभग 10,000 अफगान विद्रोहियों ने सारगढ़ी पोस्ट पर पहुँचने का संकेत दिया।

- गुरमुख सिंह के अनुसार लोकहार्ट किले में कर्नल हौथटन को सूचना मिली की उन पर हमला हुआ है।
 - कर्नल हौथटन के अनुसार सारागढ़ी में तुरन्त सहायता नहीं भेज सकते थे।
 - सैनिकों ने अन्तिम साँस तक लड़ने का निर्णय लिया।
 - ब्रिटिश सेना के भगवान सिंह सबसे पहले घायल हुये और लाल सिंह

गम्भीर रूप से घायल हुये।

- सैनिक लाल सिंह और जिवा सिंह कथित तौर पर भगवान सिंह के शरीर को पोस्ट के अन्दर लेकर आये।
 - विद्रोहियों ने घेरे की दीवार के एक भाग को तोड़ दिया।
 - अंग्रेज कर्नल हौथटन ने संकेत दिया कि उसके अनुमानों के अनुसार सारगढ़ी पर 10,000 से 14000 पश्तों ने हमला किया है।
 - अफगान विद्रोही सेना के अधिनायक ब्रिटिश सैनिकों को आत्मसमर्पण करने के लिए लुभाता रहा।
 - कथित तौर पर मुख्य द्वार को खोलने के लिए दो बार प्रयास किया गया लेकिन असफल रहे।
 - उसके बाद दीवार टूट गयी।
 - उसके बाद आमने-सामने की भयंकर लड़ाई हुई।
 - असाधारण बहादुरी दिखाते हुये अंग्रेजी सेना के ईशर सिंह ने अपने सैनिकों को पीछे की तरफ हटने का आदेश दिया जिससे लड़ाई को जारी रखा जा सके। हालाँकि इसमें बाकी सभी सैनिक अन्दर की तरफ चले गये लेकिन एक पश्तों के साथ एक सैनिक मारा गया।
 - गुरमुख सिंह, जो कर्नल हौथटन को युद्ध समाचारों से अवगत करवा रहे थे, अन्तिम सिख रक्षक थे। ऐसा माना जाता है कि उन्होंने 20 अफगान विद्रोही शहीद हुए, पश्तों ने उसको मारने के लिए आग के गोलों से हमला किया। उन्होंने मरते दम तक लगातार 'बोले सो निहाल, सत श्री अकाल' बोलते रहे।

सारांगढ़ी को तबाह करने के पश्चात अफगान विद्रोहियों ने अंग्रेजों के गुलिस्तां किले पर निगाहें डाली, लेकिन इसमें उन्होंने काफी देरी कर दी और 13-14 सितम्बर की रात्रि में अंग्रेजों ने अतिरिक्त सेना वहाँ पहुँचाई और किले पर पुनः कब्जा कर लिया। इसके बाद पश्तों ने स्वीकार किया कि 21 सिखों के साथ युद्ध में उनके 180 सैनिक मारे गये और बहुत से सैनिक घायल हुये लेकिन बचाव दल के वहाँ पहुँचने पर तबाह जगह पर वहाँ 600 शव मिले।

सेवानिवृत्त मुख्य प्रबंधक

इंसान के परिचय की शुरूआत चेहरे से भले होती हो, उसकी संपूर्ण पहचान वाधी, विचार और कर्मों से ही होती है।

ਭਾਰतੀਯ ਸੰਗੀਤ ਪਰਿਪੰਨਾ

ਅਨਾਦਿਨਿਧਨ ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਬਦਤਵਾਯਦਕਸ਼ਰਮ् ।

ਵਿਵਰਤੇ ਅਰਥਭਾਵੇਨ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਜਗਤੋਧਤः॥

ਅਰਥਾਤ् ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਬ੍ਰਹਮ ਅਨਾਦਿ, ਵਿਨਾਸ਼ ਰਹਿਤ ਔਰ ਅਕਥਰ ਹੈ ਤਥਾ ਉਸਕੀ ਵਿਵਰਤੇ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਸੇ ਹੀ ਯਹ ਜਗਤ ਭਾਸਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮੱਪੂਰਣ ਸੰਸਾਰ ਅਪ੍ਰਤਿਕਥ ਰੂਪ ਸੇ ਸੰਗੀਤਮਯ ਹੈਂ। ਸੰਗੀਤ ਏਕ ਈਸ਼ਵਰੀਯ ਵਾਣੀ ਹੈ। ਅਤ: ਯਹ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਆਨਨਦ ਕਾ ਅਵਿਰਭਾਵ ਹੈ ਤਥਾ ਆਨਨਦ ਈਸ਼ਵਰ ਕਾ ਸ਼ਵਰੂਪ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਹੀ ਈਸ਼ਵਰ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਏਂਵਾਂ ਆਧਿਆਤਮ ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਕਾ ਸੁਦੂਢ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਆਧਿਆਤਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਾਨੀ ਜਾਤੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਸੇ ਆਧਿਆਤਮ ਤਥਾ ਮੋਕਖ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇ ਸਾਥ ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਗੀਤ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਭੂਤ ਤਤਵ ਰਾਗਾਂ ਕੇ ਢਾਰਾ ਮਨ: ਸ਼ਾਂਤਿ, ਧੋਗ ਧਾਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਕੀ ਚਿਕਿਤਸਾ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੇ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮਾਂ ਸੇ ਮਾਨਵ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਏਂਵਾਂ ਮੋਹਕ ਸ਼ਕਤਿ ਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਤਾ ਆਯਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਕਾ ਸਬਸੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਮ ਗ੍ਰਨਥ ਭਰਤ ਮੁਨਿ ਕਾ ਨਾਟਿਤਸ਼ਾਸਤਰ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਸ਼ਬਦ 'ਸਮ+ਗ੍ਰ' ਧਾਰੂ ਸੇ ਬਨਾ ਹੈ। ਅਨ੍ਯ ਭਾਸ਼ਾਓਂ ਮੌਂ 'ਸ' ਕਾ 'ਸਿੰ' ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ 'ਗੈ' ਯਾ 'ਗਾ' ਧਾਰੂ (ਜਿਸਕਾ ਭੀ ਅਰਥ ਗਾਨ ਹੋਤਾ ਹੈ) ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਰੂਪ ਮੌਂ ਇਸੀ ਅਰਥ ਮੌਂ ਅਨ੍ਯ ਭਾਸ਼ਾਓਂ ਮੌਂ ਭੀ ਵਰਤਮਾਨ ਹੈ। ਐਂਗਲੋਸੈਕਸਨ ਮੌਂ ਇਸਕਾ ਰੂਪਾਨਤਰ ਹੈ 'ਸਿੰਗਨ' ਜੋ ਆਧੁਨਿਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਮੌਂ 'ਸਿੰਗ' ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਇਸਲੈਂਡ ਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਂ ਇਸਕਾ ਰੂਪ ਹੈ 'ਸਿਗ', (ਕੇਵਲ ਵਰਣ ਵਿਨ੍ਯਾਸ ਮੌਂ ਅਨੱਤਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ,) ਡੈਨਿਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਂ ਹੈ 'ਸਿੰਗ, ਡਚ ਮੌਂ ਹੈ 'ਤਿੰਗਨ', ਜਰਮਨ ਮੌਂ ਹੈ 'ਸਿੰਗੇਨ'। ਅਰਕੀ ਮੌਂ 'ਗਨਾ' ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ 'ਗਾਨ' ਸੇ ਪੂਰ੍ਣਤ: ਮਿਲਤਾ ਹੈ। ਸਾਰਵਪ੍ਰਥਮ 'ਸੰਗੀਤਰਤਨਾਕਰ' ਗ੍ਰਨਥ ਮੌਂ ਗਾਨ, ਵਾਦਨ ਔਰ ਨ੍ਤਾਵ ਕੇ ਮੇਲ ਕੋ ਹੀ 'ਸੰਗੀਤ' ਕਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਸਤੁ: 'ਗੀਤ' ਸ਼ਬਦ ਮੌਂ 'ਸਮ' ਜੋਡਕਰ 'ਸੰਗੀਤ' ਸ਼ਬਦ ਬਨਾ, ਜਿਸਕਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਗਾਨ ਸਹਿਤ'। ਨ੍ਤਾਵ ਔਰ ਵਾਦਨ ਕੇ ਸਾਥ ਕਿਧਾ ਗਿਆ ਗਾਨ 'ਸੰਗੀਤ' ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਮੌਂ ਸੰਗੀਤ ਕੋ ਸਾਧਨਾ ਭੀ ਮਾਨਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗਾਨ ਮਾਨਵ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਾਯ: ਉਤਨਾ ਹੀ ਸ਼ਵਾਭਾਵਿਕ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਵਾਕਾ ਕਕਬ ਸੇ ਮਨੁ਷ ਨੇ ਗਾਨ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਿਧਾ, ਯਹ ਬਤਲਾਨਾ ਉਤਨਾ ਹੀ ਕਠਿਨ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕਕਬ ਸੇ ਉਸਨੇ ਬੋਲਨਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਿਧਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਮਾਣਿਕ ਤੌਰ ਪਰ ਦੇਖੋਂ ਤੋ ਸਬਸੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਭਿਆਤਾਓਂ ਕੇ ਅਵਰੋਧ, ਮੂਰਤਿਆਂ, ਮੁਦ੍ਰਾਆਂ ਵ ਭਿੱਤਿਚਿੰਤਾਂ ਸੇ ਜਾਹਿਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜਾਰਾਂ ਵਰ਷ ਪੂਰ੍ਬ ਲੋਗ ਸੰਗੀਤ ਸੇ ਪਰਿਚਿਤ ਥੇ। ਦੇਵ-ਦੇਵੀ ਕੋ ਸੰਗੀਤ ਕਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸਿਰਫ ਹਮਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਮੌਂ ਨਹੀਂ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ, ਧੂਰੋਪ ਮੌਂ ਭੀ ਯਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਹਾ ਹੈ। ਧੂਰੋਪ, ਅਰਕ ਔਰ ਫਾਰਸ ਮੌਂ ਜੋ ਸੰਗੀਤ ਕੇ ਲਿਏ ਸ਼ਬਦ ਹੈਂ ਤਉ ਪਰ ਧਾਨ ਦੇਨੇ ਸੇ ਇਸਕਾ ਰਹਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਕਟ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਕੇ ਲਿਏ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਂ ਸ਼ਬਦ 'ਮੌਸਿਕੀ' ਲੈਟਿਨ ਮੌਂ 'ਮੁਸਿਕਾ', ਫਾਂਸੀਸੀ ਮੌਂ 'ਮੁਸਿਕ',

ਪੋਰ੍ਟੂਗੀ ਮੌਂ 'ਮੁਸਿਕਾ', ਜਰਮਨ ਮੌਂ 'ਮੁਸਿਕ', ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਮੌਂ 'ਸਿੰਗ', ਇਕਾਨੀ, ਅਰਕੀ ਔਰ ਫਾਰਸੀ ਮੌਂ 'ਮੌਸੀਕੀ'। ਇਨ ਸਾਥ ਸਾਡੇ ਮੌਂ ਸਾਥੀ ਹੈ। ਯੇ ਸਭੀ ਸ਼ਬਦ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇ 'ਸ਼੍ਰੂਜ' ਸ਼ਬਦ ਸੇ ਬਨੇ ਹੈਂ। 'ਸ਼੍ਰੂਜ' ਯੂਨਾਨੀ ਪਰਮਪਰਾ ਮੌਂ ਕਾਵਾਂ ਔਰ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਦੇਵੀ ਮਾਨੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਥਾ ਮੌਂ 'ਸ਼੍ਰੂਜ' ਸ਼ਬਦ ਕਾ ਅਰਥ ਦਿਧਾ ਹੈ 'ਦਿ ਇਨਸਪਾਰਿਂਗ ਗੱਡੇਸ ਑ਫ ਸਾਂਗ' ਅਨੂਪ ਸਿੰਹ ਚਾਵਲਾ ਅਰਥਾਤ 'ਗਾਨ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਿਕਾ ਦੇਵੀ'। ਯੂਨਾਨ ਕੀ ਪਰਮਪਰਾ ਮੌਂ 'ਸ਼੍ਰੂਜ' 'ਯੌਸ' ਕੀ ਕਨਿਆ ਮਾਨੀ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਯੌਸ' ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਕੇ 'ਪ੍ਰੈਸ' ਕਾ ਹੀ ਰੂਪਾਨਤਰ ਹੈ ਜਿਸਕਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਸ਼ਵਰਗ'। 'ਯੌਸ' ਔਰ 'ਸ਼੍ਰੂਜ' ਕੀ ਧਾਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਔਰ ਸੁਵਰਵਸ਼ਤ ਧਵਨਿ, ਜੋ ਰਸ ਕੀ ਸੁਣਿ ਕਰੇ, ਵਹੀ ਸੰਗੀਤ ਕਹਲਾਤੀ ਹੈ। ਗਾਨ, ਵਾਦਨ ਵ ਨ੍ਤਾਵ ਤੀਨਾਂ ਕੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਕੋ ਸੰਗੀਤ ਕਹਤੇ ਹੈਂ। ਸੰਗੀਤ ਨਾਮ ਇਨ ਤੀਨਾਂ ਕੇ ਏਕ ਸਾਥ ਵਿਵਹਾਰ ਸੇ ਪਦਾ ਹੈ। ਗਾਨ, ਬਜਾਨਾ ਔਰ ਨਾਚਨਾ ਪ੍ਰਾਯ: ਇਤਨੇ ਪੁਰਾਨੇ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਪੁਰਾਨਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਬਜਾਨੇ ਔਰ ਬਾਜੇ ਕੀ ਕਲਾ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕੁਛ ਬਾਦ ਮੌਂ ਖੋਜੀ-ਸੀਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਗਾਨੇ ਔਰ ਨਾਚਨੇ ਕੀ ਆਰੰਭ ਤੋ ਨ ਕੇਵਲ ਹਜਾਰੋਂ ਬਲਿਕ ਲਾਖਾਂ ਵਰ਷ ਪਹਲੇ ਉਸਨੇ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਗਾ, ਇਸਮੌਂ ਕੋਈ ਸਨਦੇਹ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰਕ੍ਰਤਿ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਸ਼ਤੁ ਏਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਯਹ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਧਵਨਿਆਂ ਹੀ ਤੋ ਹੈਂ ਜਿਨਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਜਿਸ ਰਸ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੀ ਹੈ ਵਹੀ ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਪਕਿਥਾਂ ਕੇ ਚਹਕਨੇ ਮੌਂ, ਨਦੀ ਕੇ ਬਹਾਵ ਮੌਂ, ਝਾਰਨੇ ਕੀ ਆਵਾਜ ਮੌਂ, ਪਤੌਂ ਕੀ ਸਰਸਰਾਹਟ ਮੌਂ, ਸੰਗੀਤ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀਯ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਮੁਖ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈਂ— ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਸੰਗੀਤ ਔਰ ਭਾਵ ਸੰਗੀਤ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਸੰਗੀਤ ਉਸੇ ਕਹਤੇ ਹੈਂ, ਜਿਸਮੌਂ ਨਿਯਮਿਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਜਿਸਮੌਂ ਕੁਛ ਵਿਸ਼ਾਈ (ਖਾਸ) ਨਿਯਮਾਂ ਕੀ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਆਵਸ਼ਯਕ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂਥਾਂ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਸੰਗੀਤ ਮੌਂ ਰਾਗ ਕੀ ਨਿਯਮਾਂ ਕੀ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਪਢਾ ਹੈ, ਨ ਕਰਨੇ ਸੇ ਰਾਗ ਹਾਨਿ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਲਾਈ-ਤਾਲ ਕੀ ਸੀਮਾ ਮੌਂ ਰਹਨਾ ਪਢਾ ਹੈ, ਗੀਤ ਕੀ ਕੌਨ ਸਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਮ ਗਾ ਰਹੇ ਹੈਂ, ਉਸਕਾ ਨਿਵਾਰਿਂਗ ਭੀ ਉਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹਿਏ, ਇਤਿਆਦ-ਇਤਿਆਦ। ਭਾਵ ਸੰਗੀਤ ਮੌਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਸਮਾਨ ਨ ਕੋਈ ਬਨਧਨ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਰ ਨ ਉਸਕਾ ਨਿਯਮਿਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੀ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਮੁਖ ਔਰ ਏਕ ਮਾਤਰ ਉਦੇਸ਼ ਕਾਨਾਂ ਕੀ ਅਚਾਨਕ ਲਗਨਾ ਹੈ, ਅਤ: ਉਸਮੌਂ ਕੋਈ ਬਨਧਨ ਨਹੀਂ ਰਹਤਾ-ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਭੀ ਸ਼ਵਰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਧਾ ਜਾਏ, ਚਾਹੇ ਜਿਸ ਤਾਲ ਮੌਂ ਗਾਨ ਜਾਏ ਵ ਆਲਾਪ, ਤਾਨ, ਸਰਗਮ, ਆਦਿ ਕੁਛ ਭੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਧਾ ਜਾਏ ਅਥਵਾ ਨ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਧਾ ਜਾਏ। ਭਾਵ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਰੰਜਕਤਾ ਹੈ। ਰੰਜਕਤਾ ਕੀ ਲਿਏ ਹੀ ਕਹੀਂ-ਕਹੀਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀਯ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਸਹਾਰਾ ਭੀ ਲਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਸੁਗਮ ਸੰਗੀਤ ਕਹਤੇ ਹੈਂ। ਸੰਗੀਤ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਆਤਮ ਮਿਲਨ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਜਬ ਹਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਗੀਤਮਤ ਰੂਪ ਮੌਲਿਕ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ ਏਕ ਅਲਗ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਸੁਕੂਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਵਿੱਚ ਤਨਾਵ ਮੁੱਕ ਕਰਨੇ ਮੌਲਿਕ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਕਿਸੀ ਭੀ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਏਕਤਾ ਕੇ ਸੂਤਰ ਮੌਲਿਕ ਬਾਂਧਨੇ ਕਾ ਕਾਮ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਜਹਾਂ ਨ ਕੋਈ ਜਾਤਿ ਬਾਂਧਨ ਹੈ ਨ ਕੋਈ ਸੀਮਾਓਂ ਕਾ ਬਾਂਧਨ, ਸੰਗੀਤ ਮਿਲਨ ਕਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਧਰਮਨਿਰਪੇਕਤਾ ਕਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਐਥੇ ਹੀ ਏਕ ਸ਼ਖ਼ਸ ਭਾਰਤੀ ਯ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਉਸ਼ਟਾਦ ਬਿਸ਼ਲਿਲਾਹ ਖਾਂ ਸ਼ਹਨਾਈ ਵਾਦਕ ਜਿਨਕੀ ਸ਼ਹਨਾਈ ਕੀ ਗ੍ਰੰਜ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤਕ ਗ੍ਰੰਜਤੀ ਹੈ। ਉਸ਼ਟਾਦ ਬਿਸ਼ਲਿਲਾਹ ਖਾਨ ਐਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਥੇ ਜੋ ਸਰਵਤੀ ਕੀ ਪ੍ਰੰਜਾ ਕਰਤੇ ਥੇ। ਵੇਂ ਏਥੇ ਪਾਂਚ ਵਰਤ ਕੇ ਨਮਾਜ਼ੀ ਥੇ ਜੋ ਸੰਗੀਤ ਕੋ ਈਸ਼ਵਰ ਕੀ ਸਾਧਨਾ ਮਾਨਤੇ ਥੇ ਔਰ ਜਿਨਕੀ ਸ਼ਹਨਾਈ ਕੀ ਗ੍ਰੰਜ ਕੇ ਸਾਥ ਬਾਬਾ ਵਿਸ਼ਵਾਥ ਮਦਿਰ ਕੇ ਕਪਾਟ ਖੁਲਤੇ ਥੇ। ਵੇਂ ਏਥੇ ਬਨਾਰਸੀ ਥੇ ਜੋ ਗੰਗਾ, ਸਕਟਮੋਚਨ ਔਰ ਬਾਲਾਜੀ ਮਦਿਰ ਕੇ ਬਿਨਾ ਅਪਨੀ ਜਿੰਦਗੀ ਕੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ ਥੇ। ਵੇਂ ਏਥੇ ਅੰਤਰਾ਷ਟ੍ਰੀ ਯ ਸੰਗੀਤ ਸਾਧਕ ਥੇ ਜੋ ਬਨਾਰਸੀ ਕਜਰੀ, ਚੌਤੀ, ਟੁਮਰੀ ਔਰ ਅਪਨੀ ਭਾਖਾਈ ਠਸਕ ਕੋ ਨਹੀਂ ਛੋਡ ਸਕਤੇ ਥੇ। ਵੇਂ ਏਥੇ ਬਨਾਰਸੀ ਥੇ ਜੋ ਗੰਗਾ ਮੌਲਿਕ ਕਰਕੇ ਨਮਾਜ਼ ਪਦਤੇ ਥੇ ਔਰ ਸਰਵਤੀ ਕਾ ਸੰਮਰਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਨਾਈ ਕੀ ਤਾਨ ਛੇਡਤੇ ਥੇ। ਵੇਂ ਇਸ਼ਲਾਮ ਕੇ ਐਥੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਥੇ ਜੋ ਅਪਨੇ ਮਜ਼ਹਬ ਮੌਲਿਕ ਸੰਗੀਤ ਕੇ ਹਰਾਮ ਹੋਨੇ ਕੇ ਸ਼ਵਾਲ ਪਰ ਹਾਂਸ ਕਰ ਕਹ ਦੇਤੇ ਥੇ, 'ਕਿਆ ਹੁਆ ਇਸ਼ਲਾਮ ਮੌਲਿਕ ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ, ਕੁਰਾਨ ਕੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋ 'ਬਿਸ਼ਲਿਲਾਹ' ਸੇ ਹੀ ਹੋਤੀ ਹੈ।'

ਲੋਕਗੀਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਕੇ ਤੁਦਗਾਰ ਹੈਂ। ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਕੀ ਛੱਦਬਦਤਾ ਏਵਾਂ ਅਲਕਾਰਾਂ ਸੇ ਮੁੱਕ ਰਹਕਰ ਯੇ ਮਾਨਵੀ ਸੰਵੇਦਨਾਓਂ ਕੇ ਸ਼ਵਾਹਕ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਲਿਕ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਕਰ ਹਮੇਂ ਤਨਮਤਾ ਕੇ ਲੋਕ ਮੌਲਿਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਤੇ ਹੈਂ। ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਕੇ ਵਿ਷ਯ, ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਮਾਨਵ ਕੀ ਸਹਜ ਸੰਵੇਦਨਾ ਸੇ ਜੁਡੇ ਹੋਏ ਹੈਂ। ਇਨ ਗੀਤਾਂ ਮੌਲਿਕ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿਕ ਸੌਦੰਦਰਾਂ, ਸੁਖ-ਦੁਖ ਔਰ ਵਿਭਿਨਨ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਔਰ ਜਨਮ-ਮ੃ਤ੍ਯੁ ਕੋ ਬਡੇ ਹੀ ਹਵਦਾਰ ਸੰਪਰਿਸ਼ਾਂ ਢੰਗ ਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤਮਤੀ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਜਵ ਗੁਨਗੁਨ ਤਠਤੀ ਹੈ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਕਾ ਸ਼ਕੂਰਣ ਹੋ ਤਠਨਾ ਸ਼ਵਾਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਵਿਭਿਨਨ ਋ਤੁਆਂ ਕੇ ਸਹਜਤਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਅਨੁਪ੍ਰਾਣਿਤ ਯੇ ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਰੇਸ ਮੌਲਿਕ ਹੋ ਤਠਤੇ ਹੈਂ। ਬਾਰਾਹ ਮਾਸਾ, ਛੈਮਾਸਾ ਤਥਾ ਚੌਮਾਸਾ ਗੀਤ ਇਸ ਸਤਿਆ ਕੋ ਰੇਖਾਕਿਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਸਿੰਫਲ ਹੋਤੇ ਹੈਂ। ਪਾਵਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾਓਂ ਨੇ ਤੋਂ ਇਨ ਗੀਤਾਂ ਮੌਲਿਕ ਜਾਦੂਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਭਰ ਦਿਯਾ ਹੈ। ਪਾਵਸ ਋ਤੁ ਮੌਲਿਕ ਗਾਏ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਕਜਰੀ, ਝੂਲਾ, ਹਿੰਡੋਲਾ, ਆਲਵਾ ਆਦਿ ਇਸਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈਂ।

ਸਾਮਾਜਿਕਤਾ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰਖਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਲੋਕਗੀਤਾਂ/ਲੋਕਸੰਕ੍ਰਤਿਆਂ ਕੇ ਸਹੇਜਾ ਜਾਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸਮਾਜ ਮੌਲਿਕ ਨਹੀਂ ਹੋਤੇ, ਵਹਾਂ ਪਾਗਲਾਂ ਕੀ ਸੱਖਾ ਅਧਿਕ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਸਦਿਧਿਆਂ ਦੇ ਦਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਸਮਾਜ ਨੇ, ਖਾਸ ਕਰ ਮਹਿਲਾਓਂ ਨੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਦੰਸ/ਅਪਮਾਨ/ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਕੇ ਤਾਨਾਂ/ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੁਡੀਆਂ ਆਪਾ-ਧਾਪੀ ਕੀ ਅਭਿਵਧਕਿ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਕਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਯਾ। ਲੋਕਗੀਤ ਕਿਸੀ ਕਾਲ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਯਾ ਕਵਿ ਵਿਸ਼ੇ਷

ਕੀ ਰਚਨਾਏ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ਅਧਿਕਾਂਸ਼ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਕੇ ਰਚਿਤਾਓਂ ਕੇ ਨਾਮ ਅੜਾਤ ਹੈਂ। ਦਰਅਸਲ ਏਕ ਹੀ ਗੀਤ ਤਮਾਮ ਕਠਾਂ ਦੇ ਗੁਜਰ ਕਰ ਪੂਰੀ ਹੁੰਡੀ ਹੈ। ਮਹਿਲਾਓਂ ਨੇ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਰਖਨੇ ਮੌਲਿਕ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਦਿਯਾ ਹੈ। ਆਜ ਵੈਖਵੀਕਰਣ ਕੀ ਆਂਧੀ ਮੌਲਿਕ ਅਤੇ ਅਪਨੀ ਕਲਾਓਂ ਕੇ ਤਹਾਸ-ਨਹਾਸ ਕਰ ਦਿਯਾ ਹੈ। ਅਪਨੀ ਸੰਸਕ੍ਰਤਿਆਂ ਅਨੁਪਯੋਗੀ/ਬੇਕਾਰ ਕੀ ਜਾਨ ਪਢਨੇ ਲਗੀ ਹੈਂ। ਐਥੇ ਸਮਾਨ ਜੋ ਜਾਗਿਆ, ਫਾਜਿਲਨਗਰ, ਕੁਝੀਨਗਰ ਜਨਪਦ ਕੀ ਸੰਸਥਾ-ਲੋਕਰਾਂ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤਿਕ ਸਮਿਤਿ ਨੇ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਕੋ ਸਹੇਜਨੇ ਕਾ ਕਾਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਯਾ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਤਮਾਮ ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਕੋ ਬਟੋਰਾ ਹੈ ਔਰ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਮੌਲਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਛਾਪਾ ਭੀ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਮਹਤਵਪੂਰੀ ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਕੇ ਅਨਵੇ਷ਣ ਮੌਲਿਕ ਲਗੀ ਹੁੰਡੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸਨੇ ਰਸੂਲ ਜੈਸੇ ਮਹਤਵਪੂਰੀ ਲੋਕ ਕਲਾਕਾਰ ਕੀ ਖੋਜ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਭਿਖਾਰੀ ਠਾਕੁਰ ਕੇ ਸਮਕਾਲੀਨ ਏਵਾਂ ਤੁਨ ਜੈਸੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਲਾਕਾਰ ਥੇ।

ਹਮ ਲੋਗ ਜਿਨ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਅਪਨੇ ਮਨ ਕੋ ਜੋਡਕਰ ਦੇਖ ਪਾਤੇ ਹੈਂ, ਵਹ ਹੈ ਫਿਲਮੀ ਗੀਤ! ਭਾਰਤੀ ਸਿਨੇਮਾ ਔਰ ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਕਾ ਸਾਥ ਆਤਮਾ ਔਰ ਸ਼ਰੀਰ ਕਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਹਾ ਜਾਵੇ ਤੋ ਦੋਨੋਂ ਏਕ ਦੂਸਰੇ ਕੇ ਪੂਰਕ ਹੈਂ। ਆਜ ਸਿਨੇਮਾ ਕੀ ਅਪ੍ਰਤਾਂਸ਼ਿਤ ਸਫਲਤਾ ਔਰ ਊਂਚਾਈ ਮੌਲਿਕ ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਕਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਸਿਨੇਮਾ ਜੋ ਆਜ ਨਾਦੇ ਸਫਲਤਾ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚ ਰਹਾ ਹੈ ਇਸਕਾ ਏਕ ਬਡਾ ਕਾਰਣ ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸਿਨੇਮਾ ਮੌਲਿਕ ਸੰਗੀਤ ਕਾ ਪੁਰਾਨੇ ਸਮਾਨ ਦੇ ਹੀ ਮਹਤਵਪੂਰੀ ਸਥਾਨ ਰਹਾ ਹੈ। ਹਮ ਯਹ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਕੀ 1913 ਦੇ ਭਾਰਤ ਮੌਲਿਕ ਨਿਰਮਾਣ ਦੁਆਰਾ ਲੇਕਿਨ ਇਸੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਔਰ ਪਹਚਾਨ ਆਜਾਦੀ ਕੇ ਬਾਦ ਮਿਲੀ। ਹਮਾਰੇ ਫਿਲਮ ਜਗਤ ਮੌਲਿਕ ਨੈਸ਼ਨਾਦ, ਏਸ. ਡੀ. ਬਰਮਨ, ਮੌਹਮਦ ਜਹ਼ਾਰ ਖਾਵਾਯਾਮ, ਹਸਰਤ ਜਧਪੁਰੀ, ਮਜ਼ਹਬ ਸੁਲਾਨਪੁਰੀ ਜੈਸੇ ਗੀਤਕਾਰ ਔਰ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਥੇ ਜਿਨਕੇ ਲਿਖੇ ਗੀਤ ਔਰ ਸ਼ਵਰਬਦਕ ਕਿਥੇ ਸੰਗੀਤ ਕੋ ਬੱਕਸ਼ ਅੱਫਿਸ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਕੀ ਗਾਰੰਟੀ ਮਾਨਾ ਜਾਤਾ ਥਾ ਕਿਉਂ ਬੇਹਤਰੀਨ ਫਿਲਮਾਂ ਹੈਂ ਜਿਨਕੇ ਗੀਤ ਆਜ ਭੀ ਸਦਾਬਾਹਰ ਹੈਂ ਔਰ ਸੁਨੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਸਨ 2000 ਦੇ ਆਗਮਨ ਕੇ ਬਾਦ ਭਾਰਤੀ ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਪਰਿਵੇਖਿਆ ਕੇ ਦੇਖਾ ਜਾਵੇ ਤੋ ਥੋਡਾ ਬਦਲਾਵ ਹੁਆ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਅਤੇ ਤੇਜੀ ਸੇ ਬਜਨੇ ਵਾਲੇ ਗਾਨੇ ਭੀ ਚਲਾਤੇ ਹੈਂ। ਲੇਕਿਨ ਕਾਣਪ੍ਰਿਯ ਔਰ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਸਾਂਗਯੁਕਤ ਗਾਨਾਂ ਮੌਲਿਕ ਕੋਈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਭਜਨ ਹੋ ਯਾ ਗਜ਼ਲ ਵੇਂ ਭੀ ਪਹਲੇ ਕੇ ਤਰਹ ਹੀ ਪਸੰਦ ਆ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਆਜ ਵਰਤਮਾਨ ਸੰਗੀਤ ਮੌਲਿਕ ਸਮਾਜ ਕਾ ਹਰ ਵਰਗ ਰੂਚਿ ਲੇ ਰਹਾ ਹੈ, ਪਸੰਦ ਕਰ ਰਹਾ ਹੈ। ਆਜ ਭਾਰਤੀ ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਕੀ ਮਧੁਰਤਾ ਪੂਰੀ ਦੁਨਿਆ ਮੌਲਿਕ ਚੰਚਿਤ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵ ਮੌਲਿਕ ਜਾਹਾਂ ਹਰ ਤਰਹ ਕੀ ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਚਾਹੇ ਕੇ ਵੇਖਨੇ, ਅਰਥਾਂ ਯਾ ਅਨ੍ਯ ਲੇਕਿਨ ਇਨ ਸਥਾਨ ਕੇ ਬੀਚ ਜੋ ਆਧਾਰ, ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਭਾਰਤੀ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਕੋ ਮਿਲੀ ਵਹ ਅਦਿੰਤੀਅ ਹੈ। ਆਦਿਕਾਲ ਸੇ ਅਥਵਾ ਤਕ ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਹਮਾਰੇ ਪਰਮਪ੍ਰਾਣ, ਸਾਂਸਕਾਰਿਕ ਰੀਤਾਂ/ਵਿਕਾਸਾਂ ਦੇ ਅਨੁਪਰਾਣ ਹੈਂ। ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਇਸਾਨ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਕੀ ਏਕ ਅਨੁਠਾ ਵਰਦਾਨ ਹੈ, ਯਹ ਏਕ ਅਦ੍ਬੁਦ ਉਪਹਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਗਿਨੇ ਚੁਨੇ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਹੀ ਮਿਲਾਵੇ। ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ ਦੁਰਲੰਘ ਕਲਾ ਹੈ।

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਾਦਾਨ, ਲੁਧਿਆਨਾ

ਹਰ ਸੁਫ਼ਹ ਇੰਸਾਨ ਕੀ ਅਲਾਰਮ ਨਹੀਂ ਜਗਾਤਾ, ਜਿਮੇਦਾਰਿਆਂ ਜਗਾਤੀ ਹੈ।

ਉਪਭੋਕਤਾ ਸੰਰਖਣ ਅਧਿਨਿਯਮ ਏਵਾਂ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੇਵਾਏਂ

ਵਰਤਮਾਨ ਯੁਗ ਉਪਭੋਕਤਾ ਕਾ ਯੁਗ ਹੈ। ਔਦ੍ਯੋਗਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਏਵਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕੇ ਫਲਸ਼ਵਰੂਪ ਵਾਪਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਅਤਿਵਾਧਿਕ ਵ੃ਦ਼ਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਭਿੰਨ ਉਪਤਾਦਿਆਂ ਕੇ ਬਦਾਵਾ ਮਿਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਪਭੋਕਤਾਓਂ ਕੀ ਆਵਸ਼ਯਕਤਾ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰਤੇ ਹਨ। ਸਾਥ ਹੀ ਵਿਭਿੰਨ ਸੇਵਾਓਂ ਜੈਂਸੇ ਬੀਮਾ, ਪਰਿਵਹਨ, ਬਿਜਲੀ, ਮਨੋਰਾਜਨ, ਬੈਂਕਿੰਗ, ਵਿਤੀਅ ਸੇਵਾਓਂ ਆਦਿ ਕਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੁਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕੀ ਆਵਸ਼ਯਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਉਪਭੋਕਤਾ ਹਿਤ ਕੋ ਸੰਰਖਣ ਕਰਤਾ ਹੋ ਸਾਥ ਹੀ ਸਾਥ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਵਾਹਿਨਿਕਾਰਕ ਵਸਤੂਆਂ ਕੀ ਬਿਕ੍ਰੀ ਏਵਾਂ ਤ੍ਰੁਟਿਪੂਰਨ ਸੇਵਾਓਂ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕੋ ਰੋਕਨੇ ਕੇ ਸਾਥ-ਸਾਥ ਦੱਨੀਂ ਬਨਾਤਾ ਹੈ। ਬੈਂਕ ਮੌਜੂਦਾ ਉਸਕਾ ਗ੍ਰਾਹਕ ਹੀ ਸਵੋਂਪਰਿ ਹੈ। ਯਹ ਕਹਨਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ ਕਿ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੇ ਬਿਨਾ ਬੈਂਕ ਕਾ ਕੋਈ ਭਵਿਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾ ਹੀ ਸਫਲ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾ ਮੌਜੂਦਾ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਪਰ ਹੀ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸਫਲਤਾ ਨਿਰਭਰ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਕੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੋ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕ ਆਵਸ਼ਯਕ ਬੈਂਕਰ ਕੋ ਭੀ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਕੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕਾ ਹੋਨਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਹੀ ਬੈਂਕ ਕਾ ਅਸਲੀ ਉਪਭੋਕਤਾ ਹੈ।

ਉਪਭੋਕਤਾ ਹਿਤ ਕੋ ਸਵੋਂਪਰਿ ਰਖਨ ਹੁੰਦੇ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਸੰਸਦ ਨੇ ਉਪਭੋਕਤਾ ਸੰਰਖਣ ਅਧਿਨਿਯਮ ਬਨਾਯਾ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਅਨੰਤਗਤ ਉਪਭੋਕਤਾ ਕੋ ਬੇਚੇ ਗਏ, ਉਤਪਾਦ ਏਵਾਂ ਤੱਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਿਏ ਗਏ ਸੇਵਾਓਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਮੀ ਹੋਨੇ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਅਧਿਨਿਯਮ ਮੌਜੂਦਾ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਕੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੋ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕ ਆਵਸ਼ਯਕ ਬੈਂਕਰ ਕੋ ਭੀ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਕੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕਾ ਹੋਨਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਾਹਕ ਹੀ ਬੈਂਕ ਕਾ ਅਸਲੀ ਉਪਭੋਕਤਾ ਹੈ।

ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦਾ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਕੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਕੇ ਹਰ ਜਿਲੇ ਮੌਜੂਦਾ ਉਪਭੋਕਤਾ ਫੋਰਮ ਕੀ ਗਠਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਕੀ ਗਠਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਕੀ ਗਠਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਥ ਹੀ ਸਾਥ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸ਼ਤਰ ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਸੁਰਕਾ ਸਮਿਤਿ ਕੀ ਗਠਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਕਾ ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕੀ ਉਪਭੋਕਤਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਕੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਰਾਜਿਆਲ ਸ਼ਤਰ ਪਰ ਏਕ ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਸੁਰਕਾ ਸਮਿਤਿ ਕੀ ਗਠਨ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਕਾ ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਉਪਭੋਕਤਾ ਮਾਮਲਿਆਂ ਕੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਸਮਿਤਿਆਂ ਉਪਭੋਕਤਾ ਸੁਰਕਾ ਕੀ ਹਿਤਾਂ ਕੀ ਸੰਰਖਣ ਕਰਤੀ ਹੈ।

ਵਾਦ ਦਾਖਿਲ ਕਰਨੇ ਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ -

ਅਧਿਨਿਯਮ ਮੌਜੂਦਾ ਉਪਭੋਕਤਾ ਫੋਰਮ ਦੀ ਵਿਕਾਤ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ ਤੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਕਿਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਈ ਭੀ ਵਿਕਿਤ, ਇਨ ਜੀ ਓਸ ਅਥਵਾ ਸਮਿਤਿ ਉਤਪਾਦ ਏਵਾਂ ਸੇਵਾ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀ ਉਪਭੋਕਤਾ ਫੋਰਮ ਮੌਜੂਦਾ ਵਾਦ ਦਾਖਿਲ ਹੋਨੇ ਕੀ ਪਾਸ਼ਚਾਤ ਫੋਰਮ ਵਿਪਕੀ ਪਾਰਿਆਂ ਕੀ ਨੋਟਿਸ ਭੇਜ ਕਰ 30 ਦਿਨ ਕੀ ਅਨੰਦ ਅਪਨਾ ਪਕ਼ਸ ਰਖਨ ਕੀ ਕਹਤਾ ਹੈ। ਵਿਪਕੀ ਪਾਰਿਆਂ ਦੀ ਅਪਨਾ ਪਕ਼ਸ ਰਖਨ ਕੀ ਪਾਸ਼ਚਾਤ ਫੋਰਮ ਗਵਾਹੀ ਕਰਵਾਤਾ ਹੈ ਤੱਤ ਪਕ਼ਸਚਾਤ ਅਪਨਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇਤਾ ਹੈ। 20 ਲਾਖ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰੋੜ ਦੀ ਬਾਅਦ ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਮੌਜੂਦਾ ਦਾਖਿਲ ਕਿਏ

ਤੱਤਮ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ੁਕਲ

ਜਾਤੇ ਹਨ। 1 ਕਰੋੜ ਦੀ ਬਾਅਦ ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਮੌਜੂਦਾ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਅਪੀਲ -

ਉਪਭੋਕਤਾ ਫੋਰਮ ਕੀ ਨਿਰਣ ਸੇ ਅਸਤੁ਷ਟ ਹੋਨੇ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕੀ ਅਨੰਦ ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਕੀ ਨਿਰਣ ਸੇ ਅਸਤੁ਷ਟ ਹੋਨੇ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕੀ ਅਨੰਦ ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਕੀ ਨਿਰਣ ਸੇ ਅਸਤੁ਷ਟ ਹੋਨੇ ਕੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕੀ ਅਨੰਦ ਰਾਜਿਆਲ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਕੀ ਸਹੀ ਪਾਏ ਜਾਨੇ ਪਰ ਨਿਆਲੀ ਦੋਬਹੁਕਤ ਉਤਪਾਦ ਕੀ ਸਹੀ ਕਰਨੇ ਅਥਵਾ ਦੋਬਹੁਕਤ ਉਤਪਾਦ ਬਦਲਨੇ ਯਾ ਦੋਬਹੁਕਤ ਉਤਪਾਦ ਕੀ ਬਦਲੇ ਮੌਜੂਦ ਵਾਪਸ ਕਰਨੇ ਕੀ ਨਿਰਣ ਦੇਤੀ ਹੈ। ਸਾਥ ਹੀ ਸਾਥ ਸੇਵਾ ਮੌਜੂਦ ਕਮੀ ਪਾਏ ਜਾਨੇ ਪਰ ਉਚਿਤ ਮੁਾਵਜੇ ਕੀ ਆਦੇਸ਼ ਦੇਤੀ ਹੈ।

ਦਣਡ -

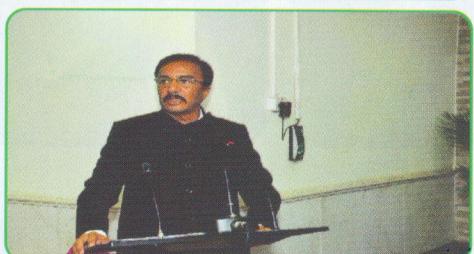
ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਕੀ ਆਦੇਸ਼ ਕੀ ਪਾਲਨ ਨ ਕਰਨਾ ਦੱਦਨੀ ਅਪਰਾਧ ਹੈ ਇਸਕੇ ਲਿਏ 1 ਮਾਹ ਸੇ 3 ਸਾਲ ਤਕ ਕੀ ਕੈਦ ਏਵਾਂ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸੇ ਲੋਕ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਕੀ ਜੁਰ੍ਮਾਨਾ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤੁਲ੍ਹ ਵਾਦ ਕੀ ਬਦਲੀ ਸੰਖਾ ਕੀ ਕਮ ਕਰਨੇ ਕੀ ਲਿਏ ਫਲਾਤੂ ਏਵਾਂ ਆਧਾਰਹੀਨ ਵਾਦਾਂ ਕੀ ਉਪਭੋਕਤਾ ਨਿਧਾਨਾਂ ਆਧੋਗ ਮੌਜੂਦ ਦਾਖਿਲ ਕਰਨੇ ਕੀ ਅਧਿਨਿਯਮ ਮੌਜੂਦ ਦੱਦਨੀ ਬਨਾਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਲ੍ਹ ਵਾਦ ਦਾਖਿਲ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਵਿਕਿਤ ਪਰ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੂਪਧੀ ਤਕ ਜੁਰ੍ਮਾਨਾ ਲਗਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਨ ਦਿਨਾਂ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੇਵਾਓਂ ਕੀ ਵਿਰੁਦ਼ ਉਪਭੋਕਤਾ ਵਾਦਾਂ ਕੀ ਸੰਖਾ ਬਦਲੀ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਣ ਬੈਂਕ ਦੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀ ਜਾਨੇ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾਓਂ ਮੌਜੂਦ ਕਮੀ ਕੀ ਦਰਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖਾਤੇ ਮੌਜੂਦ ਪੈਸਾ ਹੋਨੇ ਕੀ ਬਾਵਜੂਦ ਚੇਕ ਕੀ ਭੁਗਤਾਨ ਨ ਕਰਨਾ, ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਸੇ ਸਾਮਾਨ ਕੀ ਲੂਟ ਲਿਆ ਜਾਨਾ, ਲੋਨ ਅਕਾਊਂਟ ਕੀ ਲਿਏ ਕਰਨਾ, ਅਕਾਊਂਟ ਸੇ ਪੈਸਾ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕਰ ਦੇਨਾ ਇਤਿਆਦਿ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਐਥੇ ਸਮਾਨ ਮੌਜੂਦ ਜੁ ਕਿ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੇਵਾਓਂ ਕੀ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਜਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਤੇ ਸਮਾਨ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਧਿਆਨ ਰਖਾ ਜਾਏ ਕਿ ਕਿਸੀ ਭੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕੀ ਸੇਵਾ ਮੌਜੂਦ ਕਮੀ ਨ ਹੋਵੇ। ਬੈਂਕ ਏਕ ਵਿਤੀਅ ਸੰਸਥਾਨ ਹੋਵੇ। ਯਹ ਆਮ ਜਨ ਸੇ ਪੈਸੇ ਲੇਤਾ ਹੈ ਔਰ ਊਂਚੀ ਦਰ ਪਰ ਜੁ ਕਿ ਕਿਸੀ ਮੌਜੂਦ ਕਮੀ ਨ ਹੋਵੇ। ਬੈਂਕ ਕੀ ਪਾਸ ਉਪਲਬਧ ਪੈਸਾ ਆਮ ਜਨ ਕੀ ਪੈਸਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ: ਯਹ ਦੇਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਕ ਕੰਮ ਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਵਿਕਾਤ ਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਮਾਨ੍ਯਤ: ਲੋਗ ਇਸੇ ਸਹਨ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਿਨ ਨਿਰਤ ਅਸਹਾਨ ਵਿਕਾਤ ਕੀ ਆਕੋਸ਼ ਕੀ ਜਨਮ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਫਲਸ਼ਵਰੂਪ ਵਿਕਿਤ ਉਪਭੋਕਤਾ ਵਾਦਾਂ ਕੀ ਸੰਖਾ ਬਦਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਐਥੇ ਸਮਾਨ ਯਹ ਆਵਸ਼ਯਕ ਹੈ ਕਿ ਏਕ ਵਿਤੀਅ ਸੰਸਥਾਨ ਹੋਵੇ ਕੀ ਨਾਤੇ ਹਮ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਕੀ ਉਚਿਤ ਸੇਵਾਏਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ, ਹਮਾਰਾ ਵਿਕਾਤ ਨਮ੍ਰਾ ਹੋਵੇ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਾਈਲੀ, ਵਿਧਿ ਏਵਾਂ ਵਸੂਲੀ ਵਿਭਾਗ

ਬੈਂਕ ਹਾਊਸ ਮੋ ਆਯੋਜਿਤ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਸਮਾਰੋਹ ਮੋ ਉਚਾਧਿਕਾਰਿਯਾਂ ਕੇ ਸ਼ਵਾਗਤ, ਦੀਪ ਪ੍ਰਯੰਤਰਨ ਤਥਾ ਉਨਕੇ ਆਸ਼ੀਰਵਚਨਾਂ ਕੀ ਝਲਕਿਆਂ

ਹਿੰਦੀ ਪਰਖਾਵਾਡੇ ਮੌਲਿਕ ਆਯੋਜਿਤ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾਓਂ ਮੌਲਿਕ ਵਿਜੇਤਾ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾਓਂ
ਸ਼੍ਰੀ ਏਸ. ਹਰਿਸ਼ਕਰ ਜੀ, ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸ਼੍ਰੀ ਬੀ.ਪੀ. ਵਿਜੇਨਦ੍ਰ ਜੀ, ਕਾਰਧਕਾਰੀ

ਕੋ ਸਮੂਤਿ ਚਿਹਨ ਦੇਤੇ ਹੁਏ ਬੈਂਕ ਕੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਏਵਾਂ ਮੁਖਧ ਕਾਰ੍ਯਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਡਾਂ. ਫਰੀਦ ਅਹਮਦ ਜੀ ਏਵਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਏਨ ਡੌਂਗੇ ਜੀ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਏਂਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ
ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਰਯਸ਼ਾਲਾ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਯਾਲਿਆ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ

ਾਂਚਲਿਕ ਕਾਰਯਾਲਿਆ, ਲੁਧਿਆਨਾ

ਾਂਚਲਿਕ ਕਾਰਯਾਲਿਆ, ਲੁਧਿਆਨਾ

ਾਂਚਲਿਕ ਕਾਰਯਾਲਿਆ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ

ਾਂਚਲਿਕ ਕਾਰਯਾਲਿਆ, ਜਾਹਪੁਰ

ਾਂਚਲਿਕ ਕਾਰਯਾਲਿਆ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ

ਾਂਚਲਿਕ ਕਾਰਯਾਲਿਆ, ਦਿੱਲੀ-੩

ਾਂਚਲਿਕ ਕਾਰਯਾਲਿਆ, ਪਂਚਕੂਲਾ

ਸਹਭਾਗੀ

ਫੁਲ ਸਰਕਿਲ

ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸੰਘਰਥ ਹੈ ਔਰ ਦੱਫ਼ਤਰ ਰੋਜ ਉਸ ਸੰਘਰਥ ਮੋਂ ਇਕ ਨਿਆ ਆਯਾਮ ਜੋਡਤਾ ਚਲਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਘਰ ਕੀ ਵਿਸ਼੍ਰਾਂਤਿ ਸਹਜਤਾ ਸੇ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਥਾਂ ਸੇ ਲਡੜੇ ਕੀ ਹਿਮ੍ਮਤ ਦੇਤੀ ਹੈ। ਯਦਿ ਦੱਫ਼ਤਰ ਔਰ ਘਰ ਮੋਂ ਠੀਕ ਸੇ ਸਮਨਵਿਧ ਨਹੀਂ ਬਨਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਤੋਂ ਯਹ ਸੰਘਰਥ ਗੁਣੋਤਤ ਢੰਗ ਸੇ ਬਢ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਬਾਦ ਵਿਕਿਤ ਅਪਨੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮੋਂ ਠੀਕ ਜੈਸਾ ਦੇਖਨੇ ਔਰ ਸਮਝਨੇ ਲਗਤਾ ਹੈ।

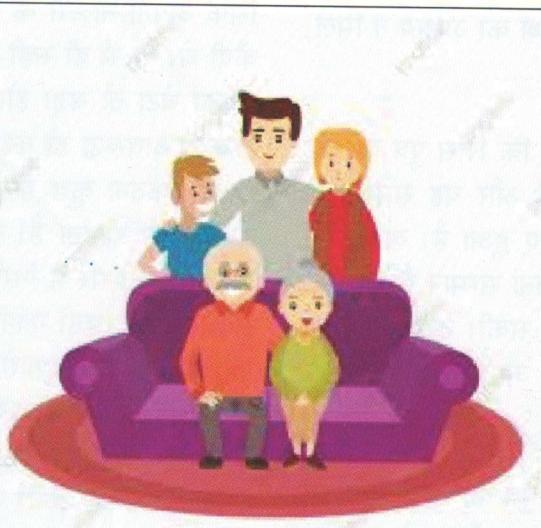
ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਔਰ ਅਵਧਵਹਾਰਿਕ ਨੈਥਿਕ, ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਕੇ ਆਵਰਣ ਮੋਂ ਬਾਂਦ ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਕਾ ਵਧਵਹਾਰ ਅਮੂਮਨ ਰੁਕਾ ਹੀ ਰਹਾ। ਦੱਫ਼ਤਰ ਔਰ ਘਰ ਮੋਂ ਵਿਭੇਦੀਕਰਣ ਕਾ ਪਾਠ ਤੱਤਾਂ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬੂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦੋਨੋਂ ਸ਼ਵਰੂਪ ਕੇ ਘਾਲਮੇਲ ਮੋਂ ਵਹ ਆਲੋਚਕ ਤੋਂ ਬਨ ਗਏ ਲੇਕਿਨ ਸ਼ਾਯਦ ਅਪਨੀ ਜੀਵਤਾ ਔਰ ਆਂਤਰਿਕ ਉਤਸਾਹ ਕੀ ਹੀ ਤੱਤਾਂ ਹਤਿਆ ਕਰ ਦੀ। ਦੱਫ਼ਤਰ ਮੋਂ ਅਨੁਸਾਸਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦੁਰਾਗ੍ਰਹ ਨੇ ਅਪਨੇ ਅਧੀਨਸਥਾਂ ਸੇ ਤਨਕੋ ਦੂਰ ਹੀ ਰਖਾ ਥਾ ਔਰ ਸ਼ਵਭਾਵ ਕੀ ਰੁਕਾਤਾ ਸੇ ਅਪਨੇ ਤੱਚਾਧਿਕਾਰਿਯਾਂ ਕੋ ਭੀ ਸਾਂਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਏ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੇ ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਥਾ, ਕੱਲੋਜ ਕੇ ਜਮਾਨੇ ਮੋਂ ਫੁਟਬੋਲ ਕੇ ਦਿੰਗਜ ਖਿਲਾਡੀ ਔਰ ਧਾਰੋਂ ਕੇ ਧਾਰ ਥੇ ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ। ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਹੋ ਯਾ ਵਾਰ਷ਿਕ ਉਤਸਵ ਕੇ ਕਿਸੀ ਨਾਟਕ ਮੋਂ ਅਭਿਨਿਧ ਕਰਨਾ, ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਸ਼ਬਦ ਸੇ ਆਗੇ ਥੇ।

ਨੌਕਰੀ, ਪਰਿਵਾਰ ਕੇ ਛੁੱਦ ਮੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਮਨ ਕੋ ਮਾਰਤੇ ਹੁਏ ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਮਸੀਨ ਬਨ ਗਏ ਥੇ। ਇਕ ਬੇਟਾ ਔਰ ਇਕ ਬੇਟੀ ਥੀ ਪਰ ਤਨਸੇ ਭੀ ਕਿਭੀ ਨਹੀਂ ਬਨੀ। ਵਹ ਮਾਨਤੇ ਥੇ ਕਿ ਬਚ੍ਚਾਂ ਕੋ ਪਿਤਾ ਕੀ ਸੀਖ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਿਸ਼ਾ ਬਨਾਨੀ ਚਾਹਿਏ। ਮਾਨੋ ਪੁਤ੍ਰ ਭੀ ਤਨਕਾ ਕੋਈ ਅਧੀਨਸਥ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੋ, ਤਸੀ ਤਰਹ ਕੇ ਅਨੁਸਾਸਨ ਕੀ ਅਪੇਕਸ਼ਾ। ਇਸ ਕ੍ਰਮ ਮੋਂ ਵਹ ਖੁਦ ਅਪਨੇ ਘਰ, ਗੁਹਣੀ ਔਰ ਪੁਤ੍ਰ ਸੇ ਕਟਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਥੇ।

ਅੱਟੋ ਮੋਂ ਬੈਠਤੇ ਹੀ ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਕਾ ਮਨ ਭਾਰੀ ਹੋਨੇ ਲਗਾ। ਵਰ਷ਾਂ ਕੀ ਤਪਸ਼ਾ ਕਾ ਸਮਰਣ ਔਰ ਜੀਵਨ ਕਾ ਏਕ ਬਹੁਤ ਬਡਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿਨ

ਦੀਵਾਰਾਂ ਮੋਂ ਬੀਤਾ, ਤਨਕਾ ਸਾਥ ਛੂਟ ਰਹਾ ਥਾ। ਆਨਾਂਦ ਜੋਸ਼ੀ ਟੇਬਲ-ਕੁਝੀ ਜਿਨਕੋ ਵੇ ਅਪਨਾ ਸਮਝਾਤੇ ਥੇ, ਕਿਸੀ ਔਰ ਕੇ ਲਿਏ ਰਿਕਤ ਕਰਨੇ ਕਾ ਸਮਾਂ ਕਿਤਨਾ ਵਿਧੋਗਕਾਰੀ ਥਾ। ਤੱਚ ਪਦ ਮੋਂ ਹੋਨੇ ਕੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤਨਹੀਂ ਆਭਾਸ ਥਾ ਕਿ ਦੱਫ਼ਤਰ ਮੋਂ ਤਨਕੀ ਸਥਿਤੀ ਔਸਤ ਹੀ ਹੈ। ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤੀ ਕੇ ਅਵਸਰ ਪਰ ਤਨਕੇ ਵਿ਷ਯ ਮੋਂ ਦੱਫ਼ਤਰਵਾਲਾਂ ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਕੁਛ ਕਹਾ। ਆਜ ਸਥਕਾ ਵਿਚਾਰ ਸੁਨਕਰ ਤਮਾਂਗ ਹੁਆ ਇਤਨਾ ਪਾਰ ਥਾ ਸਥਕੇ ਮਨ ਮੋਂ, ਸ਼ਾਯਦ ਵਹੀ ਰੁਕਾ ਬਨੇ ਰਹ ਗਏ। ਇਸੀ ਤੁਧੇਡ਼ਬੁਨ ਮੋਂ ਤਨਕਾ ਘਰ ਭੀ ਆ ਗਿਆ।

ਘਰ ਤੋ ਵੈਸਾ ਹੀ ਥਾ, ਗੁਹਣੀ ਕੀ ਵਹੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਯਾ। ਹੁੰਡੀ ਤਨਕੇ ਸਾਥ ਆਏ ਹੁਏ ਤਪਹਾਰਾਂ ਕੋ ਦੇਖਤੇ ਹੁਏ ਗੁਹਣੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਂਤੀ "ਆਜ ਕੈਸਾ ਰਹਾ ਕਿਆ-ਕਿਆ ਹੁਆ।" ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਏਕ ਬਡਾ ਸਾ ਨਿਸ਼ਵਾਸ ਛੋਡਤੇ ਹੁਏ ਸੋਫਾ ਪਰ ਬੈਠ ਗਏ। ਆੱਖੋਂ ਮੂੰਦਕਰ ਧੀਰੇ ਸੇ ਬੋਲੇ "ਸਥਕਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਛ ਬੋਲਾ, ਮੈਂ ਹੀ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਾ ਕੈਦੀ ਬਨਾ ਰਹਾ ਔਰ ਸਥਕੇ ਦੂਰੀ ਬਨਾਕਰ ਰਖੀ। ਆਜ ਮੇਹਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕੁਛ ਕਹਾ ਤਥਾਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਨ ਥਾ, ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਵਿਵਰਥ ਤਨਹੀਂ ਅਪਨਾ ਦ੍ਰਾਹੀ ਮਾਨਤਾ ਰਹਾ।"

"ਯਹ ਤੋ ਸ਼ਵਭਾਵ ਹੈ ਆਪਕਾ। ਘਰ ਮੋਂ ਅਪਨੇ ਹੀ ਬਚ੍ਚਾਂ ਕੋ ਕੋਸਤੇ ਰਹੇ। ਜਿਸਨੇ ਵਿਜਾਨ ਪਫ਼ਨਾ ਚਾਹਾ ਤਥਾਂ ਸਾਹਿਤਿ ਪਫ਼ਨੇ ਕੀ ਜਿਦ ਕਰਤੇ ਰਹੇ ਔਰ ਜਿਸਨੇ ਸਾਹਿਤਿ ਕੀ ਬਾਤ ਕੀ ਤਥਾਂ ਵਕੀਲ ਬਨਾਨਾ ਚਾਹਾ। ਈਸ਼ਵਰੀਯ ਕ੍ਰਿਪਾ ਥੀ ਕਿ ਬਚ੍ਚਾਂ ਨੇ ਅਪਨਾ ਮਾਰਗ ਸ਼ਵਯ ਹੀ ਚੁਨਾ ਔਰ ਪ੍ਰਗਤਿ ਕੇ ਸੋਪਾਨ ਪਰ ਬਢਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਥ ਤੋਂ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੋ ਬੰਦੂਲੀ ਸਾਠ ਬਰਸ ਕੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਵਾਨਪ੍ਰਸ਼ਥੀ।" "ਸਵਿਤਾ ਨੇ ਚਾਯ ਕੀ ਪਾਲੀ ਰਖਤੇ ਹੁਏ ਕਹਾ। ਚਾਯ ਕੀ ਤਰਹ ਤਨਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਮੋਂ ਭੀ ਆਜ ਗਰਮਾਹਿਟ ਥੀ।

ਫੋਨ ਕੀ ਘੰਟੀ ਘਨਘਨਾਈ, ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਨੇ ਫੋਨ ਤਥਾਂ ਬੇਟੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਥੀ। "ਪਿਤਾਜੀ ਇਸ ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤੀ ਕੇ ਅਵਸਰ ਪਰ ਆਪਕੋ ਕਰੋਡਾਂ ਬਧਾਈ" ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੇ ਸ਼ਵਰ ਸੇ ਹੀ ਤਲਲਾਸ ਛਲਕ ਰਹਾ ਥਾ ਜੈਸੇ

ਉਸਕੇ ਪਿਤਾ ਕਿਸੀ ਕੈਦ ਦੇ ਛੂਟਕਰ ਆਏ ਹੋ। “ ਮੈਂ ਤੋਂ ਸ਼ਵਯਾਂ ਆਨਾ ਚਾਹਤਾ ਥਾ ਕਿ ਸਾਦਰ ਆਪਕੋ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਘਰ ਲਾਤਾ ਔਰ ਫਿਰ ਪਾਰਿਵਾਰਿਕ ਜਸ਼ਨ ਭੀ ਮਨਾਤੇ। ਪਰ ਇਤਨੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦਿ ਕਿ ਨਿਰਣਿ ਲੇਨੇ ਮੌਜੂਦ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਊਹਾਪੋਹ ਮਨ ਕੋ ਮਾਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦੇਤੀ ਹੈ। ਇਸਲਿਏ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਆ ਰਹਾ ਹੁੰਦਿ ਹੈ। ” ਪੁਤ੍ਰ ਕੀ ਬਾਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਕੋ ਬਡਾ ਆਨਨਦ ਆ ਰਹਾ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਸ਼ਰਤ ਸੁਨਨੇ ਹੀ ਵਹੀ ਪੁਰਾਨੀ ਝੁੰਝੁਲਾਹਟ ਨੇ ਉਨਕੇ ਘੇਰ ਲਿਆ। “ ਹੁਹ..... ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਆਏਂਗੇ ਔਰ ਅਭੀ ਤ੃ਪਤਿ ਦਾ ਸ਼ਵਾਦ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਪਾਏਗਾ ਕਿ ਮੋਹ ਕੇ ਬੰਧਨ ਮੌਜੂਦੇ ਹੁਏ ਜਾਨੇ ਕੀ ਜਿਦ ਕਰੇਂਗੇ। ” ਇਥਰ ਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਪਨੀ ਲਿਖ ਮੌਜੂਦੇ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਰਹਾ ਥਾ। “ ਅਮੇਰਿਕਾ ਮੌਜੂਦੇ ਬਡਾ ਏਕਾਕੀ ਲਗਤਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਧਾਰਨ ਦੇ ਸੁਖ ਕੀ ਕਮੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮਨ ਦੀ ਖਾਲੀਪਨ ਭਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਚ੍ਚੇ ਭੀ ਯਹੁੰਹਾਂ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮੌਜੂਦੇ ਹੁਏ ਲਗਤੇ ਤੋਂ ਹੈਂ ਮਾਗਰ ਜਬ ਤਕ ਦਾਦਾਜੀ ਦੇ ਕਟ ਵੁਕਾਸ਼ ਦਾ ਆਸ਼ਰਾਵ ਨ ਮਿਲੇ, ਉਨਕਾ ਸਵਾਗੀਣ ਵਿਕਾਸ ਕੈਂਸੇ ਹੋਗਾ ? ”

ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਦੀ ਆੱਖੇ ਛਲਕਨੇ ਹੀ ਜਾਤੀ ਥੀ ਕਿ ਜਿਸ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਲਿਏ ਉਦਣਾ, ਅਭਿਮਾਨੀ, ਅਨੁਸਾਸਨਹੀਨ ਮਾਨਨੇ ਥੇ ਔਰ ਯਹ ਸਮਝਾਤੇ ਥੇ ਕਿ ਉਸਕਾ ਜਨਮ ਹੀ ਉਨਕੀ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਲਿਏ ਹੁਆ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਮੌਜੂਦਾ ਮਨ ਮੌਜੂਦੇ ਭੀ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਿਏ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜੋ ਸਾਤ ਸਮੁੱਦਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਭੀ ਤਨਿਕ ਕਿਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਥੁੰਦ ਆ ਰਹਾ ਥਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਪਰ, ਅਪਨੀ ਸੋਚ ਪਰ, ਅਪਨੀ ਉਸ ਖੋਲ ਪਰ ਜਿਸ ਮੌਜੂਦੇ ਕੈਦ ਰਹਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਸੰਦ ਥਾ।

ਸ਼ਰਤ ਕਿਵੇਂ ਅਨੁਰੋਧ ਹੀ ਕਹ ਸਕਤੇ ਹੈਂ। ਏਕ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇ ਲਿਏ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਿਏ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਨਨਾ ਹੀ ਹੈ। “ ਯਦਿ ਆਪ ਯਹੁੰਹਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦੇ ਲੋਗਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਆਕਰ ਰਹੇ ਤੋਂ ਮੁੜ੍ਹੇ ਮਿਟਟੀ ਦੀ ਗੰਧ ਭੀ ਮਿਲੇਗੀ, ਪਿਤਾ ਦੀ ਛਾਯਾ ਭੀ ਔਰ ਮਾਂ ਦੀ ਕਸ਼ਮਤਾ ਭੀ। ਆਪਕੇ ਸਾਥ ਬਚ੍ਚੇਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੰਗਮ ਦੇ ਲਿਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦੇ ਤਰਹ ਸਾਹਸੀ ਬਨਾਏਗਾ, ਨਿਰੰਭਕ ਬਨਾਏਗਾ। ਅਗਰ ਆਪਕੀ ਦੂਢਿ ਮੌਜੂਦੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਸੀ ਭੀ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋ ਤੋਂ ਉਸਕਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭੀ ਆਪਕੇ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਤਾ ਨਹੀਂ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਆਪਕੇ ਹਰ ਵਾਕਿਆਵਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਸਾਥ ਬਾਂਧਕਰ ਨਿਰੰਭਕ ਹੋ ਜਾਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰਹ ਅਭਿਵਾਸਿਤ ਥਾ। ਆਪਕਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਮੈਂ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿਜਾਨ ਦੇ ਲਿਏ ਅਪਨਾ ਕੈਨੀਡਰ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਂਦਾ ਬਲਿਕਿ ਇਸਲਿਏ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਕੀ ਗੈਰਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੁੰ। ਆਪਨੇ ਸ਼ਾਯਦ ਮੈਰੀ ਔਸਤ ਪ੍ਰਤਿਆਵਾਨਾ ਦੇ ਲਿਏ ਹੁਏ ਮੁੜ੍ਹੇ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨੇ ਦਾ ਪਾਰਮਾਰਥ ਦਿਤਾ ਥਾ ਪਰ ਆਪਕੇ ਉਸੀ ਦੂਢਿਕੋਣ ਨੇ ਮੁੜ੍ਹੇ ਮੇਹਨਤ ਔਰ ਅਧਿਕ ਮੇਹਨਤ ਦੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੇਰਿਤ

ਕੀਤਾ। ਬਸ ਮੈਂ ਆ ਰਹਾ ਹੁੰਦਿ ਹਾਂ, ਆਪ ਦੋਨੋਂ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ ਆਏਂਗੇ ਔਰ ਅਗਰ ਆਪਕੋ ਅਚਾਹਿੰਦ ਨ ਲਗੇ ਤੋਂ ਹਮ ਸਾਡੇ ਆਪਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਏਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਥ ਮੈਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਮਾਨ ਤੋਂ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕਿ ਮੈਰੇ ਔਰ ਤਨਕੇ ਸ਼ਵਯਾਂ ਅਪਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਲਿਏ ਹੋਗਾ। ਆਪਨੇ ਅਪਨੇ ਪਰਿਵਰਤ ਦੇ ਕਾਲ ਮੌਜੂਦੇ ਹਮਾਰਾ ਜਿਤਨਾ ਸਮਾਨ ਅਪਨੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਲਿਏ ਵਹ ਸਾਡੇ ਸਮਾਨ ਮੁੜ੍ਹੇ ਸੂਦ ਸਮੇਤ ਵਾਪਸ ਚਾਹਿੰਦਾ ਹੈ। ”

ਈਟ-ਗਾਰੇ ਦੇ ਬਨਾ ਬਾਂਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਔਰ ਟਿਕਾਊ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਆੱਸੂਆਂ ਦੇ ਰੋਕਨੇ ਵਾਲੇ ਬਾਂਧ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਨ ਤੱਕ ਟਿਕੇ ਰਹਨਾ ਸਾਂਦੇਹਾਸ਼ਦ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਦੀ ਆੱਖਾਂ ਗੰਗਾ-ਜਮੁਨਾ ਦੀ ਧਾਰਾਏਂ ਬਨ ਗਿਆ ਥੀ, ਹੁਦਾਹ ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਥਾ। ਆੱਖਾਂ ਦੇ ਕੋਨੇ ਦੇ ਦੇਖਾ ਕਿ ਕਹੀਂ ਸਵਿਤਾ ਦੇਖ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਚਲ ਗਿਆ ਕਿ ਵਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਪਨੀ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਬਾਂਦੀ ਨਹੀਂ ਥੈ ਬਲਿਕਿ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਭੀ ਕੈਦੀ ਥੈ। ਦੇਰ ਦੇ ਹੀ ਸਹੀ ਲੇਕਿਨ ਆਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭੂਤਿ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨਕਾ ਬੇਟਾ ਬਡਾ ਹੋਤਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਨਕਾ ਅਪਨਾ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਵਰੂਧ ਹੋ ਗਿਆ ਥਾ। ਇਤਨੇ ਵਰ਷ ਤੱਕ ਅਪਨੇ ਆਪ ਮੌਜੂਦ ਸੀਮਿਤ ਰਹਕਰ ਕਿਤਨਾ ਕੁਛ ਗਿਆ ਦਿਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਚ੍ਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬਚ੍ਚਾ ਕਿਵੇਂ ਚਾਹਤਾ ਹੈ। ਦਫ਼ਤਰ ਮੌਜੂਦੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਨੇ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਪੁਨਰਾਵਰਤੀ ਭੀ ਘਰ ਮੌਜੂਦੇ ਨਿਰਤ ਹੋਣੀ ਲੇਕਿਨ ਆਜ ਵਹ ਸਾਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਰਹਾ ਥਾ। ਬਡੀ ਗਲਾਨਿ ਹੋ ਰਹੀ ਥੀ ਅਪਨੀ ਹੀ ਸੋਚ ਪਰ। ਪਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੇ ਲਿਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪਨੀ ਦੂਢਿ ਮੌਜੂਦੇ ਬੈਨਾ ਬਨਾ ਦਿਤਾ। ਆਜ ਬਚ੍ਚੇ ਨੇ ਸਭੀ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਸਾਥ ਕੁਰੋਦਾ, ਕਿਸੀ ਸੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕਿ ਇਸ ਤਰਹ ਜੈਸੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਸ਼ੁ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗਲ ਸਹਲਾਕਰ ਉਨਕੇ ਅਨੰਦਰ ਦੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਹਰ ਖੀਂਚ ਲੇਂਦਾ ਹੈ।

ਲਪਕਕਰ ਤਡੇ ਜੀਵਨ ਬਾਬੂ ਔਰ ਸਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲੇ “ ਚਲੋ ਤੈਤਾਰੀ ਕਰੋ ਤੁਮਹਾਂ ਵਾਸ਼ਿਂਗਟਨ ਦਿਖਾਊਂਗਾ, ਨ੍ਯੂਯਾਰਕ ਦਿਖਾਊਂਗਾ ਔਰ ਜਬ ਤੁਮਹਾਂ ਮਨ ਭਰ ਜਾਏ ਤੋਂ ਹਮ ਸਭੀ ਵਾਪਸ ਆਕਰ ਏਕ ਉਨ੍ਮੁਕਤ, ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਅਤੇ ਸ਼ੁਦਾਗਾਰ ਜੀਵਨ ਜੀਏਂਗੇ, ਬਚ੍ਚੇਂ ਦੇ ਸਾਥ ਰਹੋਂਗੇ। ”

ਸਵਿਤਾ ਉਨਕੇ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਆਭਾ ਦੇਖਕਰ ਅਵਕਾਸ ਭੀ ਥੀ ਔਰ ਖੁਸ਼ੀ ਥੀ। ਇਸਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਵਿਤਾ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਦੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰਤਿਆਵਾਨਾ ਦੇ ਲਿਏ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਸਾਥ ਬਾਂਧਕਰ ਨਿਰੰਭਕ ਹੋ ਜਾਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਮੈਂ ਚਿਕਿਤਸਾ ਵਿਜਾਨ ਦੇ ਲਿਏ ਅਪਨਾ ਕੈਨੀਡਰ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਂਦਾ ਬਲਿਕਿ ਇਸਲਿਏ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਕੀ ਗੈਰਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੁੰ। ਆਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਲਿਏ ਹੁਏ ਮੁੜ੍ਹੇ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨੇ ਦਾ ਪਾਰਮਾਰਥ ਦਿਤਾ ਥਾ ਪਰ ਆਪਕੀ ਪਰਿਆਵਾਨਾ ਮਿਲੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਵਾਲਿਆ, ਅਗਿਰਮ ਵਿਭਾਗ

'ਸ਼ਾਹੀਦ-ਤੀਨ ਜਵਾਨ ਬੇਟੇ'

ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਸੇ ਭਰੀ ਰੇਲਗਾਡੀ ਮੌਲ,

ਮੈਂ ਔਰ ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਥੇ।

ਗਾਡੀ ਮੌਲ ਔਰਤੇ, ਬਚੋਂ ਏਵ ਬੂਢੇ,

ਸਭੀ ਸਾਥ-ਸਥ ਚਲ ਰਹੇ ਥੇ।

ਤਨਮੌਲ ਸੇ ਕੁਛ ਲੋਗ ਦੁਖੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਲਗ ਰਹੇ ਥੇ।

ਮੈਨੌਂ ਦੇਖਾ ਏਕ ਪਗਡੀ ਵਾਲਾ ਤੁਨਦਰਾਜ ਸਿਪਾਹੀ,

ਵੱਡੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਥਾ

ਸ਼੍ਰੀ, ਦੇਖਨੇ ਮੌਲ ਅਤ੍ਯਧਿਕ ਕਮਜ਼ੋਰ,

ਏਵ ਬੀਮਾਰ ਸੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਥੀ।

ਤੇਜ ਚਲਤੀ ਹੁਈ ਗਾਡੀ ਕੇ ਪਹਿਯਾਂ ਕੇ ਬੀਚ,

ਮੈਨੌਂ ਦੇਖਾ ਕਿ ਵਹ ਸ਼੍ਰੀ 'ਏਕ-ਦੋ-ਤੀਨ' ਦੋਹਰਾ ਰਹੀ ਥੀ।

ਤਸਕੀ ਅਜੀਬੋ ਗਰੀਬ ਹਰਕਤਾਂ ਸੇ ਲਗ ਰਹਾ ਥਾ,

ਕਿ ਵਹ ਗਮ ਮੌਲ ਮਨ ਕਿਸੀ ਕੋ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਥੀ।

ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਵਹ ਇਸ ਵਾਕਿਆਕ ਕੋ ਦੋਹਰਾਤੀ,

ਔਰ ਬੀਚ-ਬੀਚ ਮੌਲ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਤੀ ਥੀ।

ਸਾਮਨੇ ਦੋ ਯੁਵਤਿਆਂ ਬੈਠੀ ਤਨ ਵੱਡੀ ਸ਼੍ਰੀ,

ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਆ ਪਰ ਖਿਲਖਿਲਾਕਰ ਹੱਸ ਪਢਤੀ ਥੀ।

ਅਸਹਨੀਯ ਹੋਕਰ ਪਗਡੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਹਰਕਤ ਪਰ,

ਤਨਕੋ ਧਿਕਕਾਰਾ ਔਰ ਝਿੜਕ ਦਿਧਾ।

ਥੋਡੀ ਦੇਰ ਤਕ ਤਸਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮੌਲ,

ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਲਹੌਤਾ

ਸ਼ਾਨਤਿ ਏਵ ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਕੁਛ ਸਮਾਂ ਪਸ਼ਚਾਤ ਤਸਕੀ ਵੱਡਾ ਨੇ,

'ਏਕ-ਦੋ-ਤੀਨ' ਕਾ ਫਿਰ ਉਚਚਾਰਣ ਕਿਧਾ।

ਯੁਵਤਿਆਂ ਫਿਰ ਤਸਕੀ ਢਾਂਗ ਸੇ ਹੱਸੀ,

ਔਰ ਪਰਸਪਰ ਦੋਬਾਰਾ ਮਜਾਕ ਕਿਧਾ।

ਤਨਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰਕਤਾਂ ਸੇ ਤਾਂਗ ਆਕਾਰ,

ਪਗਡੀ ਵਾਲਾ, ਕੁਛ ਆਗੇ ਕੀ ਓਰ ਝੁਕਾ ਔਰ ਬੋਲਾ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ, ਆਪਕਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨੁਚਿਤ ਖਿਲਖਿਲਾਨਾ,

ਸਚਵਾਈ ਜਾਨਨੇ ਪਰ ਆਪਕੀ ਹੱਸੀ ਬਨਦ ਕਰ ਦੇਗਾ।

ਫਿਰ ਵਹ ਬੋਲਾ ਕਿ ਜਿਸ ਪਰ ਆਪ ਹੱਸ ਰਹੀ ਹੋ,

ਧਾਰਮਪਲੀ ਹੈਂ, ਔਰ ਆਗੇ ਬਤਾਧਾ।

ਅਭੀ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਜੋ ਲਡਾਈ ਲਡੀ ਹੈਂ,

ਤਸਕੀ ਇਸਕੇ ਤੀਨ ਬੇਟੇ ਮਾਰੇ ਗਿਆਂ ਹੈਂ।

ਮੈਂ ਸ਼ਵਯਾਂ ਭੀ ਲਡਾਈ ਮੌਲ ਜਾ ਰਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

ਲੋਕਿਨ ਜਾਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ, ਇਸ ਦੁਖਿਧਾਰੀ ਮਾਂ ਕੋਂ

ਪਾਗਲ ਖਾਨੇ, ਪਹੁੰਚਾਨੇ ਕਾ ਕਰਤਵਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

ਅਚਾਨਕ ਯਹ ਸੁਨਕਰ ਫਿੱਲੇ ਸੇ ਸਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ।

ਏਕ ਮਾਂ ਕੇ ਗਰੰਭ, ਬੇਟੋਂ ਕੀ ਬਲਿਦਾਨੀ ਨੇ

ਤਸਕੀ ਸੈਨਿਕ ਕੀ ਨਿ਷ਾਨੀ ਨੇ ਸਥਕਾ ਸੁਹੰ ਬਨਦ ਕਰਾ ਦਿਧਾ।

ਮੁਖਾਂ ਪ੍ਰਬਨਧਕ (ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ, ਮੇਰਠ) ਤਾਂਪ੍ਰੋ

ਬਾਂਗਲਾ ਭਾਸ਼ਾ ਮੋਹਰੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਨੀ ਵਿੱਚ ਰੂਪਾਂਤਰ ਸਹਿਤ

୪୫୯

ଶ୍ଵାରତ୍ରିଗବ ୭ ଟ୍ରୋଭେମ୍ସଚକ୍ରଖଣ୍ଡଟମ୍ମ ନଥ । ଟ୍ରେବଲ୍ପୁଟ୍ରେମ୍‌ମ
ଏକ୍‌ଟେଟରଅମ୍ବୁଲାନ୍‌ସର୍ବଦୀର୍ଘଭେଣ୍ଟୁ, ଲ୍ରାଷ୍ଟିନ୍ ଡାକ୍‌ଟାର୍ମାର୍କ୍‌ଟର୍ମ-
ମସଧଳ୍ମଙ୍ଗ୍ରେଯଫ୍ଲବ ଇଜୁ ଲଫର୍ଟ୍‌ସ୍ଟ୍ରେଚ୍‌ରାରଙ୍ଗମ୍ସଯାମ ନଥିମୁଦ୍ରା ନଥୁ ଦ୍ୱାରା
୭ ଟ୍ରେଜର୍ ଏକ୍ ବ୍ସଦୀର୍ଘଭେଣ୍ଟୁନ୍‌ଯାନ୍‌ଟେଇ ଇଭସ୍ତ ଲମ୍ଫଟ୍‌ର୍ ଯତ୍ନାର୍ଥଜିତମ
ଛମଲାନ୍‌ଟ୍‌ରାବ୍ସ୍‌ମ୍ବୁ ଜେସାଟ୍‌ର୍କାଥାର୍ଦୀର୍ଘଭେଣ୍ଟୁନ୍‌ମ୍ବୁ ଯାଠିସ ଲାନ୍‌ଟ୍‌ରାବ୍ସାରାଜାର୍ଟ ଭୁଲ ଲାନ୍‌
ଟ୍‌ର୍ମମ୍‌ମସଙ୍ଗ ହାଲ୍‌କାବିଧବ ମୁନ୍‌ଟ୍‌ରେଇଠ୍-ଢ ଉବ୍‌ଭେଂଜୁଲାନ୍‌
ଯାହୁମାନାଧାର୍ତ୍ତବାନଗମଯାଏକ୍‌ମ୍ବୁ ଯୁଣ୍ଟାର୍ଜନ୍‌

ଭାବୁରାଖ ଶଗବନ୍ଦୀଶ୍ଵରରଥ ଖାଜ ଭୁଲ୍ଲି, ସଗବନ୍ଦୀମୟଶବ୍ଦଜ୍ଞଖୟାତ୍ମକ ଶାରାତ୍ମକ୍ୟ
ଅନ୍ତର୍ଗତୀ ଉଧବ ଉପବିଷ୍ଟବନ୍ଦିଲମ୍ବନ୍ତିଧର୍ମଚତ୍ର ଖାବ ଉବ୍ହସଟି-
ତୁ ଭକ୍ତ ଧ୍ୟାଜ ମନ୍ତ୍ର ସଯୁ ଷମତ ଥ ସଖ୍ସ ଖୁ ଧ୍ୟ ହୁ-
ଧପମଘ-ଭମ୍ବୁଷାତୁଳ୍ଯାଯହର୍ଗୁଡ଼ିଆପ୍ରକଳ୍ପଧ୍ୟାଯଟୁଟ୍ରିଯଜ୍ସ ଓ ଜେ,ଲ୍ଲ
କ୍ଷୁଟ୍ରଙ୍ଗୁଷ୍ଟେବ୍ରଖ୍ସର୍ବାଣ୍ତିଗମ୍ବାମହ୍ରାଷ୍ଟ୍ରିଜ୍ସମ

ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଇନ୍ଦ୍ର ହନ୍ତିଷାନିତିଶାସନାଧୀନୀ, ଇଷତ୍ଖିତିଶାସନକୁଳି ବିବାହ
ଯୁଂଣ୍ଟ ପଥିଷାନ୍ତିର ଯୁନ୍ନ

ଢକ୍ଷସଂ ସନ୍ଧା ହଁ ସଭ୍ୟମ୍ବାର ଗମ୍ୟଅବଶ୍ତଲବ ପଯ୍ୟଭିତ୍ତି ଢକ୍ଷୁତେ ୨-

ତେ ଯୁଷ୍ଟ ବାର୍ଗଟ୍ରିଖସମ୍ମନ୍ଦ ଖ୍ୟାଂଜ, ଉ “ଫ୍ଲାନ୍କ ପଥ ନ-
ଖ ଖାର ଉନ୍ସ ଭଦ୍ର ରୁ ତଥ-
ସର୍ଜଟ୍ସ୍ଟ୍ସଚାଲ୍କ୍ୟାମେ ଶମଳାବ୍ରାସେ ପଗଞ୍ଚାରଭ୍ରହ୍ମ
ବନ୍ଦୁ ବ୍ୟାନ୍ତ୍ସ ଛୁ ଥସମ୍, ଇବ୍ରାମଛ୍ୟସହିତ୍ତଜ୍ଞାନ

ଶ୍ଵର ଘନ୍ତ ଉବଁ ସ୍ଵାମୀ ସମ୍ମାନ ଠିକ୍ ପଣ୍ଡିତ-
ଧ୍ୟାନମାନିଖାତାନ୍ତରହତ୍ତଳକୁ ପଥ ଶ୍ରୀକୃଜନ୍ମୁ ମନ୍ଦିରରୁ ହୃଦୟରୁଷ ଖୁଜ
ନଥ୍ ଡଖଲାରୁ ବର୍ଣ୍ଣାଜନ୍ମୁ ମନ୍ଦିରାଙ୍ଗି ଶଧ ଶଧଭମନ୍ଦାରୁ ପବନଖନ୍ ଲବ
ଅଞ୍ଜନ୍ମୁ ଅବୈ ଖୟାତିଭୂମି ଯଲସମ୍ମାନ ଗମ୍ଯବାନମଧ୍ୟକୁ ଆର୍ଦ୍ରା ଅର୍ଦ୍ରେ
ବନ୍ଦ ଖୟାତିଭୂମି ପଥବ, ଇଷ୍ଟାନ୍ତ ମନ୍ଦିରଭନ ସବାଜାତ୍ତିଥିବା ପ-
ଧବିହମୟମଧ୍ୟବ- "ହୁଲ ଧ୍ୟାନମଧ୍ୟମଲଧବ, ଭନ୍ଦୁରୁ ଡଖ ଖମ ବୁ ଖୟ-
ମଧ୍ୟମାନ ଭନ୍ଦ୍ରବ ପବ ଧୁ ଭାଖ ? ଲବାପ୍ଚ ଭୟ, ପଦ୍ମମନ୍ଦିରାରୁ ଭାବ-
ବଖ୍ୟାତିଭୂମି ହୁଲ ଧ୍ୟାନମଧ୍ୟବା ଏଣ୍ଟ ହଭଜନ୍ତେ ପ୍ରଗାଢ଼ ବ୍ୟଧମଧ୍ୟ-
ମଧ୍ୟମାନ ରାଜ୍ୟ ରାଜ୍ୟପାତ୍ରହତ୍ତଳ ଭକ୍ତଜ ଘନ୍ତାଙ୍କ ତର୍ଫ୍ଫୁଷମାଟନ ପଦ୍ମ ଖୟ-
ମାନ୍ ବ୍ୟଧମଧ୍ୟମାନ-ଭନ୍ଦୁରୁ ପବ ଧୁ ଭାଖ ଜ-
ସାନ୍ତ୍ରିକପଲାନ୍ତିରୁ ବୁନ୍ଦୁଯଲସମ୍ମାନ ତର୍ଫ୍ଫୁଷ ସମ୍ମାନ ବାବଜାନ୍ତି ପଗ ଛ-
ଗମବାସ ଫମ ମୁଗଧଭୂମିବା ବୁ ଶ୍ଵରତର୍ଫ୍ଫୁଷମଧ୍ୟବାବର୍ଣ୍ଣ ଖଜନ୍ତୁ ବାଚିଯାନ୍-
ଖୁବୁ ବ୍ୟଧମଧ୍ୟମାନ ଓଷିତ୍ତବାଚି ମୁ ଓରଥ ବୁ ପ୍ରଯାତ୍ରା ଅଣ୍ଟ ଘନ୍ତାଙ୍କ ଖଜା
ତଳ୍ଲଭମଧ୍ୟମାନ ମଧ୍ୟପାତ୍ରହତ୍ତଳ ଯମନ୍- ତର୍ଫ୍ଫୁଷବାଚି ଖଜାଙ୍କ ଜୁବିବବ,
ହୁଲହୁରଥହୁଲମଧ୍ୟମାନ ବଶ୍ୟାନ୍ ଇନ୍ତବାତ ଧୁ ଇଲମଧ୍ୟମଲଧବ,
ହୁଲହୁରଥହୁଲମଧ୍ୟମାନ ବଶ୍ୟାନ୍ ଏଣ୍ଟ ଯମଧ୍ୟମାନ ନଥ୍ୟମଧ୍ୟମାନ ଶ ତୁପରିତ ଏ-
ଭଜନ୍ମୁ, ତର୍ଫ୍ଫୁଷମଧ୍ୟମାନ ପଶୁଯଲସମ୍ମାନ ଏଣ୍ଟ ତୁପରିତ ପ୍ରମାଣ ପ୍ରମାଣ ତୁ-
ଗମବାସ ଲଭିଜୁ ପମବୁ ବ୍ୟଧମଧ୍ୟମାନ-ଭନ୍ଦୁମାନ ପାପ ନଥ ଏଣ୍ଟ
ପ୍ରହର୍ତ୍ତ ପଗ ଛଗମବାସ ଫମ ମୁଗଧଭୂମମ ବୁ ଶ୍ଵରପାତ୍ରହତ୍ତଳିହି
ତମମମୟମଧ୍ୟମାନ ମଧ୍ୟମାନ ଯମନ୍ " ହୁନ୍ଦୁ ଯର୍ଣ୍ଣ ପହଲ୍ଲ ଡଖପା- ଯାନ୍ ହିଟ-
ଜବ, ଲୁ ଖୟମଧ୍ୟମାନ ଥ ସମବୁ ଏ ଯୁବ ବୁ ସମବୁ ଏ ଯୁବ ବୁ ଗ-
ଧ....."

ଲଗ୍ନବାବୁ, ବୁବସନ୍ଧମଟ୍, ଖସଥିରୁ

गुरु दक्षिणा

शुभ्रो अभी सिंगापुर में है। इन्फोसिस का चीफ एग्जिक्यूटिव ऑफिसर ऑस्ट्रेलिया, मलेशिया, न्यूजीलैंड, सिंगापुर का व्यवसाय देखता है। मध्य उम्र का शुभ्र परिवार से अलग रहता है। पत्नी स्निग्धा, एक राष्ट्रीयकृत बैंक में मुम्बई अंधेरी, में वरिष्ठ प्रबंधक के पद पर कार्यरत है। बेटा शायक, ऑस्ट्रेलिया में होटल मेनेजर्मेंट पढ़ रहा है। बेटी सुलग्ना शांतिनिकेतन में फाइन आर्ट्स लेकर पढ़ रही है। माता-पिता के चले जाने के बाद शुभ्रो बहुत ही अकेलापन महसूस करता है। पत्नी स्निग्धा भले ही जब भी साथ होती तो बहुत ध्यान रखती थी उसका। शुभ्रो महीने में दो तीन दिनों के लिए मुम्बई आ ही जाया करता था। यह पूरा परिवार कोलकाता के घर में वर्ष में एक बार दुर्गा पूजा के समय इकट्ठे होते थे। इस बार भी दुर्गा पूजा में बेटे, बेटी और पत्नी के साथ शुभ्रो बहुत ही खुश था। नवमी के दिन उसने अपने हेयर स्कूल (कोलकाता का बहुत ही प्रसिद्ध स्कूल) के दोस्तों को मिलने के लिए बुलाया था। काफी दिन हो गए थे उनसे मिले हुए। शाम में जबरदस्त अड्डा जमा हुआ था दोस्तों का और फिर ड्रिंक्स और डिनर की भी योजना थी। शिबाशीष स्कूल के शिक्षकों की नकल कर रहा था। सबके सम्मुख शिक्षकों का वह पुराना चित्र घूम रहा था। बहुत ही नोस्ट्रेलिजिक अड्डा था यह दोस्तों का। इसी बीच किसी ने शुभ्रो का गणित के शिक्षक, श्री बिमल बाबू द्वारा मार खाने की घटना के बारे में याद दिलाई। अचानक, आई. आई. टी. में प्रोफेसर विश्वजीत मोहंती ने बताया कि आजकल विमल बाबू की मानसिक स्थिति बहुत ही खराब है। वे अभी वृद्धाश्रम में रहते हैं। बेटा अवश्य पैसे भेजता है लेकिन कोई खबर नहीं लेता। पर हम तो स्कूल के दिनों में यही जानते थे कि बिमल बाबू की जान बसती थी बेटे में। अब धीरे-धीरे अड्डा समाप्त हुआ और सभी अपने-अपने घर लौट गए।

पास में नहीं है। मोबाइल पर कोशिश की, पर वह नहीं मिला। उसका मोबाइल अनरिचेबल आ रहा था।

मनीषा खटीक

शुभ्रो गाड़ी लेकर राजरहाट के खड़ी बाड़ी के स्वास्तिक वृद्धाश्रम की ओर जा रहा था। उसे कल रात शिबाशीष के पास से यह पता प्राप्त हुआ था। रास्ते में कार चलाते हुए उसे बहुत सारी बातें याद आ रही थीं। ढेर सारी पिटाई करने के बाद बिमल बाबू सारे गणित के सवाल हल करवा देते और घर लौटते समय टॉफी खरीदकर देते और कहते “मैं तो तुम्हारे पिता के समान हूँ, ठीक से पढ़ाई न करने पर पिताजी तो डाँटते ही हैं कि नहीं। मन लगाकर पढ़ाई करो, देखना आगे चलकर तुम बहुत बड़े बनोगे। मैं तुमलोगों को लेकर यही सपना देखता हूँ।” सुबह 6.30 के करीब शुभ्रो वृद्धाश्रम पहुँच गया। वहाँ जाकर सर से मिला। उसे वृद्धाश्रम के स्टाफ से पता चला कि बेटा उन्हें देखने बिलकुल ही नहीं आता है। बिमल बाबू ने जब अपने पुराने छात्र शुभ्रो को देखा तो उनके आँखों से आँसू नहीं ठहर रहे थे। शुभ्रो सर के लिए कुछ चीजें घर से लेकर आया था। लेकिन वो सारी चीजें उन्हें न देकर हठात वहाँ से निकल गया। कुछ देर बाद वापस आकर उसने सर से कहा कि “लीजिए सर, सब समेट लीजिए, मैं ले जाऊंगा आपको अपने साथ। आप भी तो मेरे मेरे पिता के समान ही हैं, मैंने आपको गोद लिया।” यह कहकर शुभ्रो हँसते हुए सर के मैले चादर को हटाकर एक नए चादर जो उसने अपने घर से अपने पिता के अलमारी से लाया था, ओढ़ा दिया। बिमल बाबू ने संवेदना के साथ उस चादर से शुभ्रो के आँखों के आँसू को पांछ दिया। वृद्धाश्रम के मैनेजर बाबू और अन्य लोग दूर खड़े होकर अपने आँसू नहीं रोक पा रहे थे। शुभ्रो ने शायक और सुलग्ना को फोन किया “सुनो विजय दशमी के दिन ठाकुरदा (दादाजी) घर आ रहे हैं, माँ से उनके लिए नाडू (नारियल के लड्डू) बनाने के लिए कहो॥”

किन्तु शुभ्रो बड़ा अनमनस्क सा हो गया था। स्नाधा ने दो तीन बार पूछा कि क्या हुआ? पर दूसरे तरफ से कोई उत्तर प्राप्त नहीं हुआ। सुबह 6.00 बजे स्नाधा नींद से उठकर देखती है कि शुभ्रो

आंचलिक कार्यालय, कोलकाता

ਪੀ. ਏਸ. ਬੀ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਬੈਂਕ ਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਆੱਚਲਿਕ ਕਾਰ੍ਯਾਲਥਾਂ ਮੋਹਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ

ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ / ਪੜਖਾਵਾਇਆ ਕੀ ਝਾਲਕਿਯਾਂ

ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਪਰ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਵਿਲਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਵਹ ਸੰਚਨਾ ਹੈ, ਜਿਸਕੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸਭੀ ਆਰਥਿਕ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਕਾ ਸੰਚਾਲਨ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਉਤਪਾਦਨ ਉਪਭੋਗ ਵ ਨਿਵੇਸ਼ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਕੀ ਆਧਾਰਭੂਤ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਕੀ ਸਾਂਥਾਏ ਮਨੁ਷ਕੁਤ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ: ਇਨਕਾ ਵਿਕਾਸ ਭੀ ਮਨੁ਷ ਜੈਸਾ ਚਾਹਤਾ ਹੈ, ਵੈਸਾ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਆਧ ਕਾ ਸ੍ਰਯੁਨ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਫ਼ਾਰਾ ਉਤਪਾਦਿਤ ਵਸਤੂਆਂ ਵ ਸੇਵਾਓਂ ਪਰ ਆਧ, ਵਧ ਕਿਧ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਆਵਖਕਤਾਓਂ ਕੀ ਸਾਂਤੁ਷ਟ ਹੇਠ ਵਧ ਕਰਨਾ ਆਵਖਕ ਹੈ ਜਿਸੇ ਅਰਥਸਾਸ਼੍ਰਮ ਮੈਂ ਉਪਭੋਗ ਕਿਧ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਜਬ ਉਪਭੋਗ ਕਿਧ ਅਧਿਕ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤੋ ਉਤਪਾਦਨ ਭੀ ਅਧਿਕ ਕਰਨਾ ਆਵਖਕ ਹੈ, ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਧ ਅਧਿਕ ਧਨ ਵਧ ਕਰਨੇ ਕੀ ਆਵਖਕਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਧ ਕੋ ਵਿਨਿਯੋਗ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਜਿਨ ਕਥੋਂ ਮੈਂ ਉਤਪਾਦਨ ਉਪਭੋਗ ਵ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀ ਕਿਧ ਕੀ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਤਉ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿਸੀ ਭੀ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਉਸਕੇ ਵਿਕਸਿਤ, ਅਵਿਕਸਿਤ ਯਾ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਕਹੇ ਜਾਨੇ ਕੀ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਏਕ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਨਤਰ ਤਰਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਸੇ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਐਸੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਜਹਾਂ ਔਦ੍ਯੋਗਿਕਰਣ ਕੀ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਅਪੇਕ਼ਾਕੁਤ ਦੇਰ ਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰਥਵਾਸਥਾਓਂ ਕੇ ਫ਼ਾਰਾ ਅਥ ਤਕ ਅਪਨੇ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਕੀ ਵਿਕਾਸ ਸੰਭਾਵਨਾਓਂ ਕੀ ਅਪੇਕ਼ਿਤ ਦੋਹਨ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾਇਆ ਹੈ ਐਸੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾਓਂ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਪ ਕਥੋਂ ਕਾ ਹਿਸਾ ਘਟਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਏਵਂ ਉਦ੍ਘੋਗ ਏਵਂ ਸੇਵਾ ਕਥੋਂ ਕਾ ਹਿਸਾ ਬਢ ਰਹਾ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਵਧੀਂ ਸੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕਰਕੇ ਬਡੇ ਬੈਂਕ ਬਨਾਨੇ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਥੀ, ਨਾਰਸਿਮਹਨ ਸਮਿਤਿ ਨੇ ਵਰ਷ 1991 ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਮੈਂ ਤੀਨ-ਚਾਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਸੱਤਰ ਕੇ ਬੈਂਕ ਔਵਾਂ ਦੱਸ ਕੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀ ਥੀ। 2008 ਕੇ ਵੈਖਿਕ ਵਿਤੀਅ ਸੱਕਟ ਸੇ ਸਥਾਨ ਲੇਤੇ ਹੁੰਏ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਆਕਾਰ ਬਡਾ ਕਿਧ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਔਵਾਂ ਆਰਬੀਆਈ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕਥੋਂ ਮੈਂ ਵਿਖ ਕੀ ਸਰਵਸ਼ੇਠ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੀ ਅਨੁਸਾਰਣ ਕਰ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿਥੋਂ ਕਿ ਬਡੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਤੱਤ ਪ੍ਰਾਂਤੀ ਬਨਾ ਕਰ ਰਖਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਨਿਧਾਮਕ ਵ ਸਰਕਾਰ ਫ਼ਾਰਾ ਕੀ ਜਾਨੇ ਵਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਨੀ ਰਹਤੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾ ਜਾਏ ਤੋ ਸਰਕਾਰ ਔਵਾਂ ਨਿਧਾਮਕ ਇਨ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਫ਼ੁਲੇ ਸੇ ਬਚਾ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਆਕਾਰ ਬਡਾ ਕਰਨਾ ਨ ਕੇਵਲ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਕੇ ਲਿਏ ਫਾਧੇਮਦ ਹੈ ਬਲਿਕ ਇਸਦੇ ਵਾਕਾਵਾਂ ਕੀ ਲਾਗਤ ਮੈਂ ਭੀ ਕਮੀ ਆਤੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਏਕ ਔਵਾਂ ਲਾਭ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਦੱਖਤਾ ਬਢਾਵੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਮੈਂ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਲੇਨ-ਦੇਨ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਮਾਨਦੰਡਾਂ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਤੇ ਹੈਂ। ਦੱਖਤਾ ਬਢਾਵੇ ਸੇ ਬੈਂਕਿੰਗ ਉਤਪਾਦ ਵ ਸੇਵਾਓਂ ਮੈਂ ਭੀ ਗੁਣਵਤਾ ਬਢਾਵੀ ਹੈ।

ਵਿਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲਾ ਸੀਤਾਰਮਣ ਨੇ 30.08.2019 ਕੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਕੀ ਗਤ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕਿ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੁਧਾਰਾਂ ਕੀ ਏਲਾਨ ਕਿਧ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ 70 ਹਜਾਰ ਕਰੋਡ ਰੁਪਧੀ ਕੀ ਪ੍ਰਾਂਤੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਨੇ ਔਵਾਂ ਕਿ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੇ ਜੈਸੀ ਘੋ਷ਣਾ ਹੈ। ਯਹ ਨਿਰਣਿ ਏਸੇ ਵਰਤ ਕਿਧ ਜਾਨੀ ਹੈ। ਜਬ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਵਿਤ ਵਰ਷ 2019-20 ਕੀ ਪਹਲੀ ਤਿਮਾਹੀ ਮੈਂ ਘਟਕਰ ਪਾਂਚ ਫੀਸਦੀ ਪਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲਾ ਸੀਤਾਰਮਣ ਨੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕੀ ਸਾਥ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰ ਤੇਜ ਕਰਨੇ ਕੀ ਸਂਕੇਤ ਦਿਧਾ।

ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਕਰਣ ਕੇ ਬਾਦ ਨਿੰਦ ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪਹਲੇ ਕਾਰਧਕਾਲ ਮੈਂ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕਰਨੇ ਕੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀ ਥੀ ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕੀ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਉਤਪਾਦਿਤ ਕੇ ਦੌਰ ਸੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਪਹਲੇ ਨ੍ਯੂ ਬੈਂਕ ਑ਫ ਇੰਡੀਆ ਕੀ ਪੀਏਨਬੀ ਮੈਂ ਵਿਲਾਅ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਨਿਜੀ ਬੈਂਕ ਰਲਾਕ ਬੈਂਕ ਔਵਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੃ਣਾ ਬੈਂਕ ਕੀ ਕੇਨਰਾ ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਵਿਲਾਅ ਹੁਆ। ਆਈਐਨਜੀ ਵੈਖ ਕੀ ਕੋਟਕ ਮਹਿਂਦ੍ਰਾ ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਵਿਲਾਅ ਹੁਆ ਥਾ। ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਕਾਰਧਕਾਲ ਮੈਂ ਸਥਾਨੇ ਪਹਲੇ ਏਸਬੀਆਈ ਮੈਂ ਸਹਾਇਤਾ ਬੈਂਕਾਂ ਔਵਾਂ ਭਾਰਤੀ ਮਹਿਲਾ ਬੈਂਕ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕਿਧ ਗਿਆ ਥਾ। ਵਿਲਾਅ ਕੇ ਬਾਦ ਏਸਬੀਆਈ ਦੁਨਿਆ ਕੀ 50 ਸਥਾਨੇ ਬਡੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਸੂਚੀ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਬਾਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਵੰਬਰ 2018 ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਑ਫ ਬਡੀਵਾ ਮੈਂ ਦੇਨਾ ਬੈਂਕ ਔਵਾਂ ਵਿਖ ਬੈਂਕ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕਿਧ ਥਾ। ਕਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੇਕਟਰ ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਬਡਾ ਕਦਮ ਤਠਾਤੇ ਹੁਏ ਕਿ ਬਡੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਮਰਜ ਕੀ ਏਲਾਨ ਕਿਧ ਹੈ। ਵਿਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲਾ ਸੀਤਾਰਮਣ 30.08.2019 ਕੀ ਮੰਡਿਆ ਸੇ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁੰਦੀ ਔਵਾਂ ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੇਕਟਰ ਮੈਂ ਬਡੇ ਏਲਾਨ ਕਰ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਕੀ ਤੇਜ ਰਫ਼ਤਾਰ ਦੇਨੇ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਕਿਧ ਹੈ। ਸਾਲ 2017 ਮੈਂ ਪਾਬਲਿਕ ਸੇਕਟਰ ਕੀ 27 ਬੈਂਕ ਥੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਖਾ ਅਥ ਘਟਕਰ 12 ਰਹ ਜਾਏਗੀ। ਯਹ ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਪਹਲੇ ਕਾਰਧਕਾਲ ਕੀ ਦੌਰਾਨ ਕੀ ਹੀ ਮਹਤਵਾਕਾਂਖੀ ਯੋਜਨਾ ਹੈ। ਸਾਰਵਜਨਿਕ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕੀ ਲੋਕਰ ਕਿ ਤਰ ਕੀ ਆਸਾਂਕਾਏ ਰਹੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਭੀ ਤਕ ਕੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਸੇ ਇਨਕਾ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਫਾਧਦਾ ਹੀ ਮਿਲਾਵਾ ਦਿਖ ਰਹਾ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲਾ ਸੀਤਾਰਮਣ

ਵਿਲਾਅ ਕੇ ਬਾਦ ਬਨਨੇ ਵਾਲੇ ਨਾਏ ਬੈਂਕ ਕੀ ਕਾਸਟਮਰ ਬੇਸ, ਮਾਰਕੋਟ ਮੈਂ ਪਹੁੰਚ ਔਵਾਂ ਸੰਚਾਲਨ ਮੈਂ ਦੱਖਤਾ ਬਢੇਗੀ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਕੀ ਅਚੜੀ ਸੇਵਾ ਮੁਲੈਂਗੀ, ਬਡੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਸੇ ਬਡਾ ਲਾਭ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔਵਾਂ ਵੇ ਅਪਨੀ ਦੱਖਤਾ ਬਢਾਵੇ ਕੇ ਲਿਏ ਆਸਾਨੀ ਸੇ ਕਾਂਸਟ ਕਿਟਿੰਗ ਕਰ ਸੱਕਤੇ ਹੈਂ, ਔਵਾਂ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਸੇ ਫਾਂਸਾ ਕਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਵਾਂ ਤਕਤ ਬਢੇਗੀ। ਵਿਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸੀਤਾਰਮਣ ਜੀ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਇਨਦੀਆ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਮਜਬੂਤੀ ਕੀ ਸਾਥ ਤਨਕੀ ਸ਼ਵਾਯਤਤਾ ਦੇਨੇ ਕੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਕ ਜਾਦਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਧੀ ਮਾਹੌਲ ਮੈਂ ਕਾਮ ਕਰੋਂ ਔਵਾਂ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਕੀ ਜਾਦਾ ਬੇਹਤਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪਾਏਂ। ਕਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਇਨਦੀਆ ਕਮ ਮਹਾਰ ਵੈਖਿਕ ਸੱਤਰ ਪਰ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਧੀ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਸਾਮਨੇ ਲਾਨੇ ਕੀ ਹੈ, ਤਾਕਿ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਤੇਜ ਕੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸਦੇ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਬੈਲੋਂਸ ਸ਼ੀਟ ਸੁਧਾਰੇਗੀ ਔਵਾਂ ਕਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਣ-

ਕਿੰਦ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਏਨਪੀਏ ਕਾਫੀ ਬਢ ਗਿਆ ਹੈ, ਏਸੇ ਵੇ ਸਰਕਾਰ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਵਿਲਾਅ ਕਰਕੇ ਏਨਪੀਏ ਕੀ ਕਮ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਕਿਸੀ ਭੀ ਅਚੜੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੀਡੀਪੀ ਕਾਫੀ ਅਚੜੀ ਹੈ) ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਮੈਂ ਜਾਦਾ ਬੈਂਕ ਨਹੀਂ ਹੋਤੇ ਹੈਂ। ਕਿੰਦ ਦੇਸ਼ਾਂ ਮੈਂ ਮਾਨਾ ਜਾਨੇ ਹੈਂ ਕਿ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਕੀ ਸਹੀ ਤੌਰ ਪਰ ਚਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪਾਂਚ ਸੇ ਦਸ ਬੈਂਕ ਭੀ ਪਾਰਿਪਤ ਹੈਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਕੀ 5 ਲਾਖ ਕਰੋਡ (ਟ੍ਰਿਲਿਯਨ) ਡਾਲਰ ਕੀ ਅਰਥਵਾਸਥਾ ਬਨਨੇ ਕੀ

लिए नई पीढ़ी के बैंकों का होना जरूरी है। सरकार ने अगले पांच साल में भारतीय अर्थव्यवस्था को 5 लाख करोड़ (ट्रिलियन) डॉलर का बनाने का लक्ष्य रखा है। 'आखिर फाइव ट्रिलियन डॉलर इकॉनमी के लक्ष्य का मतलब क्या है, एक आम भारतीय की जिंदगी का इससे क्या लेना-देना है। यह आपके लिए, सबके लिए जानना बहुत जरूरी है। अंग्रेजी में एक कहावत होती है कि 'साइज ऑफ केक मैटर्स' यानि जितना बड़ा केक होगा उसका उतना ही बड़ा हिस्सा लोगों को मिलेगा"। इसी कारण सरकार ने भारत की अर्थव्यवस्था को फाइव ट्रिलियन डॉलर की अर्थव्यवस्था बनाने पर जोर दिया है। 'मजबूत अर्थव्यवस्था के लिए जितने कम बैंक होंगे, उतना ही देश कों फायदा होगा। भारत सरकार अर्थव्यवस्था के सुस्त पड़ते पहिए की रफ्तार बढ़ाने के लिए बड़े और मजबूत बैंक को जरूरी मानती हैं। घरेलू मांग में कमी और ढूबे कर्ज की समस्या के चलते निवेश बढ़ाने में मुश्किल आ रही है। सरकार ने कहा है कि, 'हम देशभर में मजबूत मौजूदगी और विदेश में पहुंच वाले बैंक चाहते हैं। बैंकों का आकार बढ़ाने से ज्यादा संसाधन तक उनकी पहुंच बढ़ेगी, जिससे कर्ज की लागत में कमी आएगी।' इसलिए सरकार ने 10 बैंकों के विलय से चार मजबूत बनाने का फैसला किया है।

अर्थव्यवस्था और बैंकिंग के लिए फायदेमंद

बैंकों का विशाल होना न सिर्फ अर्थव्यवस्था के लिए फायदेमंद है, बल्कि इससे उनके व्यावसायिक लागत में भी कमी आती है। पूर्व-वित्त मंत्री अरुण जेटली ने भी कहा था कि इससे बैंक और मजबूत होंगे और उनकी कर्ज देने की क्षमता बढ़ेगी, विलय के कारणों को बताते हुए उन्होंने कहा था कि बैंकों की कर्ज देने की स्थिति कमजोर होने से कंपनियों का निवेश प्रभावित हो रहा है। बैंकों को मजबूती मिलने से बैंक सस्ता और ज्यादा कर्ज बाट सकेंगे, बैंकों के परिचालन की लागत घटेगी, बैंकों का नए राज्यों और सुदूर क्षेत्रों में पहुंच बढ़ेगी। नई तकनीक-विशेषज्ञता आ सकेगी। बैंक कर्मियों के वेतन में असमानता दर होगी।

एनपीए के संकट से मुकाबला

बैंकिंग सेक्टर के कुल नॉन परफॉर्मिंग एसेट्स (एनपीए) का करीब 90 प्रतिशत हिस्सा सरकारी बैंकों का है। बैंकिंग सेक्टर में पिछले वित्त वर्ष में करीब 8 लाख करोड़ रुपये का एनपीए था, जो वित्त मंत्री निर्मला सीतारमण के अनुसार अब 7.90 लाख करोड़ रुपये रह गया है। एनपीए संकट को देखते हुए कमजोर बैंकों के विलय का मतलब यह भी है कि बैंकों की तादाद कम होगी, लेकिन वे पूँजीगत आधार पर बेहतर होंगे जिससे बैंकों की कर्ज देने की क्षमता बढ़ेगी तथा उनकी निगरानी में आसानी होगी।

बड़े बैंकों के पास ज्यादा पूँजी होती है। सरकार और नियामकों के लिए इनकी सहायता करना आसान होता है। सरकार संकट में आसानी से इनकी मदद कर सकती है और उन्हें डूबने से बचा सकती है। इसके अलावा बड़े बैंक नकदी का बेहतर प्रबंधन भी कर सकते हैं। बैंकों के विलय से उनका सम्मिलित कारोबार काफी बढ़ जाता है, इससे उनका एनपीए कल

मिलाकर संभालने लायक हो जाता है। उनके पास कम लागत के जमा और बफर कैपिटल बढ़ जाता है।

बैंक विलय के उपरांत ग्राहकों को होने वाली सुविधाएँ

कमजोर बैंकों का अगर मजबूत बैंकों में विलय होता है तो ग्राहकों के लिए फायदे का सौदा होता है। मजबूत बैंक खाताधारकों के लिए लंबी अवधि में जमा पर ज्यादा आकर्षक ब्याज दे सकते हैं और कर्ज की दरें भी कम कर सकते हैं। विलय प्रक्रिया में कम से कम 4 से 6 महीने का वक्त लग सकता है, संबंधित बैंकों की शाखाओं को नया नाम मिलेगा और उनके आईएफएससी कोड भी बदल जाएंगे, हालांकि, इन बैंकों के ग्राहकों पर कोई असर नहीं पड़ेगा क्योंकि यह प्रक्रिया चरणबद्ध तरीके से चलेगी। बता दें कि एसबीआई में उसके असोसिएट्स बैंकों के विलय की प्रक्रिया लंबे वक्त में पूरी हुई थी और इसके बावजूद ग्राहक सेवा प्रभावित नहीं हुई थी।

कारोबारी पर यह होगा असर, बदलनी होगी जानकारी

अगर आप कारोबारी हैं और बैंक में आपका चालू खाता (करंट अकाउंट) है तो उसमें किसी भी तरह के बदलाव की सूचना उन सभी संस्थानों को देनी होगी जिनसे आप कारोबार करते हैं। बैंकों के विलय से चालू खाता में जमा रखने की सीमा और शुल्क में बदलाव हो सकता है। इसके साथ ही बड़ी लेन-देन में इस्तेमाल होने वाले आरटीजीएस/एनईएफटी के लिए शाखा की बदली हुई जानकारी साझा करनी पड़ सकती है। वहाँ, चेकबुक, पासबुक में भी नए बैंक के अनुसार बदलाव करना होगा। जब विलय प्रक्रिया पूरी हो जाएगी तो नए बैंक का एटीएम, चेकबुक, पासबुक आदि जारी किया जाएगा।

सस्ते कर्ज की संभावना

शॉर्ट टर्म में भले ही बैंकों के खाताधारकों की मौजूदा निवेश योजना या ज्यादातर कर्ज स्कीमों की दर पर कोई फर्क न पड़े, लेकिन नए और विशाल बैंक लंबी अवधि में जमा पर अच्छी व्याज दर की पेशकश कर सकते हैं, क्योंकि नए बैंक की परिसंपत्ति ज्यादा होगी, एनपीए कम होगा और कारोबार बढ़ेगा। बैंक होम लोन, ऑटो लोन जैसी कर्ज की दरों को घटा सकते हैं।

बेरोजगारी बढ़ने की आशंका

विलय की घोषणा होते ही अक्सर यह देखा गया है कि कर्मचारी विरोध पर उतर जाते हैं। कर्मचारी यूनियनों का कहना है कि बैंकों का एनपीए बढ़ रहा है, ऐसे में बैंकों का विलय करने से देश में बेरोजगारी बढ़ेगी। इसके पहले जब तीन बैंकों के विलय की घोषणा हुई थी तो बैंक यूनियनों ने इसका विरोध किया था। उनका दावा है कि स्टेनट बैंक ऑफ इंडिया (SBI) में उसके 5 सहयोगी बैंकों के विलय से कोई चमत्कार नहीं हुआ था। उस दौरान कई शाखाओं को बंद करना पड़ा था। एनपीए बढ़ गया था और कर्मचारियों की छंटनी भी हुई थी। साथ ही स्टेट बैंक का कारोबार

भी घट गया था। 200 साल में पहली बार एसबीआई नुकसान में आ गया था।

बेहतर बैंक कर्मचारियों का नुकसान

कर्मचारी नेताओं का मानना है कि बेहतर वित्तीय हालात बड़े नेटवर्क के कारण कर्मचारियों को कई सुविधाएं मिलती हैं जो विलय के बाद बंद हो सकती हैं। बड़े पैमाने पर बैंक कर्मियों को ट्रांसफर किया जाता है और निचले स्तर के कर्मियों की नौकरी जाने का खतरा ज्यादा होता है। बैंकों के विकेंट्रीकरण से क्षेत्रीय लाभ खत्म होंगे। बड़े बैंकों में आर्थिक संकट के वक्त ज्यादा जोखिम होगा। बैंक कर्मचारियों को तकनीकी स्तर पर चुनौती बढ़ेगी।

बैंक के विलय के इन घोषणाओं के बाद भारतीय स्टेट बैंक सबसे बड़ा बैंक बन गया है बैंक विलय की इन घोषणाओं के बाद पंजाब नेशनल बैंक दूसरा सबसे बड़ा सरकारी बैंक होगा। वहाँ विजया बैंक और देना बैंक के विलय के बाद बैंक ऑफ बड़ौदा देश का तीसरा सबसे बड़ा बैंक बन गया है एवं सिंडीकेट बैंक के विलय के बाद केनरा बैंक चौथा सबसे बड़ा सरकारी बैंक बनेगा। उसके बाद अंधा बैंक एवं कार्पोरेशन बैंक के साथ विलय के बाद पांचवा सबसे बड़ा सरकारी बैंक यूनियन बैंक होगा। इलाहाबाद बैंक के इंडियन बैंक में विलय के बाद वह सातवां सबसे बड़ा बैंक बनेगा। हालांकि बैंक ऑफ इंडिया और सेंट्रल बैंक के साथ इंडियन ओवरसीज बैंक, यूको बैंक, बैंक ऑफ महाराष्ट्र तथा पंजाब एण्ड सिंध बैंक पूर्व की तरह अपना काम करते रहेंगे।

विलय की प्रक्रिया पूरी होने के बाद 19 की जगह 12 सरकारी बैंक बचेंगे तथा 05 लाख करोड़ का कर्ज बांटने में सक्षम होंगे। विलय के बाद सरकारी क्षेत्र में भारतीय स्टेट बैंक, बैंक ऑफ बड़ौदा, पंजाब नेशनल बैंक, केनरा बैंक, यूनियन बैंक, इंडियन बैंक, बैंक ऑफ इंडिया, सेंट्रल बैंक ऑफ इंडिया, इंडियन ओवरसीज बैंक, पंजाब एण्ड सिंध बैंक, बैंक ऑफ महाराष्ट्र और यूको बैंक रह जाएंगे। 10 सरकारी बैंकों को मिला कर चार बड़े बैंक बनाए जाएंगे। सरकार की हिस्सेदारी 51 फीसदी से कम नहीं की जाएगी,

केंद्र सरकार द्वारा 70 हजार करोड़ की पूँजी सरकारी बैंकों को दी जाएगी। जिससे बैंकों में पूँजी का संचार होगा और उनके ऋण देने की क्षमता में बढ़ोत्तरी होगी।

एक तरफ बैंकों में बढ़ते एनपीए के चलते सार्वजनिक क्षेत्रों के बैंकों की स्थिति संतोषजनक नहीं है साथ ही गिरते विकास दर के कारण भारतीय अर्थव्यवस्था की हालत खस्ता बनी हुई है। इस स्थिति में वित्तीय रूप से छोटे एवं कमज़ोर बैंकों का बड़े बैंकों के साथ विलय करने के उपरान्त उन बैंकों की स्थिति भी सुदूर होगी जिससे बैंक नए ऋण देने में सक्षम हो सकेंगे। जिससे अर्थव्यवस्था में आ रहे रुग्णता से निकलने में मदद मिलेगी। इस दृष्टि से देखा जाए तो बैंकों का विलय दोनों स्थिति में वर्तमान परिस्थिति समीचीन बैठता है। एक तरफ इससे बैंकों की स्थिति में सुधार आएगा साथ ही अर्थव्यवस्था की स्थिति में सुधार आएगा।

पंजाब एण्ड सिंध बैंक

राजभाषा अंकुर

अर्नाल्ड बेनेट ने कहा है कि 'कोई भी परिवर्तन, यहाँ तक की बेहतरी के लिए होने वाला परिवर्तन भी तकलीफ और असुविधाओं के साथ होता है।' इतने व्यापक स्तर पर हो रहे बैंकों के विलयकरण से कुछ लोगों तकलीफ और असुविधाएं हो सकती हैं परंतु किसी भी बदलाव से पहले मन में कई तरह की शंकाएँ उत्पन्न होती हैं। यह स्वाभाविक भी है। परंतु अच्छे के लिए हो रहे परिवर्तन को न केवल स्वीकार करना चाहिए साथ ही खुले मन से इसका समर्थन भी करना चाहिए।

प्रधान कार्यालय, लेखा एवं लेखा परीक्षा विभाग

कविता

कल्पना

यशोदा मुर्मु

आसमान में उड़ने की
कल्पना की कल्पना थी
चंद सितारों से मिलने की
मेरी कल्पना थी

कहानी उनसे सुनने की। पूरी हुई थी
कल्पना की कल्पना
चंद सितारों से मिल के आयी थी
अधूरी रही मेरी कल्पना
मैं यहाँ इन्तजार मे थी।

सरिता (नदी और नारी)

सरिता ने सरिता से कहा
आप में इतनी हिम्मत कहां से आई
सदियों से निरंतर आगे बढ़ती ही गयी
कभी पीछे मुड़कर देखा ही नहीं।-2
सुनकर सरिता थोड़ा मुस्कुराई
फिर सरिता से कहा

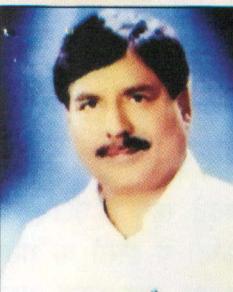
आगे बढ़ने की तमना रखती हो तो
हर मोड़ पर टक्कर
खाने की आदत डाल लो
फिर देखो अपने आपको
मंजिल पर पाओगी।-2

आँचलिक कार्यालय 2, नई दिल्ली

ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੇ ਮੁਖ ਸੇ.....

ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਗਰ ਬਹਲ, ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ ਕੀ ਸ਼ਾਖਾ ਸਨਤਪੁਰਾ, ਤਿਲਕ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਸੇ ਤਥ ਸੇ ਜੁਡਾ ਹੂੰ, ਜਵ ਯਹ ਸ਼ਾਖਾ ਆਰੰਭ ਹੀ ਹੁੰਡੀ ਥੀ। ਮੈਨੇ ਸਨ् 1978 ਮੌਕੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਮੌਕੇ ਕਾਰ੍ਯ ਗ੍ਰਹਣ ਕਿਯਾ ਔਰ ਸਨ् 1992 ਮੌਕੇ ਪਰਿਵਹਨ ਵਿਭਾਗ, ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੁਕਿ ਹੁੰਡੀ। ਸਨ् 2014 ਮੌਕੇ ਮੈਂ ਉਪਾਧੁਕਿ (ਪਰਿਵਹਨ) ਕੇ ਪਦ ਸੇ ਸੇਵਾਨਿਵ੃ਤ ਹੁਆ। ਸਮਾਂ-ਸਮਾਂ ਪਰ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਸਥਾਨਾਂ ਪਰ ਨਿਧੁਕਿ ਹੁੰਡੀ ਲੋਕਿਨ ਮੈਨੇ ਬੈਂਕ ਨਹੀਂ ਬਦਲਾ। ਸਨਤਪੁਰਾ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਕੇ ਪਹਲੇ ਮੇਰਾ ਕੇਵਲ ਬਚਤ ਖਾਤਾ ਹੀ ਥਾ। ਸਨਤਪੁਰਾ ਸ਼ਾਖਾ, ਸਨਤਪੁਰਾ, ਤਿਲਕ ਨਗਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਦ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਮੌਕੇ ਹਨ। ਸਿਕਖ ਬਹੁਲ ਇਲਾਕਾ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਕੇ ਸਦੈਵ ਹੀ ਭਾਰੀ ਭੀਡ਼ ਰਹਤੀ ਹੈ, ਕਿਨ੍ਤੁ ਇਸਕੇ ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਭੀ ਮੁੜ੍ਹੇ ਦਿਕਕਤ ਕਾ ਸਾਮਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਢਾ। ਮੇਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕੁਛ ਐਸੀ ਥੀ ਕਿ ਮੁੜ੍ਹੇ ਸਦੈਵ ਹੀ ਸਮਾਂ ਕੀ ਕਮੀ ਰਹਤੀ ਥੀ ਲੋਕਿਨ ਮੇਰੇ ਬੈਂਕ ਸੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਮ ਕਿਸੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰੂਕੇ। ਅਥ ਤੋਂ ਮੈਂ ਰਿਟਾਈਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੂੰ, ਔਰ 15 ਵਰ਷ ਪੂਰ੍ਵ ਮੈਨੇ ਅਪਨਾ ਘਰ ਭੀ ਰੋਹਿਣੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਮੌਕੇ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਪਟ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਰਿਟਾਈਰਮੈਂਟ ਪਰ ਮਿਲੀ ਸਾਰੀ ਧਨਰਾਸ਼ਾ, ਏਫਡੀਆਰ, ਲੋਕਰ ਆਦਿ ਸਾਰੀ ਇਸੀ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਕੇ ਮੌਕੇ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਕਈ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਨ੍ਯ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਮੌਕੇ ਮੌਕੇ ਕਾਰ੍ਯਰਤ ਹੈਂ ਕਿਨ੍ਤੁ ਇਸ ਬੈਂਕ, ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਸੇ ਕੁਛ ਐਸਾ ਅਪਨਾਪਨ ਔਰ ਲਗਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮੁੜ੍ਹੇ ਕਿਉਂ ਔਰ ਜਾਨਾ ਭਾਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਔਰ ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਜਿਮੰਡੇਦਾਰ ਹੈ ਯਹਾਂ ਕਾ ਸਟਾਫ, ਯਹਾਂ ਕੇ ਸ਼ਾਖਾ ਪ੍ਰਭਾਰੀ। ਸਮਾਂ ਸਮਾਂ ਪਰ ਯਹਾਂ ਸਟਾਫ ਬਦਲਤਾ ਰਹਾ, ਸ਼ਾਖਾ ਪ੍ਰਭਾਰੀ ਬਦਲਤੇ ਰਹੇ, ਲੋਕਿਨ ਸਾਰੀ ਏਕ ਸੇ ਬਢਕਰ ਏਕ ਰਹੇ। ਆਜ ਨ ਕੇਵਲ ਮੇਰਾ, ਬਲਿਕ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਦਸ਼ਾਂ, ਮੇਰੀ ਪਲੀ, ਮੇਰੇ ਬਚਿਆਂ ਕੇ ਔਰ ਮੇਰੇ ਕਈ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਕੇ ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ ਭੀ ਇਸੀ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਕੇ ਹੈਂ। ਬੈਂਕ ਕੀ ਟੈਗ ਲਾਇਨ ਜਹਾਂ ਸੇਵਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਧ੍ਯੇਵ ਹੈ, ਪਰ ਯਹਾਂ ਕਾ ਸਟਾਫ ਪੂਰ੍ਣ ਰੂਪ ਸੇ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ, ਤਕਤਕ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾ ਹੀ ਇਨਕਾ ਮੂਲਮਤ੍ਰ ਹੈ ਜਿਸਕੀ ਵਜ਼ਹ ਸੇ ਜੋ ਏਕ ਬਾਰ ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਸੇ ਜੁਡੇ ਜਾਤਾ ਹੈ ਵੋ ਕਿਉਂ ਔਰ ਜਾਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਏਕ ਵਿਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੇ ਰਹਾ ਹੂੰ ਕਿਨ੍ਤੁ ਯਹ ਭੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਗਾ ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਮੌਕੇ ਚਾਹੇਂ ਜਨ-ਧਨ ਖਾਤੇ ਖੁਲਨੇ ਕਾ ਸਮਾਂ ਥਾ, ਚਾਹੇਂ ਨੋਟ ਬੰਦੀ ਕੀ ਵਿਭੀਖਿਕਾ, ਮੂਲਭੂਤ ਸੁਵਿਧਾਓਂ ਕਾ ਅਭਾਵ ਹੋਨੇ ਕੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮਾਹ ਕਾ ਕੋਈ ਭੀ ਦਿਨ ਹੋ ਸ਼ਾਖਾ ਕਾ ਸਮਸਤ ਸਟਾਫ ਅਪਨਾ-ਅਪਨਾ ਕਾਮ ਪੂਰੀ ਨਿ਷ਠਾ, ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਔਰ ਮੇਹਨਤ ਸੇ ਕਰਤਾ ਰਹਾ ਹੈ ਔਰ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਕੋ ਸ਼ੁਭ ਕਰਤਾ ਰਹਾ ਹੈ।

ਆਜ ਭੀ ਸ਼ਾਖਾ ਪ੍ਰਭਾਰੀ ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਨਿਸ਼ਾ ਗੋਯਲ, ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੁਸ਼੍ਰੀ ਸਤਵਰਤ ਕੌਰ ਤਥਾ ਅਨ੍ਯ ਸਟਾਫ ਸਦਸ਼ਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪਨਾ ਕਾਰ੍ਯ ਪੂਰ੍ਣ ਲਗਨ ਔਰ ਪਰਿਸ਼੍ਰਮ ਸੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਮੇਰੀ ਈਤਵਾਰ ਸੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਬੈਂਕ ਯਹਾਂ ਕਾ ਸਮਸਤ ਸਟਾਫ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੂਰ੍ਣ ਤਪਤਾ ਸੇ ਅਪਨਾ ਕਾਰ੍ਯ ਕਰਤਾ ਰਹੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਦੁਗੁਨੀ ਰਾਤ ਚੌਗੁਨੀ ਤਰਕਕੀ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਕਾ ਤਹੇ ਦਿਲ ਸੇ ਆਭਾਰੀ ਹੂੰ।

ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਗਰ ਬਹਲ

चलो दिलदार चलो, चाँद के पार चलो

राष्ट्र विकास में अंतरिक्ष प्रौद्योगिकी के महत्व के मद्देनजर 15 अगस्त 1969 में गठित भारतीय अंतरिक्ष अनुसंधान संगठन आज विश्व की विश्वसनीय व छठी सबसे बड़ी अंतरिक्ष एजेंसी है। इसरो, राष्ट्र के लिए विशिष्ट उपग्रह उत्पादों व उपकरणों का विकास कर उसे राष्ट्र को ही समर्पित करता है। भारत में अंतरिक्ष कार्यक्रम के जनक डॉ. विक्रम साराभाई ने इसरो को विकास की दिशा में बढ़ते रहने के लिए आवश्यक दिशा प्रदान किया। ये इसरो के गठन के प्रारंभ से वर्ष 1971 तक इसके अध्यक्ष रहे। डॉ. साराभाई का मानना था कि अंतरिक्ष के संसाधनों में मानव व समाज की समस्याओं को दूर करने का सामर्थ्य है। उनका यह वक्तव्य अंतरिक्ष कार्यक्रम के महत्व को प्रदर्शित करता है:

‘कुछ लोग प्रगतिशील देशों में अंतरिक्ष क्रियाकलाप की प्रासंगिकता के बारे में प्रश्न चिन्ह लगाते हैं। हमें अपने लक्ष्य पर कोई संशय नहीं है। हम चन्द्र और उपग्रहों के अन्वेषण के क्षेत्र में विकसित देशों से होड़ का सपना नहीं देखते किंतु राष्ट्रीय या अंतर्राष्ट्रीय स्तर पर अर्थपूर्ण भूमिका निभाने के लिए मानव समाज की कठिनाइयों के हल में अति-उन्नत तकनीक के प्रयोग में किसी से पीछे नहीं रहना चाहते।’

भारतीय अंतरिक्ष अनुसंधान संगठन (इंडियन स्पेशल रिसर्च ऑर्गनाइजेशन) ने भारत का पहला उपग्रह “आर्यभट्ट” का निर्माण अंतरिक्ष में उपग्रह संचालन का अनुभव प्राप्त करने के लिए किया था; यह उपग्रह तत्कालीन सोवियत संघ की सहायता से 19 अप्रैल 1975 को कॉसमॉस-3 एम प्रक्षेपण वाहन द्वारा प्रक्षेपित किया गया था। इस ऐतिहासिक उपग्रह की तस्वीर भारतीय रिजर्व बैंक द्वारा वर्ष 1976 से 1997 के मध्य जारी दो रूपये के नोट के पृष्ठ भाग पर देखा जा सकता है। इसे इसरो की प्रथम उपलब्धि मान सकते हैं। इसरो की दूसरी प्रमुख उपलब्धि थी निम्न भू कक्षा (एलईओ) में

किसी यान को स्थापित करने की क्षमता वाले प्रथम प्रमोचक राकेट एस.एल.वी.-3 का विकास। संवर्धित उपग्रह प्रमोचन यान (एएसएलवी) को निम्न पृथ्वी कक्षा मिशनों के लिए डिजाइन किया गया था।

इसकी पहली सफल उडान

ए. पी. जैन

रोहिणी प्रथम उपग्रह यान था
जिसे भारत-निर्मित प्रक्षेपण

यान (एसएलवी-3) की सहायता से कक्ष में स्थापित किया गया। अनुप्रयोगों में पूर्ण आत्मनिर्भरता हासिल करने के लिए आवश्यक था कि किफायती व विश्वसनीय लॉच सिस्टम विकसित किया जाए, इस आवश्यकता ने आगे चलकर पोलर सैटेलाइट लॉन्च क्लीकल (चैस्ट) का आकार लिया।

विश्वसनीय व किफायती होने के कारण पीएसएलवी शीघ्र ही विभिन्न देशों के उपग्रहों के लिए पसंदीदा वाहक बन गया। इसके बाद इसरो ने भू-तुल्य काली उपग्रह प्रमोचक राकेट (जीएसएलवी : स्वदेशी क्रायोजेनिक ऊपरी चरण से युक्त जी.एस.एल.वी. ने 2 टन भार वाली श्रेणी के संचार उपग्रहों को प्रमोचित करना सक्षम बनाया है) का विकास किया। 24 सितम्बर 2014 को मंगल ग्रह की परिक्रमा करने वाला मंगलयान भेजा जिसने सफलतापूर्वक मंगल ग्रह की कक्षा में प्रवेश किया और भारत अपने पहले ही प्रयास में सफल होने वाला पहला राष्ट्र और मंगल तक अपना उपग्रह पहुंचाने वाला चौथा देश बन गया।

अब बात चन्द्रलोक यानी हमारे चन्द्रमिशन की। चाँद के विषय में तो आपने खूब सुना होगा, चाहे बात तरे के साथ उसे (चाँद) तोड़ लाने की हो या फिर उस लोरी की जो हमारे देश में माँ अक्सर अपने बच्चों को सुनाती है (चाँद मामा दूर के) या फिर उस चाँद के टुकड़े की उपमा की जो एकीय प्रेमी अक्सर अपनी प्रेमिका के चेहरे को देता रहता है या फिर

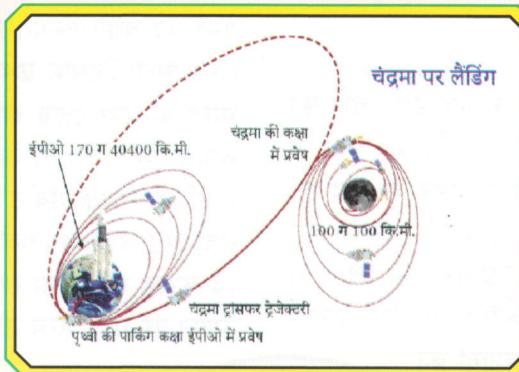
हिंदी साहित्य में शीतलता प्रदान करने वाले के चाँद के बारे में हो। चाँद के विषय में मनमोहक कल्पना भारतवर्ष में न जाने कब से की जाती रही है, यह तो अनुमान लगाना कठिन है लेकिन 22.10.2008 को इसरो ने जैसे ही भारत के प्रथम चन्द्र मिशन चन्द्रयान -1 को सफलतापूर्वक लॉच किया वैसे ही चाँद के बारे में सभी कल्पनाएं वास्तविकता के पर लगाकर भारत को एक नए युग में लेकर चले गए।

चन्द्रयान-1, चन्द्रमा की ओर कूच करने वाला भारत का पहला अंतरिक्ष यान था। इसे प्रमोचक पीएसएलवी सी-II के द्वारा श्री हरिकोटा के सतीश धवन अंतरिक्ष केन्द्र से लॉन्च किया गया था। यह एक ऑर्बिटर मिशन था। इसने चन्द्रमा की 3400 से ज्यादा परिक्रमा की और कुल 312 दिन तक कार्य करता रहा। दिनांक 29.08.2009 को

चन्द्रयान-1 का नियंत्रण कक्ष से संपर्क टूट गया और इसरो ने दिनांक 30.08.2009 को चन्द्रयान-1 को औपचारिक रूप से समाप्त कर दिया। इसने चन्द्रमा की सतह पर मैग्निशियम, एल्युमिनियम और सिलिकॉन होने का पता लगाया; चन्द्रमा का वैश्विक मानचित्र तैयार किया। चन्द्रयान-1 के साथ भारत चाँद पर यान भेजने वाला छठा देश बना। चन्द्रमा पर पानी की उपस्थिति की खोज चन्द्रयान-1 की सबसे बड़ी उपलब्धि रही।

इसके बाद बारी आई चन्द्रयान-2 मिशन की, जो चन्द्रयान -1 की ही अगली कड़ी थी। इस चन्द्रयान-2 के तीन हिस्से थे मुख्य परिक्रमा यान अर्थात् आर्बिटर, लैंडर और रोवर। 2,379 किलोग्राम वजन वाला आर्बिटर सालभर चाँद का चक्कर लगाते हुए प्रयोगों को अंजाम देगा। आर्बिटर 100 किमी ऊँची कक्षा में स्थापित होकर चन्द्रमा की सतह के नक्शे तैयार करेगा। उसका कार्यकाल एक वर्ष का है। 1,471 किलोग्राम

वजनी लैंडर का नाम भारत में अंतरिक्ष विज्ञान के जनक डॉ. विक्रम साराभाई के नाम पर विक्रम रखा गया था। इसमें लगे पेलोड, पृथ्वी चन्द्रमा सिस्टम की बारीकियों को समझने की कोशिश करता। साथ ही इसके उपकरण चन्द्रमा के भूकंपों पर प्रयोग करते। इसे चाँद की एक दिन की अवधि तक काम करने के लिए तैयार किया गया था जो धरती के हिसाब से यह कुल 14 दिन की होती। वर्हीं रोवर का नाम

प्रज्ञान था जो संस्कृत का शब्द है जिसका अर्थ है ज्ञान। 27 किलोग्राम वाले इस छह पहियों वाले रोबोटिक वाहन रोवर को चन्द्रमा की सतह की रासायनिक संरचना का अध्ययन करने के लिए तैयार किया गया था। पूरी अवधि में चाँद की सतह पर कुल 500 मीटर की दूरी तय करना इसके लिए निर्धारित था। रोवर के भार को कम करने और धरती से कम होने वाले चाँद के गुरुत्व बल से तारतम्य बैठाने के लिए उसके साथ हिलियम के गुब्बारे लगाए गए थे।

चन्द्रयान-2 अत्यंत चुनौतीपूर्ण और अपने आप में एक जटिल मिशन था क्योंकि इसमें इसरो का मुख्य उद्देश्य केवल परिक्रमा यान (आर्बिटर) को चन्द्रमा की कक्षा में स्थापित करना ही नहीं बल्कि लैंडर को बहुत धीरे-धीरे चन्द्रमा की सतह पर उतारना भी था। इस मिशन की सबसे

बड़ी विशेषता लैंडर विक्रम को चन्द्रमा के दक्षिणी ध्रुव पर सॉफ्ट लैंडिंग कराना था। यदि भारत इसमें सफल हो जाता तो वह ऐसा करने वाला दुनिया का पहला देश होता। चंद्रमा का दक्षिणी ध्रुव विशेष रूप से दिलचस्प है क्योंकि इसकी सतह का बड़ा हिस्सा उत्तरी ध्रुव की तुलना में अधिक छाया में रहता है। इसके चारों ओर स्थायी रूप से छाया होने के कारण इस क्षेत्रों में पानी होने की संभावना है। चाँद के दक्षिणी ध्रुवीय क्षेत्र के ठंडे क्रेटर्स (गड्ढों) में प्रारंभिक सौर प्रणाली के

लुप्त जीवाशम रिकॉर्ड मौजूद होने की संभावना है।

चन्द्रयान-2 की लांचिंग का दायित्व इसरो के सबसे शक्तिशाली और भारी-भरकम रॉकेट जियोसिंक्रोनस सेटलाइट लॉच व्हीकल-मार्क III (जीएसएलवी का अगला रूपांतर जिसमें स्वदेशी उच्च प्रणोद वाले क्रायोजेनिक इंजन हैं तथा इसमें 4 टन भार वाली श्रेणी के संचार उपग्रहों को प्रमोचित करने की क्षमता है)

को दी गई थी। 640 टन वजनी इस रॉकेट की लागत 375 करोड़ रुपये है। जीएसएलवी मार्क III भारत का अब तक का सबसे शक्तिशाली लॉन्चर है और इसे पूरी तरह से देश में ही निर्मित किया गया है। इसरो ने इसे फैट बॉय (मोटा लड़का) नाम दिया था लेकिन मिडिया ने सुपरहीट फिल्म बाहुबली के नाम पर इसे बाहुबली का नाम दिया। 22 जुलाई 2019 को जीएसएलवी मार्क III ने न केवल

ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ-2 ਕਾ ਬੋੜ ਅਪਨੇ ਕਂਧੋਂ ਪਰ ਢੋਧਾ ਵਰਨ 135 ਕਰੋੜ ਭਾਰਤੀਯਾਂ ਕੀ ਉਮੀਦਾਂ ਕਾ ਬੋੜ ਭੀ ਇਸੀ ਕੇ ਕਂਧੋਂ ਪਰ ਥਾ ਜਿਸੇ ਉਸਨੇ ਬਖੂਬੀ ਅੰਜਾਮ ਦਿਆ। 22 ਜੁਲਾਈ 2019 ਕੋ ਦੋਪਹਰ 02:43 ਬਜੇ ਪ੍ਰਕਿਸ਼ਿਤ ਕਿਏ ਜਾਨੇ ਕੇ ਕਰੀਬ 16 ਮਿਨਟ 23 ਸੇਕਣਡ ਬਾਦ ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ-2 ਪ੃ਥਕੀ ਕੀ ਕਕ਼ਾ ਮੈਂ 170 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਕੀ ਊਂਚਾਈ ਪਰ ਜੀਏਸਏਲਵੀ ਮੈਕ-3 ਰਾਕੇਟ ਦੇ ਅਲਗ ਹੋ ਗਿਆ। 24 ਜੁਲਾਈ ਕੋ ਪਹਲੀ ਬਾਰ ਉਪਗ੍ਰਹ ਕੀ ਪ੃ਥਕੀ ਕੀ ਅਗਲੀ ਕਕ਼ਾ ਮੈਂ ਭੇਜਾ ਗਿਆ।

ਤੀਨ ਵਹਿਤੇ ਪ੃ਥਕੀ ਕੀ ਕਕ਼ਾਓਂ ਮੈਂ ਚੱਕਕਰ ਲਗਾਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਇਸਨੇ ਚਾਁਦ ਕੀ ਤਰਫ ਰੁਖ ਕਿਆ। 20 ਅਗਸ਼ਤ, 2019 ਕੋ ਯਾਨ ਨੇ ਚਾਁਦ ਕੀ ਕਕ਼ਾ ਮੈਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਿਆ। ਚਾਁਦ ਕੀ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਕਕ਼ਾਓਂ ਮੈਂ ਘੁਮਨੇ ਕੇ ਬਾਦ 02 ਸਿਤਾਬਰ, 2019 ਕੋ ਲੈਂਡਰ-ਰੋਵਰ ਕੀ ਯਾਨ ਕੀ ਆਰਿੰਬਿਟਰ ਦੇ ਅਲਗ ਕਰ ਦਿਆ ਗਿਆ, ਲੈਂਡਰ ਦੇ ਜੁਡੇ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਰੋਵਰ "ਪ੍ਰਜ਼ਾਨ" ਭੀ ਸ਼ਵਤ: ਹੀ ਅਲਗ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਰਿੰਬਿਟਰ ਤਥਾ ਸੇ ਹੀ ਚਾਁਦ ਦੇ ਕਰੀਬ 100 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਊਂਚਾਈ ਪਰ ਸਥਿਤ ਕਕ਼ਾ ਮੈਂ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਕੀ ਅੰਜਾਮ ਦੇ ਰਹਾ ਹੈ। ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੇ ਪਹਲੇ ਤਕ ਕੀ ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ-2 ਕੀ ਸਭੀ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਕੀ ਸਟੀਕ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਅੰਜਾਮ ਦਿਆ ਜਾਨੇ ਕੇ ਕਾਰਣ ਆਰਿੰਬਿਟਰ ਦੇ ਅਗਲੇ ਸਾਤ ਵਰ੍਷ਾਂ ਤਕ ਕਾਰਾ ਕਰਨੇ ਕੀ ਉਮੀਦ ਜਤਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੇ ਸਮਾਂ ਆਰਿੰਬਿਟਰ ਦੇ ਕਾਮ ਦੇ ਅਵਧਿ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤਥਾ ਥੀ। ਵਹਿਤੀਂ 06-07 ਸਿਤਾਬਰ, 2019 ਕੀ ਮਧਿ ਰਾਤ ਚਾਁਦ ਦੇ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਕਿਣਾਂ ਮੈਂ ਲੈਂਡਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਟੂਟ ਗਿਆ। ਰੋਵਰ ਪ੍ਰਜ਼ਾਨ ਭੀ ਲੈਂਡਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਥਾ ਜਿਸੇ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੇ ਕੁਛ ਘਾਂਟੇ ਬਾਦ ਬਾਹਰ ਆਨਾ ਥਾ। ਛਹ-ਸਾਤ ਸਿਤਾਬਰ ਦੇ ਮਧਿ ਰਾਤੀ ਕੀ ਲੈਂਡਰ ਵਿਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸੌਫਟ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਗਿਆ ਥੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਲੈਂਡਰ ਦੇ ਤਤ ਉਸਕਾ ਸੰਪਰਕ ਟੂਟ ਗਿਆ ਥਾ ਜਦੋਂ ਚਾਁਦ ਦੇ ਮਹਿਜ 2.1 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਪਰ ਥਾ। ਇਸਕੇ ਬਾਦ ਭੀ ਇਸਦੀ ਨੇ ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਜਾਰੀ ਰਖਾ ਲੇਕਿਨ ਉਸੇ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। 21 ਸਿਤਾਬਰ, 2019 ਤਕ ਹੀ ਲੈਂਡਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਦੀ ਉਮੀਦ ਥੀ ਕਿ ਇਸਦੇ ਬਾਦ ਚਾਁਦ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਧੂਵ ਜਹਾਂ ਲੈਂਡਰ ਵਿਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸੌਫਟ ਲੈਂਡਿੰਗ ਕਰਨੀ ਥੀ, ਪਰ ਰਾਤ ਹੋ ਗਿਆ ਔਰ ਰਾਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਯਹਾਂ ਕੀ ਤਾਪਮਾਨ ਬਹੁਤ ਨੀਚੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਕਿ ਬਾਰ ਸ਼ੂਨ੍ਧ ਦੇ 200 ਡਿਗ੍ਰੀ ਨੀਚੇ ਤਕ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਲੈਂਡਰ ਔਰ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਰਖੇ ਰੋਵਰ ਦੀ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਕਮ ਤਾਪਮਾਨ ਪਰ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਯਾ ਗਿਆ ਥਾ।

ਆਜ ਦੇ ਠੀਕ 50 ਵਰ਷ ਪੂਰ੍ਬ ਅਮਰਿਕੀ ਅੰਤਰਿਕਸ਼ ਏਜੰਸੀ ਨਾਸਾ ਨੇ ਅਪਨੇ ਅਪੋਲੋ-11 ਅੰਭਿਯਾਨ ਦੇ ਤਹਤ 20 ਜੁਲਾਈ, 1969 ਕੋ ਤੀਨ ਅੰਤਰਿਕਸ਼

ਯਾਤਰਿਆਂ ਦੇ ਚਾਁਦ ਪਰ ਉਤਾਰਾ ਥਾ ਜਿਸਨੇ ਮਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ ਮੈਂ ਇੱਕ ਨਿਆ ਕੀਰਿਮਾਨ ਰਚਾ। ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਨੇ ਮੈਂ ਤਨਕੇ ਅੰਭਿਯਾਨ ਦੀ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਦਿਨ ਲਈ ਥੇ ਲੇਕਿਨ ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ-2 ਦੀ ਪ੃ਥਕੀ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਸਤਹ ਤਕ 3.84 ਲਾਖ ਕਿਮੀ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤਥਾ ਕਰਨੇ ਮੈਂ 48 ਦਿਨ ਲਗ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ-2 ਅੰਭਿਯਾਨ ਦੇ ਤਹਤ ਰੋਵਰ ਦੇ ਉਤਾਰਨੇ ਮੈਂ 48 ਦਿਨ ਲਗਾਨੇ ਦੀ ਵਜ਼ਹ ਬਹੁਤ ਤਾਕਿਕ ਥੀ। ਇੰਧਨ ਬਚਾਨੇ ਦੀ ਲਿਏ ਇਸਦੀ ਨੇ ਘੁਸਾਵਦਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਚਿਨ੍ਹਨ ਕਿਯਾ। ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਯਾਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਗੁਰੂਤਵ ਬਲ ਦਾ ਲਾਭ ਮਿਲਾ ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਸੇਟੇਲਾਈਟ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਓਹ ਬਢ੍ਹਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਤਾਕਤਵਰ ਰੱਕੇਟ ਨਹੀਂ ਥਾ ਜੋ ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ ਦੀ ਸੀਧੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਪਰ ਉਤਾਰ ਦੇ। ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ ਅਪੋਲੋ-11 ਅੰਭਿਯਾਨ ਮੈਂ ਨਾਸਾ ਨੇ ਸੈਟਰਨ-ਵੀ ਨਾਮਕ ਰੱਕੇਟ ਦੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਿਯਾ ਥਾ ਜੋ ਅਥ ਤਕ ਦੀ ਸਬਦੇ ਬਡਾ ਔਰ ਤਾਕਤਵਰ ਰੱਕੇਟ ਥਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ-2 ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਰੀਬ 14 ਕਰੋੜ ਡਾਲਰ ਦੀ ਖਚ ਆਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਮਰਿਕਾ ਨੇ ਅਪਨੇ ਅਪੋਲੋ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ 100 ਅਰਬ ਡਾਲਰ ਖਚ ਕਰ ਦਿਏ ਥੇ।

ਇਸਦੀ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਧੂਵ ਪਰ ਉਤਾਰਨੇ ਦੀ ਕਠਿਨ ਅਤੇ ਮਹਤਵਕਾਂਕਿ ਲਕਘ ਚੁਨਾ ਥਾ। ਸਪ਷ਟ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੇ ਅਪਨੇ ਲਿਏ ਕਠਿਨ ਲਕਘ ਚੁਨਾ ਔਰ ਏਸਾ ਇਸਲਿਏ ਤਾਕਿ ਨਈ ਜਾਨਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਾਮਨੇ ਆ ਸਕੇ। ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ ਅਪੋਲੋ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਿਤ ਜਾਨਕਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਾਮਨੇ ਆ ਸਕੇ। ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ ਅਪੋਲੋ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਲੈਂਡਿੰਗ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਮਧਿ ਮੈਂ ਕੀ ਗਿਆ ਥੀ; 1958 ਦੇ 1972 ਤਕ ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ 31 ਮੂਨ ਮਿਸ਼ਨ ਮੈਂ ਸੇ 17 ਨਾਕਾਮ ਰਹੇ। ਚੀਨ ਦੇ ਮੂਨ ਮਿਸ਼ਨ ਭੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਆਸਾਨ ਸਮਝੇ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਤਤੀ ਧੂਵ ਪਰ ਕੇਨਿਤ ਥਾ। ਰੂਸ ਨੇ 1958 ਦੇ 1976 ਦੀ ਬੀਚ ਕਰੀਬ 33 ਮਿਸ਼ਨ ਚਾਁਦ ਮੈਂ ਭੇਜੇ ਜਿਸਮੈਂ 26 ਅਪਨੀ ਮਜ਼ਿਲ ਪਾਨੇ ਮੈਂ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ-2 ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਲੈਂਡਰ ਦੀ ਸੌਫਟ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੀ ਲਿਏ ਉਸਦੀ ਗਤਿ ਕੀ 6048 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪ੍ਰਤਿ ਘਨਤਾ ਦੀ ਸਾਤ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪ੍ਰਤਿਘਨਤੇ ਦੀ ਲਾਨਾ ਭੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਬਡੀ ਚੁਨੌਤੀ ਥੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ ਮਿਸ਼ਨ-2 ਇਸਲਿਏ ਭੀ ਮਹਤਵਪੂਰ੍ਣ ਰਹਾ ਕਿਥੋਂ ਯਹ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਪਹਲਾ ਅੰਤਰਿਕਸ਼ ਮਿਸ਼ਨ ਥਾ ਜੋ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਧੂਵ ਕੇ ਕੇਂਦ੍ਰ ਪਰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਲੈਂਡਿੰਗ ਦੀ ਸਾਂਚਾਲਨ ਕਰਤਾ। ਯਦੀ ਸਭੀ ਕਾਰਾ ਪੂਰ੍ਬ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸੰਪਨਨ ਹੋਤਾ ਤਥਾ ਭਾਰਤ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੀ ਸਤਹ ਪਰ ਰੱਕੇਟ ਉਤਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਚੌਥਾ ਦੇਸ਼ ਔਰ ਚਾਁਦ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਧੂਵ ਕੇ ਸੌਫਟ ਲੈਂਡਿੰਗ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪਹਲਾ ਦੇਸ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਜਹਾਂ ਅਭੀ ਤਕ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ।

ਚੰਦ੍ਰਯਾਨ-2 ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਾਂਚਾਲਨ ਦੀ ਚਾਁਦ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਔਰ ਕ੍ਰਮਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਚਾਁਦ ਦੀ ਜਮੀਨ ਮੈਂ ਖਨਿਜ ਵ ਧੂਵੀਅ ਕੇਂਦ੍ਰ ਦੀ ਸਾਂਚਾਲਨ ਦੀ ਸਾਂਚਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਬਾਫ਼ ਦੀ ਰੂਪ ਮੈਂ ਮੌਜੂਦ ਪਾਨੀ ਦੀ ਸਾਂਚਾਲਨ ਦੀ ਸਾਂਚਾਲਨ ਕਰਨਾ, ਜਮੀਨ

की ऊपरी सतह और वायुमंडल का अध्ययन करना, चाँद पर भूकंपीय स्थिति का पता लगाना है। करीब दस वर्ष के वैज्ञानिक अनुसंधान के बाद भेजे गए भारत के इस दूसरे चंद्र अभियान से चंद्रमा के दक्षिण ध्रुवीय क्षेत्र के अब तक के अछूते भाग के बारे में जानकारी मिलती। इसका मकसद चंद्रमा के प्रति जानकारी जुटाना और ऐसी खोज करना है जिनसे भारत के साथ ही पूरी मानवता को फायदा होगा। इन परीक्षणों और अनुभवों के आधार पर ही भावी चंद्र अभियानों की तैयारी में जरूरी बड़े बदलाव लाना है ताकि आने वाले दौर के चंद्र अभियानों में अपनाई जाने वाली नई टेक्नोलॉजी तय करने में मदद मिले। चंद्रमा पृथ्वी का नजदीकी उपग्रह है जिसके माध्यम से अंतरिक्ष में खोज के प्रयास किए जा सकते हैं और इससे संबंधित आंकड़े भी एकत्र किए जा सकते हैं। चंद्रयान-2, खोज के एक नए युग को बढ़ावा देने, अंतरिक्ष के प्रति हमारी समझ बढ़ाने, प्रौद्योगिकी की प्रगति को बढ़ावा देने, वैश्विक तालमेल को आगे बढ़ाने और खोजकर्ताओं तथा वैज्ञानिकों की भावी पीढ़ी को प्रेरित करने में भी सहायक होगा। वहाँ पानी होने के प्रमाण तो चंद्रयान-1 ने दे दिए थे लेकिन चंद्रयान-2 यह पता लगाएगा कि चाँद की सतह और उपसतह के कितने भाग में, कहाँ-कहाँ और किस रूप में पानी है। चंद्रमा के किस हिस्से में और कब रोशनी होती है, कब-कब अंधेरा छाया रहता है। आंकड़ों के विश्लेषण से इसरो को पता चल जाएगा कि आखिरी क्षणों में लैंडर के साथ क्या हुआ तो बहुत जल्द ऐसी दूसरी परियोजनाओं पर काम शुरू हो सकता है। अमेरिका द्वारा चाँद के लिए चलाए जा रहे मिशन अपोलो के समाप्त होने के बाद किसी देश ने चंद्रमा पर मानव अभियान नहीं भेजा। अमरिका 2024 तक दक्षिणी ध्रुव पर अपना पहला मानव मिशन भेजना चाहता है इसलिए उसे चंद्रयान-2 से मिलने वाली जानकारियों का बेसब्री से इंतजार है ताकि उसके अनुसार वह अपने मिशन में आवश्यक बदलाव कर सके।

चन्द्रयान-2 के लैंडर से आखिरी क्षणों में संपर्क भले ही टूट गया लेकिन भारतीय अंतरिक्ष अनुसंधान संगठन के हौसले बुलंद है। अभियान से जुड़े 90 से 95 फीसदी लक्ष्य हासिल हो चुके हैं। चन्द्रयान -2 के तीन में से पहला और प्रमुख हिस्सा ऑर्बिटर सही-सलामत है। लैंडर को आहिस्ता-आहिस्ता चन्द्रमा की सतह पर उतार पाने में नाकामी निश्चित रूप से इसरो और देश के लिए बहुत बड़ा धक्का रहा लेकिन इससे मिशन पर बहुत ज्यादा फर्क नहीं पड़ेगा। चन्द्रयान-2 अपने साथ तीन उपकरणों को लेकर मिशन पर

निकला था। इस मिशन पर ज्यादातर शोध कार्य ऑर्बिटर को ही करना है। लैंडर व रोवर तो केवल एक चन्द्रयान (14 दिन) ही काम करते जबकि ऑर्बिटर लंबे अंतराल तक चन्द्रमा की कक्षा में चक्कर लगाते हुए विभिन्न शोध कार्यों को अंजाम देगा। लैंडर व रोवर का शोध कार्य क्षेत्र बहुत ही सीमित था तथापि इसरो की विशेषज्ञ समिति लैंडर के साथ संपर्क टूट जाने के कारण का विश्लेषण कर रही है। रोवर, चन्द्रमा की सतह पर 500 मीटर के दायरे में ही मौजूद खनिज तत्वों के बारे में शोध करता। लैंडर विक्रम पर तीन उपकरण थे; इसे चन्द्रमा के मौसम उसके तापमान में उतार चढ़ाव और उष्मीय चालकता के बारे में पता लगाना था। सॉफ्ट लैंडिंग में विफलता पर मून मिशन पर सिर्फ पाँच फीसदी ही असर पड़ेगा। चन्द्रयान-2 मिशन 95 फीसदी सफल रहा। केवल भारत में ही नहीं बल्कि समूचे विश्व ने इस मिशन के एक-एक चरण की प्रगति को परे ध्यान और गेस्मान्ज से देखा। देश

के प्रधानमंत्री के शब्दों में “नया सवेरा होगा, कल और चमकदार रहेगा। आज से सीख लेकर हम और मजबूत व बहेतर बनेंगे। देश को हमारे अंतरिक्ष कार्यक्रमों और वैज्ञानिकों पर गर्व है। अभी सर्वश्रेष्ठ आना बाकी है। देश आपके साथ है।”

चन्द्रयान-2 का सफल प्रक्षेपण भारतीय अंतरिक्ष अनुसंधान यानी इसरो की श्रेष्ठता पर मुहर लगाने के साथ ही यह भी दिखाता है कि उसके नेतृत्व में भारत के लिए अंतरिक्ष की चर्नौतियों से पाप पाना

अब कहीं अधिक आसान हो गया है। चन्द्रयान-2 के सफल प्रक्षेपण ने एक बात तो सिद्ध कर दिया है कि 1972 में हिंदी सिनेमा जगत में आई फिल्म पाकीजा के मशहूर गीत “चलो दीलदार चलो, चाँद के पार चलो” को मूर्त रूप लेने में अब ज्यादा देर नहीं है। इस वक्त भारतीय अंतरिक्ष एजेंसी इसरो अंतरिक्ष विज्ञान के मामले में अभी दुनिया का सबसे भरोसेमंद संगठन है। 50 साल के हो चुके इसरो के पास आज संचार उपग्रह और सुदूर संवेदन उपग्रहों का वृहत्तम समूह है। आज भारत न सिर्फ अपनी अंतरिक्ष आवश्यकताओं को पूरा कर रहा है बल्कि दुनिया के बहुत से देशों को अपनी अंतरिक्ष क्षमता से व्यापारिक और अन्य स्तरों पर सहयोग कर रहा है। बाहुबली जीएसएलवी मार्क -3 रॉकेट के जरिए चन्द्रयान-2 मिशन के सफल प्रक्षेपण और चन्द्रमा की कक्षा में उसकी प्रविष्टि को भारत के साथ-साथ दुनिया के किफायती अंतरिक्ष कार्यक्रम के रूप में देखा जाएगा।

आंचलिक कार्यालय, भोपाल

ਬੈਂਕ ਮੇਂ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੇ ਉਪਾਧ

ਬੈਂਕਿੰਗ

ਕਿਸੀ ਭੀ ਬੈਂਕਿਂਗ ਸੰਸਥਾ ਯਾ ਵਿਵਸਾਧ ਕਾ ਮੁਖਾਂ ਉਦਦੇਸ਼ ਲਾਭ ਕਮਾਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਲਾਭ ਕੇ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਭੀ ਸੰਸਥਾ ਅਧਿਕ ਸਮਝ ਤਕ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਤੀ। ਲਾਭ ਸੇ ਅਭਿਗ੍ਰਾਹ ਏਕ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਮਝ ਅਵਧਿ ਮੌਕੂ ਆਧ ਤਥਾ ਕੁਲ ਵਿਧ ਕੇ ਅਨੱਤਰ ਕੋ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕਿਸੀ ਭੀ ਬੈਂਕ ਕੀ ਲਾਭਜਨ ਕਸ਼ਮਤਾ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਸੀਧਾ ਲਾਗਤ ਸੇ ਸਬੰਧਿਤ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਸਭੀ ਉਪਸਥਿਤ ਸਾਧਨਾਂ ਕੇ ਤੁਚਿਤ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦ੍ਰਾਹ ਏਵਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰਣਨੀਤਿਆਂ ਬਨਾਕਰ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੋ ਅਧਿਕਤਮ ਕਿਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਬਢਾਨੇ ਹੇਠਾਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਤਕਨੀਕ ਏਵਂ ਰਣਨੀਤਿਆਂ :-

ਵਰਤਮਾਨ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਧਾ ਕਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਬੈਂਕ ਮੈਂ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੀ ਸਿੱਥਤ ਕਾ ਬਨਾ ਰਹਨਾ ਅਤ੍ਯਨਤ ਆਵਸ਼ਯਕ ਹੈ। ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੋ ਬਢਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਯਹ ਆਵਸ਼ਯਕ ਹੈ ਕਿ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਯੋਜਨਾਏ ਏਵਂ ਰਣਨੀਤਿਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

1. ਬੇਹਤਰ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾ:

ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਝ ਕੀ ਬੈਂਕਿੰਗ ਮੈਂ ਔਰ ਦੋ ਦੱਸਕ ਪਹਲੇ ਕੀ ਬੈਂਕਿੰਗ ਮੈਂ ਕਾਫੀ ਅਧਿਕ ਪਹਿਚਾਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਝ ਮੈਂ ਗ੍ਰਾਹਕ ਰਾਜਾ ਹੈ ਔਰ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੋ ਕੋਈ ਭੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਤੋਂ ਸਮਝ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੀ ਇੱਛਾ, ਆਵਸ਼ਯਕਤਾ ਏਵਂ ਤਥਾ ਸੰਤੁ਷ਟਿ ਕੀ ਧਿਆਨ ਮੈਂ ਰਖਿਆ ਅਤ੍ਯਨਤ ਆਵਸ਼ਯਕ ਹੈ ਕਿਧੋਂਕਿ ਯਹ ਭੀ ਕਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਕ ਸੰਤੁ਷ਟ ਗ੍ਰਾਹਕ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਕਿਉਂ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਕੋ ਜੋੜਾ ਹੈ। ਵਹੀ ਏਕ ਅਸਤੁ਷ਟ ਗ੍ਰਾਹਕ ਅਪਨੇ ਬੈਂਕ ਕੀ ਛੇਵਿ ਧੂਮਿਲ ਕਰਨੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੋੜਾ ਹੈ ਅਤੇ: ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਬਢਾਨੇ ਮੈਂ ਬੇਹਤਰ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾ ਕਾ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।

2. ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ :-

ਵਿਧਾਨ ਵਿਵਸਾਧਿਕ ਕਿਧਾ-ਕਲਾਪਿਆਂ ਕੀ ਐਸੀ ਪ੍ਰਕਿਧਾ ਹੈ ਜੋ ਉਤਪਾਦਾਂ ਏਵਂ ਸੇਵਾਓਂ ਕੀ ਉਪਭੋਕਤਾਓਂ ਤੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਅਪਨੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਕੀ ਆਕਾਰਿਤ ਏਵਂ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੀ ਤਹਤ ਬੈਨਰ ਹੋਈਂਦਿਹਾਂ ਏਵਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੰਡਿਆ ਜੈਂਦੇ ਰੱਖਿਆਂ, ਏਸ.ਐਮ.ਐਸ., ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦ੍ਰਾਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ ਤਾਕਿ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਕੀ ਅਧਿਕ ਸੰਖਾਂ ਮੈਂ ਆਕਾਰਿਤ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸੇ ਭੀ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੀ ਅਧਿਕਤਮ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

3. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਕੀ ਯੋਗਦਾਨ:-

ਆਜ ਕੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਝ ਮੈਂ ਬੈਂਕਿੰਗ ਨੇ ਸਮਾਰਟ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕੀ ਰੂਪ ਲੇ ਲਿਏ ਹੈ ਔਰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਝ ਮੈਂ ਗ੍ਰਾਹਕ ਨ ਕੇਵਲ ਜਾਵਾਦਾ ਸ਼ਿਕਿਤਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਵਹ ਉਪਲਬਧ ਸੰਭਾਵ ਸੇਵਾਓਂ ਕੀ ਅਪੇਕ਼ਾ ਭੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਔਰ ਏਸਾ ਤੱਥੀ ਸਮੱਭਵ ਹੈ ਜੇ ਬੈਨਰ ਨਵੀਨਤਮ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਏਵਂ ਵੈਕਲਪਿਕ ਵਿਤਰਣ ਚੈਨਲਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਿਧਾ ਜਾਏ। ਮੋਬਾਇਲ ਬੈਂਕਿੰਗ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਬੈਂਕਿੰਗ, ਡੇਬਿਟ/ਕ੍ਰੋਡਿਟ ਸਮਾਰਟਕਾਰਡ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਕੈਸ਼ ਤਥਾ ਅਨੱਤ ਉਪਸਥਿਤ ਕਿਉਂ ਮਾਧਿਮਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੇ ਦ੍ਰਾਹ ਭੀ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾ ਮੈਂ ਵ੃ਦਿ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

4. ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ:-

ਆਜ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕ੍ਸੇਤਰ ਮੈਂ ਸਵਾਰੀਧਿਕ ਚਿੰਨਾ ਕੀ ਵਿਧ ਹੈ ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਯਾ ਗੈਰ ਨਿ਷ਾਦਕ ਆਸਿਥਿਆਂ ਮੈਂ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਵ੃ਦਿ ਕੀ ਕਾਰਣ ਕਮ ਹੋਤੀ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ।

ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਕੀ ਸਰਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਾਰਿਤ ਕਿਧਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਤੇ ਇਸਕਾ ਅਰਥ ਯਹ ਹੋਗਾ ਕਿ

ਏਨ (N) =	ਨਹੀਂ
ਪੀ (P) =	ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ
ਏ (A) =	ਆਧ
(ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਆਧ)	

ਇਸਕੇ ਕਾਰਣ ਭੀ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਪੈ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਦਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਕੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਏਵਂ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਨਿਯਨਤ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਔਰ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੀ ਬਢਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਨਿਯਨਤ ਕੀ ਉਪਾਧ:

ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਏਵਂ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਕੀ ਨਿਯਨਤ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਬੀਮਾਰੀ ਕੀ ਲਕਾਣ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣੇ ਵਿਚ ਉਪਚਾਰ:

ਪ੍ਰਤੀਕ ਗੋਯਲ

ਕਿਉਂ ਭੀ ਋ਣ ਖਾਤਾ ਅਚਾਨਕ ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਮੈਂ ਪਰਿਵਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਬੀਮਾਰੀ ਕੀ ਲਕਾਣ ਤਥਾ ਉਸਾਂ ਪਹਲੇ ਦਿਖਾਈ ਪਢਨੇ ਲਗਣੇ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਭੀ ਖਾਤਾ ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਮੈਂ ਪਰਿਵਰਿਤ ਹੋਣੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਅਨਿਯਨਤ ਖਾਤਾਂ ਕੀ ਸੂਚੀ ਮੈਂ ਆਣਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਖਾਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਚਿਤ ਕਾਰਧਿਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਹੋਣੇ ਸੇ ਬਚਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਨਿਰਾਂਤਰ ਸਮਰਣ ਪਤ੍ਰ:-

ਦੇਵ ਤਿਥ ਸੇ ਪੂਰ੍ਬ ਤਥਾ ਵਾਦ ਮੈਂ ਨਿਰਾਂਤਰ ਰੂਪ ਸੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੀ ਵਿਭਿੰਨ ਮਾਧਿਮਾਂ ਸੇ ਜੈਸੇ ਮੋਬਾਇਲ, ਏਸ.ਐਮ.ਐਸ., ਈ-ਮੈਲ ਏਵਂ ਪੱਤਰ ਵਿਵਹਾਰ ਆਦਿ ਸੇ ਋ਣ ਵਸੂਲੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

* ਗ੍ਰਾਹਕ ਕੀ ਸ਼ਿਕਿਤ ਕਰਕੇ ਭੀ ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਕੀ ਕਮ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ

* ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਜੈਸੇ-

- ਲੋਕ ਅਦਾਲਤ।
- ਸਰਫੇਸੀ ਏਕਟ 2002।
- ਡੇਟ ਰਿਕਵਰੀ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ (ਡੀ.ਆਰ.ਟੀ.)।

* ਋ਣ ਵਸੂਲੀ ਕੈਂਪ ਕੀ ਆਯੋਜਨ ਕਰਕੇ।

ਤਪਰੋਕਤ ਲਿਖਿਤ ਵਿਭਿੰਨ ਉਪਾਧਾਂ ਏਵਂ ਤਰੀਕਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤਕ ਏਨ.ਪੀ.ਏ. ਕੀ ਨਿਯਨਤ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਔਰ ਬੈਂਕ ਕੀ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੀ ਅਧਿਕਤਮ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

5. ਬੈਂਕਿੰਗ ਉਤਪਾਦਾਂ ਕੀ ਕ੍ਰਾਸ ਸੇਲਿੰਗ:-

ਕ੍ਰਾਸ ਸੇਲਿੰਗ ਸੇ ਅਭਿਗ੍ਰਾਹ ਸੁਖਿਤ: ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਕੀ ਏਕ ਸਥਾਨ ਪੈ ਉਪਲਬਧ ਸੇ ਹੈ। ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਦ੍ਰਾਹ ਬੀਮਾ ਉਤਪਾਦ, ਸ਼ੇਯਰ ਮਾਰਿਕਟ ਡੀਲਿੰਗ, ਬੈਂਕਿੰਗ ਉਤਪਾਦ ਵ ਅਨੱਤ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਸੇਵਾਏਂ ਭੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕ੍ਰਾਸ ਸੇਲਿੰਗ ਕੀ ਤਹਤ ਏਕ ਤੁਚਿਤ ਰਣਨੀਤ ਕੀ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਭੀ ਬੈਂਕਾਂ ਕੀ ਲਾਭਪ੍ਰਦਤਾ ਕੀ ਅਧਿਕਤਮ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਅਨੱਤ ਮੈਂ :-

ਸੰਕ੍਷ੇਪ ਮੈਂ ਯਹ ਕਹਾ ਜਾਏ ਤੋ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਿ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕੇਵਲ ਬੈਂਕਿੰਗ ਨ ਰਹਕਰ ਹੀ ਸਮਾਰਟ ਬੈਂਕਿੰਗ ਮੈਂ ਪਰਿਵਰਿਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਔਰ ਇਸ ਪਰਿਸ਼ਧਿਆਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਕੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀ ਰੂਖ ਕੀ ਪਹਚਾਨਕਰ ਏਵਂ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਕੀ ਇੱਛਾ ਔਰ ਆਵਸ਼ਯਕਤਾਓਂ ਕੀ ਅਨੁਰੂਪ ਹੀ ਉਤਪਾਦ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਨੇ ਹੋਣੇ। ਵਿਭਿੰਨ ਵੈਕਲਪਿਕ ਚੈਨਲਾਂ ਏਵਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਕੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ ਔਰ ਕਰਮਚਾਰਿਆਂ ਕੀ ਪ੍ਰਸ਼ਿਕਿਤ ਕਰਕੇ ਸਫਲਤਾ ਕੀ ਅਧਿਕਤਮ ਕਿਧਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਆਂਚਲਿਕ ਕਾਰਧਿਵਾਹੀ, ਗੁਰੂਗ੍ਰਾਮ

"प्रत्येक प्राणी
के जीवन में ऐसा
एक अवसर
आता है, जब
भाँग्य उसे कुछ
करने या कुछ
बनने का मौका
देता है और वही मौका उसके भविष्य का निर्णय
भी कर देता है।"

प्रेमचंद

जरा सोचिए.....?

दिल्ली मेट्रो में कार्यालय भीड़ अपने चरम पर मुताबिक मेट्रो प्रबंधन सीटें वरिष्ठ नागरिकों की हैं जिससे तकलीफ न हो

जाने के समय
थी। जरूरतों के
ने मेट्रो की कुछ
के लिए आरक्षित
उन्हें यात्रा के दौरान

क्योंकि उम्र के इस पड़ाव में श्री रत्नेश्वर चौधरी की तुलना में थोड़े कमजोर होते हैं। मैं भी राजेन्द्र प्लेस योगवश मुझे वरिष्ठ नागरिकों के लिए आरक्षित सीटों के ल गई। सामने दो आरक्षित सीटों पर एक वरिष्ठ नागरिक के बच्चे को गोद में लिए हुए बैठी थी। मेट्रो के अगले टोट के पास आए और गोद में बच्चे लिए हुए उस युवा यहाँ गयो बैठना दै।

महिला उस आरक्षित सीट से उठती इससे पहले ही बगल में बैठे हुए दूसरे वरिष्ठ नागरिक ने अपनी सीट खाली कर दी और सीट मांग रहे वरिष्ठ नागरिक से स्नेहपूर्वक कहा “महिला अपने बच्चे को गोद में लिए हुए बैठी हुई है इसलिए उसे बैठे रहने दें और आप चुंकि मझसे अधिक वरिष्ठ लग रहे हैं इसलिए मेरी सीट पर बैठ जाएं।”

दोनों ही वरिष्ठ नागरिक थे, अंतर केवल इतना था कि एक वरिष्ठ नागरिक अपने से अधिक जरूरतमंद के लिए अपनी सीट छोड़कर अपने सामाजिक दायित्व का निर्वाह कर रहा था और एक सामाजिक दायित्व को ताक में रखकर अपने अधिकार की मांग। प्रशासन ने लोगों की जरूरतों के अनुसार उन्हें विशेष सुविधाएं देकर अपना काम बखूबी किया है लेकिन लोगों की जवाबदेही बनती है कि प्रशासन द्वारा दी जा रही सुविधाओं का विवेकपूर्ण उपभोग करें और अपने से अधिक जरूरतमंद लोगों की यात्रा सुगम बनाएं। मैंने तो सोच लिया है कि मेरों या किसी भी स्थान पर यात्रा करते समय अपने से अधिक जरूरतमंद व्यक्तियों चाहे वे वरिष्ठ नागरिक हों या न हो, को अपनी सीट अवश्य दूंगा; आगे आपकी बारी है। जरा सोचिए.....??

शाखा के. के. रोड रायपुर (छत्तीसगढ़)

ਪੰ. ਏ. ਸੀ.

ਪੰਜਾਬ ਏਂਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ

ਬਿਨਾ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਆਗ੍ਰਹ ਕੇ,
ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ ਕੌਝ ਪ੍ਰਤਿਸਾਦ,
ਹਿੰਦ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਸਾਟੀ ਮੈਂ,
ਧਹ ਬਾਤ ਹੈ ਨਿਰਿਵਾਦ।
ਹਿੰਦੀ ਕੋ ਵਿਸ਼ਵ ਪਟਲ ਪਰ ਪਹੁੰਚਾਏ,
ਆਓ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਏ ॥

ਹਿੰਦੀ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿ,
ਕੋਤੀਯ ਭਾਸਾ ਸਹੋਦਰਾ ਹੈ ਝਨਕੀ,
ਝਨਸੇਂ ਹੀ ਧੇ ਫਲੀ-ਫੂਲੀ ਹੈ,
ਔਰ ਝਨਕੀ ਅਗੜ ਭੀ ਹਿੰਦੀ।
ਬੋਲੀ, ਤਪਭਾਸਾਓਂ ਕੀ ਨਦਿਆਂ,
ਆਕਰ ਮਿਲਤੀ ਹੈ ਹਿੰਦੀ ਕੇ ਗਾਗਰ ਮੈਂ,
ਕ੍ਰਾਂਦੋਂ ਸੇ ਸਾਗਰ ਛਲਕਾਏ,
ਆਓ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਏ ॥

ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਸੰਵਾਹਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ,
ਸ਼ਵਤਤ੍ਰਤਾ ਕੇ ਜਨਾਂਦੋਲਨ ਮੈਂ,
ਕਹੀਂ ਹਰਿਚਨਨਦ, ਕਹੀਂ ਨਿਰਾਲਾ ਔਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕੇ ਮਥਨ ਮੈਂ,
ਸੁਕੁਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਕੀ ਹਿੰਦੀ,
ਅੰਗੜਾਤੀ-ਬਲਖਾਤੀ ਹਿੰਦੀ,
ਸਾਹਿਤਿਕੀ ਸਾਧਨਾ ਸਮਝਾਏ,
ਆਓ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਏ ॥

ਵਰਗ ਪਟਲ

ਹਿੰਦੀ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿ਷ਿਠਤ ਕਿਯਾ ਹੈ ਹਮਨੇ,
ਸੰਵਿਧਾਨ ਕੇ ਪੱਨਾਂ ਪਰ,
ਗੈਰਵ ਸੇ ਭਰਾ ਹੁਆ ਕਣ ਹੈ,
ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਨੇ ਕਾ,
ਭਾਰਤਵਰ਷ ਕਾ ਭਾਸਾ ਪਰਵ,
ਭਾਸਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਤਾਨੇ ਕਾ,
ਬਿਨ ਭਾਸਾ-ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ,
ਏਕਸੂਤਰ ਮੈਂ ਬੰਧਨਾ ਦੁਜੋਂ,
ਏਕ ਸੂਤਰ ਮੈਂ ਹਮ ਬੰਧ ਜਾਏ,
ਆਓ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਏ ॥

ਏਕ ਰਾ਷ਟ੍ਰ, ਏਕ ਰੂਪ, ਏਕ ਸੂਜਨ ਹੈ,
ਨਵਾਂਕੁਰ ਮੈਂ ਵਿਵਿਧ ਛਟਾ ਭੀ ਬਿਖਾਰੇ ਹੁਏ ਹੈਂ,
ਲੋਕ-ਭਾਸਾ ਕੇ ਅਨੁਰਾਗ ਮੈਂ,
ਲੋਕਰਂਗ ਬਹੁਰੰਗੀ ਕਹੀਂ ਪਰ,
ਔਰ ਕਹੀਂ ਵਾਚਿਕ ਸੌਦਰਧ ਸੂਤਰ ਹਮਾਰੀ ਏਕਤਾ ਕੀ,
ਛਿਪੀ ਹੁੰਡ ਹੈ ਵਿਵਿਧਤਾਓਂ ਮੈਂ,
ਭਾਰਤਵਰ਷ ਕੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਦਿਖਾਏ,
ਆਓ ਹਿੰਦੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਏ ॥

ਅੱਚਲਿਕ ਕਾਰਾਲਿਯ ਭੌਪਾਲ

ਮਾਂਗ੍ਰਾਣਾ ਬਾਰਿਸ਼ ਕੀ ਕ੍ਰੂੰਦੇ

ਏਡਵਿਨ ਹਾਂਸਦਾ

ਬਾਰਿਸ਼ ਕੀ ਕ੍ਰੂੰਦੇ ਪਛਾਤੀ ਹੈ ਜਕ ਧਰਤੀ ਪਰ
ਏਕ ਸਾਈਥੀ ਸੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਆਤੀ ਹੈ ਮਿਟਟੀ ਸੇ
ਮਹਕ ਉਠਤਾ ਹੈ ਝਸਕੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਸੇ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਬਾਰਿਸ਼ ਕੀ ਕ੍ਰੂੰਦੇ ਪਛਾਤੀ ਹੈ ਜਕ ਧਰਤੀ ਪਰ
ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਲਫ਼ਰ ਦੌੜ ਪਛਾਤੀ ਹੈ ਪੇਡ ਪੌਥੋਂ ਪਰ
ਜੈਂਸੇ ਮਿਲਾ ਹੋ ਨਿਆ ਜੀਵਨ, ਖਿਲ ਉਠਤਾ ਹੈ ਸਾਰਾ ਪਿਆਰਵਰਣ

ਬਾਰਿਸ਼ ਕੀ ਕ੍ਰੂੰਦੇ ਪਛਾਤੀ ਹੈ ਜਕ ਧਰਤੀ ਪਰ
ਅਪਨੀ ਹੀ ਧੂਨ ਮੌਨ ਨੂੰ ਨ੃ਤਿ ਕਰਤਾ ਹੈ ਸਹੂਰ ਵਨ ਮੈਂ
ਜੈਂਸੇ ਨ੃ਤਿ ਕਰਤੀ ਹੈ ਸੀਰਾ ਕੁਣਾ ਕੀ ਭਕਿਨਾ ਧੂਨ ਮੈਂ

ਬਚਾ ਕਰ ਰਖਾਨਾ ਏ ਮਨੁ਷ਿ ਛਨ ਕ੍ਰੂੰਦੋਂ ਕੋ
ਨ ਕਰ ਯੂ ਬਕਾਦ ਛਨ ਕ੍ਰੂੰਦੋਂ ਕੋ
ਵਰਨਾ ਪਛ ਜਾਏਗਾ ਅਕਾਲ ਝਸ ਧਰਤੀ ਪਰ

ਰਹ ਜਾਏਂਗੇ ਪਿਆਸੇ ਯੇ ਪੇਡ ਔਰ ਪੌਥੇ,
ਧੇ ਜੀਵ ਔਰ ਜੰਤੁ, ਰਹ ਜਾਏਗੀ ਪਿਆਸੀ ਧੇ ਧਰਤੀ
ਮਰ ਜਾਓਗੇ ਪਿਆਸੇ ਏ ਮਨੁ਷ਿ ਤੁਮ ਭੀ

ਬਾਰਿਸ਼ ਕੀ ਕ੍ਰੂੰਦੇ ਪਛਾਤੀ ਹੈ ਜਕ ਧਰਤੀ ਪਰ
ਸਹੇਜ ਕਰ ਰਖਾਨਾ ਛਨ ਕ੍ਰੂੰਦੋਂ ਕੋ
ਜੈਂਸਾ ਹੋ ਕੋਈ ਸੂਲਿਵਾਨ ਮੌਤੀ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਿਅਲਿਅ, ਲੇਖਾ ਏਵਾ ਲੇਖਾ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ

ਕੈਟਟਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਚਕੰਦ

ਪਰਿਵੱਦੀ ਕੀ ਮਾਨਿੰਦ,
ਫੁਰ ਸੇ ਤਡ ਗਏ ਬਚਚੇ,
ਔਰ ਤਡ ਗਿਆ ਉਨਕਾ ਸਾਥ,
ਉਨਕਾ ਅਛਸਾਸ-ਹਮਸੇ ਜੁਝਨੇ ਕਾ...
ਤਡ ਗਈ ਗੁਨਗੁਨਾਤੀ,
ਮਹਰ ਹੋਲੇ ਸੇ ਸਮਾਜ ਆਤੀ,
ਉਨਕੇ ਬਚਪਨ ਕੀ ਬਾਤੋਂ,
ਬੇਜੁਬਾਨੀ ਬੇਨੁਕੀ, ਨੁਤਲਾਤੀ ਰਾਤੋਂ,
ਵੀ ਬਿਸ਼ਨਰ ਪਰ ਅਠਖਾਲਿਯਾਂ,
ਤਡ ਗਈ-ਆਖਾਂ ਮਿਚੀਲਿਯਾਂ,
ਨਨਹੀ ਨਨਹੀ ਸ਼ਹਾਰਤੋਂ, ਮੀਠੀ ਮੀਠੀ ਬਾਤੋਂ,
ਤਡ ਚਲੀ, ਢੋਹਰੇ ਕੀ ਮਾਸੂਮਿਧਿ,
ਅਧਖਾਲੀ ਆੱਖਾਂਦੀਆਂ ਕੀ ਲੁਕਾ ਛਿਪੀ,
ਸਥ ਤਡ ਗਿਆ ਹਾਥਾਂ ਸੇ, ਧੂਲ ਕੀ ਤਰਹ ਖੁਲੀ ਸੁਖਾ ਰਤੀ,
ਔਰ ਤਡ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਬਚਚੋਂ ਕਾ ਬਚਪਨ।

ਆਖਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਾਕਤੀ ਹੈ ਨਭ ਸੇ,
ਬਚਚੋਂ ਕੀ ਉਨਮੁਕਤਾ ਉਝਾਨੇ,
ਅਪਨੀ ਬੇਬਸੀ ਔਰ ਉਨਕੀ ਸੁਖ ਹਸੀ,
ਸਥ ਖੁਸਿਹਾਂ ਫੁਰ ਸੇ ਤਡ ਗਈ,
ਨਈ ਪਰਾਂ ਕੇ ਸਾਥ,
ਨਈ ਪਰਿਵੱਦੀ ਕੇ ਸਾਥ,
ਹਮ ਤੁਸ ਰਹ ਗਏ ਹੈ ਅਥ,
ਆਓ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਬਚਚੋਂ ਸੀ ਬਾਤ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਾਰਿਅਲਿਅ, ਜਨਸੱਧਕ ਵਿਭਾਗ

ਆਪਕੀ ਕਲਾਸ ਦੋ

ਆਪਕੇ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਤਿਮਾਹੀ ਹਿੰਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ “ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ” ਕਾ ਅਪੈਲ-ਜੂਨ 2019 ਦਾ ਅਨੁਕੂਲ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁਆ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਪ੍ਰੇ਷ਣ ਦੀ ਲਿਈ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਹਾਰਦਿਕ ਧਨਿਆਵਾਦ।

ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਆਕਰਸ਼ਕ ਤਥਾ ਰੋਚਕ ਹੈ। ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸਦਸ਼ੀ ਕਾਰ੍ਯਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਹਾਨੀਧੀ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਿਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

“ਪਰਿਆਵਰਣ ਬਚਾਓ, ਜੀਵਨ ਬਚਾਓ” ਜੈਂਦੇ ਲੇਖ ਦੀ ਮਾਧਿਮ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਵਰਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਕੋ ਬਖੂਬੀ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ। “ਅਨਬੂਝ ਪਹੇਲੀ”, “ਮਾਁ” ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਹਨ। “ਲਾਭੀ ਸੀਟੀ ਦੇਕਰ ਜਿਥੇ ਗਾਡੀ ਖੁਲਨੇ ਵਾਲੀ ਥੀ”, “ਰਾ਷ਟਰੀ ਰਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਹ ਦਿਨਕਰ” ਜੈਂਦੇ ਲੇਖ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। “ਨਕਦੀ ਰਹਿਤ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਰਤੀਯ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ” ਜੈਂਦੇ ਲੇਖ ਬੈਂਕਿੰਗ ਵਿੱਚ ਨਕਦੀ ਰਹਿਤ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਖੂਬੀ ਵਿੱਚ ਵਿਲੋੜੀ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸੁਚਰਿਤਾ ਛੁਵੇਦੀ
ਮਹਾਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ
ਪੰਜਾਬ ਨੇਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ

ਹਾਲ ਹੀ ਮੁੜੇ ਆਪਕੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ‘ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ’ ਦਾ ਮਾਰਚ 2019 ਦਾ ਅਨੁਕੂਲ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਾ। ਮੈਨੂੰ ਪਾਇਆ ਕਿ ਤਕਤ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੀ ਸਾਥ ਸਭੀ ਵਿ਷ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਕਿਯਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਦੇਸ਼ਬੰਧੂ ਗੁਪਤਾ
ਪੁਰਵ-ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਯੁਨਿਅਨ ਬੈਂਕ ਑ਫ ਇੰਡੀਆ

ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਵੇਦਨ

ਬੈਂਕ ਦੀ ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ “ਰਾਜਭਾਸ਼ਾ ਅੰਕੁਰ” ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਖਾ (14 ਅਨੁਕੂਲਾਂ ਦੀ) ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਮੁਖ੍ਯ ਸੰਪਾਦਕ

राजभाषा समाचार

बैक के प्रधान कार्यालय का राजभाषा कार्यान्वयन सम्बंधी निरीक्षण दिनांक 07/10/2019 को श्री नरेन्द्र सिंह मेहरा, सहायक निदेशक (कार्यान्वयन) गृह मंत्रालय, भारत सरकार एवं श्री शैलेश कुमार सिंह, संयुक्त निदेशक (राजभाषा) वित्तीय सेवाएं विभाग, वित्त मंत्रालय भारत सरकार द्वारा किया गया।

प्रधान कार्यालय राजभाषा विभाग द्वारा लगाई गई प्रदर्शनी का अवलोकन करते हुए श्री नरेन्द्र सिंह व श्री शैलेश कुमार सिंह साथ हैं राजभाषा विभाग के प्रभारी श्री राजीव कुमार राय।

निरीक्षणकर्ताओं के साथ प्रधान कार्यालय राजभाषा विभाग का समस्त स्टाफ।

प्रधान कार्यालय राजभाषा विभाग द्वारा प्रधान कार्यालय में आपसी संवाद सार्थक दिशा के अंतर्गत विशेष संगोष्ठी का अयोजन किया गया जिसमें बड़ी संख्या में स्टाफ ने सहभागिता की।

ੴ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ

ਪੰਜਾਬ ਏਣਡ ਸਿੰਘ ਬੈਂਕ

(ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਕ੍ਰਮ)

Punjab & Sind Bank
(A Govt. of India Undertaking)

ਜਹਾਂ ਸੇਵਾ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਧ੍ਯੇਯ ਹੈ

ਲਾਭ ਕਾ ਪਰੰ ਪੀਏਸਬੀ ਭਕਤਿ ਮਾਲਿਆ

ਕੇ ਸੰਗ

ਅਪਨਾ ਘਰ

ਮਕਾਨ/ਪਲੈਟ/ਪਲੱਟ ਕੇ ਨਿਰ्मਾਣ, ਕ੍ਰਾਨ ਅਤੇ
ਨਵਜੀਕਰਣ ਕਰਨੇ ਵਿਖੇ ਆਵਾਸਥਾ
ਅਧਾਰਿਤ ਤੁਲਨਾ

ਆਕਾਰਕ ਬਾਜ਼ ਦਰ @ 8.30%*

40 ਵਰੋਂ ਤਕ ਕੀ ਸਬਸੇ ਲਾਭੀ ਕਰਜ਼
ਅਦਾਯਗੀ ਕੀ ਅਵਧਿ

ਸ਼ੁਨ੍ਧ
ਪ੍ਰੋਸੇਸਿੰਗ ਏਵਾਂ
ਨਿਰੀਕਾਣ ਸ਼ੁਲਕ*

ਪੀਏਸਬੀ ਅਪਨਾ ਵਾਹਨ

਑ਨ-ਰੋਡ ਮੂਲਾ ਪਰ 100% ਤਕ ਤੁਲਨਾ*

ਆਕਾਰਕ ਬਾਜ਼ ਦਰ @ 8.50%*

7 ਵਰੋਂ ਤਕ ਕੀ ਪੁਨਰ੍ਭੁਗਤਾਨ ਅਵਧਿ

ਸ਼ੁਨ੍ਧ
ਪ੍ਰੋਸੇਸਿੰਗ ਏਵਾਂ
ਨਿਰੀਕਾਣ ਸ਼ੁਲਕ

ਪੀਏਸਬੀ ਵਿਕਾਸ

10 ਕਰੋડ ਤਕ ਕੀ ਤੁਲਨਾ
(ਸਾਵਧਿ ਤੁਲਨਾ ਅਤੇ ਓਵਰ ਡ੍ਰਾਫਟ)

ਆਕਾਰਕ ਬਾਜ਼ ਦਰ

ਏਮਐਸਐਮਐਸ ਇਕਾਈਆਂ ਕੀ ਲਿਏ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਛੂਟ

ਬੇਹਦ ਆਸਾਨ ਤੁਲਨਾ ਸ਼ੀਕੂਤੀ

10 ਵਰੋਂ ਤਕ ਸਾਵਧਿ ਤੁਲਨਾ ਕੀ
ਪੁਨਰ੍ਭੁਗਤਾਨ ਅਵਧਿ

50%
ਪ੍ਰੋਸੇਸਿੰਗ ਸ਼ੁਲਕ
ਮੈਂ ਛੂਟ ਟੀਏਲ/
ਡਕਲਿਸੂਸੀਟੀਏਲ/
ਓਵਰ ਡ੍ਰਾਫਟ*

ਅਧਿਕ ਜਾਨਕਾਰੀ ਕੀ ਲਿਏ ਹਮਾਰੀ ਨਜਦੀਕੀ ਸ਼ਾਰਖਾ ਸੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ। 1800 419 8300 (ਅੱਲ ਇੰਡੀਆ ਟੋਲ ਫ੍ਰੀ) ਪਰ ਡਾਯਲ ਕਰੋ ਏਂ www.psbindia.com ਪਰ ਜਾਏ।
ਫੋਨ ਯਾ ਈ-ਮੇਲ ਕੀ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਅਪਨੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਬੈੱਕਿਂਗ ਕੀ ਬ੍ਰੈਂਚ, ਜੈਂਸੇ ਯੂਜਰ ਆਈਡੀ / ਪਾਸਵਰਡ ਯਾ ਅਪਨੇ ਕ੍ਰੋਡਿਟ / ਡੇਬਿਟ ਕਾਰਡ ਕੀ ਨੰਬਰ / ਸੀਵੀਵੀ / ਓਟੀਪੀ ਕਿਸੀ ਕੀ ਨ ਬਤਾਏ।

* ਨਿਯਮ ਏਵਾਂ ਸਾਂਝੇ ਲਾਗੂ। * ਬਾਜ਼ ਦਰ-ਨਾਗੋਂ ਦੇ ਸੇ ਜੁਡਾ।